

ÄITIYS JA PÄIHDEONGELMA – MISTÄ ON NE ÄIDIT TEHTY?

Narratiivis-elämäkerrallinen tutkimus naisten kokemuksista

TIINA KAURAMÄKI
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2012

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

KAURAMÄKI, TIINA: Äitiys ja päihdeongelma – Mistä on ne äidit tehty? Narratiivis-elämäkerrallinen tutkimus naisten kokemuksista.

Pro gradu -tutkielma, 88 s., 3 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Hannele Forsberg

Huhtikuu 2012

Pro gradu -tutkielmassani tutkin äitejä, joilla on ollut ongelmia päihdeiden käytön kanssa. Tutkimuksessa on tarkoitus selvittää naisten kokemuksia omasta äitiydestä, päihdeistä ja päihdeongelmasta eri elämänvaiheissa. Tutkimuksessa painottuvat äitiyteen liittyvät kokemukset. Äidin päihdeongelmaan liittyvä keskustelu on voimakkaasti latautunut. Siksi äitien oma ääni tarvitsee enemmän yhteiskunnallista näkyvyyttä. Tutkimukseni aineiston olen kerännyt haastattelemalla seitsemää naista. Tutkimukseen osallistui äitejä, joiden sen hetkinen elämäntilanne on ollut varsin hyvä. Haastattelut muodostuivat tarinoiksi haastateltavien elämästä. Nämä tarinat käsittelivät tutkittavien elämää lapsuuden perheestä aina tulevaisuudensuunnitelmiin saakka. Narratiivis-elämäkerrallisuus muodostaa tutkimukseni metodologisen punaisen langan yhdessä teemoittelun kanssa. Empiirisiä lukuja muodostui neljä, joita ovat perhe- ja päihdetaustat, äidiksi tuleminen, minä äitinä sekä nykytila ja tulevaisuus.

Haastateltavilla oli rikkaita tarinoita kerrottavanaan. Päihdeet näyttäytyivät naisten tarinoissa voimakkaimmin ennen äitiyttä ja äitiyden aikana. Raskaus oli toiminut motivaation lähteenä päihdeiden käytön vähentämiselle tai lopettamiselle. Se ei aina kuitenkaan taannut sitä, että päihdeet pysyivät poissa arjesta. Naisten kertomuksissa näyttäytyi arkinen äitiys, johon kuului lasten perusasioista huolehtiminen, kodinhoito, läsnäolo lapsen kanssa, äidinrakkaus sekä rajojen ja rytmien asettaminen. Äitiys oli naisille perustavanlaatuisen osa elämää, sillä lapset olivat tärkein asia heidän elämässään. Naisten kertomuksissa näyttäytyi myös haavoittunut äitiys, joka kulki arkisen äitiyden rinnalla. Haavoittunut äitiys kuvaa äitiyteen liittyviä kolhuja sekä haasteellisia ja vaikeita kokemuksia. Naisten nykyhetkeen liittyi halu pysyä korvaushoidossa tai jatkaa elämää päihdeettömällä tiellä. Tulevaisuudensuunnitelmissa kajasti positiivisia toiveita, jotka liittyivät kotiäitiyteen, uudelleen kouluttautumiseen, omaan asuntoon, päihdeettömyyteen, työelämän aloittamiseen sekä nykyisellä työuralla etenemiseen.

Äidit olivat joskus joutuneet todistelemaan omaa äitiyttään ja paikkaansa yhteiskunnassa päihdetaustojen vuoksi. He halusivat saada tasavertaista kohtelua. Haastateltavat rohkaisivat päihdeongelmaisia perheitä hakemaan apua ongelmiinsa sekä olemaan rehellisiä. Naisten kokemuksia voisi ammentaa vielä monin tavoin, kun suunnitellaan perheille sopivia päihdepalveluja.

Avainsanat: äitiys, päihdeongelma, kokemus, narratiivis-elämäkerrallinen

KAURAMÄKI, TIINA: Motherhood and substance abuse – What are those mothers made of?
Narrative-biographical research of women's experiences.
Master's Thesis, 88 pages, 3 appendix pages
Social Work
Supervisor: Hannele Forsberg
April 2012

In this master's thesis I examine mothers who have had problems with the use of intoxicants. I want to find out their own experiences of motherhood, intoxicants and substance abuse at different phases of life. The experiences which are related to the motherhood are emphasized in the study. Discussion about mother's substance abuse is charged strongly. Therefore the interviewees' own voice needs more social visibility. I have collected the material of my study by interviewing seven women. The study included mothers which current life situation has been quite good. The interviews consisted of the life stories of interviewees. These stories addressed the subjects of family life in childhood at the future plans up. The narrative-biographical forms the methodological red thread of my study. The analysis method is theme analysis. There are four empiric chapters which are family backgrounds and intoxicant backgrounds, to becoming a mother, I as a mother and current status and future prospects.

The interviewees had rich stories to tell. Intoxicants appeared at the phases of life before motherhood and during motherhood the strongest. Pregnancy had been a source of motivation for substance use reduction or cessation. However, it does not guarantee that the intoxicants would stay away from everyday life. There was ordinary motherhood in the women's stories. Ordinary motherhood means taking care of basics, home care, presence with children, maternal love and setting the boundaries and rhythms. The motherhood was a fundamental part of life to the women because the children were the most important matter in their life. Women also talked about wounded motherhood, which went alongside the ordinary motherhood. The wounded motherhood describes bruises which are related to the motherhood and challenging and difficult experiences. The women wanted to stay in the replacement therapy or without the intoxicants. In the future, they would like to be housewives, to study, to get an apartment, to be without intoxicants, to start working and to proceed in the workplace.

The mothers had once had to argue their own motherhood and place in the society because of intoxicant backgrounds. They wanted to get an equal treatment. The interviewees encouraged families with substance abuse problems for being honest and getting help to their problems. The women's experiences could still be de drawn in many ways when services suitable for the families are designed.

Keywords: motherhood, substance abuse, experience, narrative-biographical

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 ÄITIYS JA PÄIHTEET	3
2.1 Päihteet yhteiskunnassamme.....	3
2.2 Äidin päihdeongelma	6
2.3 Hyvä, paha äiti	8
2.4 Päihteiden käyttäjien kokemuksiin pohjautuvia tutkimuksia.....	10
2.5 Äitiyden tukeminen.....	12
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	16
3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	16
3.2 Haastattelujen valmisteleminen	16
3.3 Haastattelujen toteuttaminen.....	18
3.4 Haastattelujen työstäminen	22
3.5 Narratiivis-elämäkerrallinen tutkimus	23
3.6 Teemoittelu	25
4 PERHE- JA PÄIHDETAUSTAT	29
4.1 Lapsuuden perhe ja päihteet.....	29
4.2 Ensimmäiset päihdekokeilut	31
4.3 Läheiset ihmissuhteet ja päihteet	34
5 ÄIDIKSI TULEMINEN	40
5.1 Raskaus ponnahduslautana?.....	40
5.2 Retkahdukset ja muutoksen haasteellisuus	43
6 MINÄ ÄITINÄ	50
6.1 Arkinen äitiys.....	50
6.2 Haavoittunut äitiys	56
6.3 Millainen äiti minä olen?	60
7 NYKYTILA JA TULEVAISUUS	64
7.1 Äitiyden marginaalissako?.....	64
7.2 Hoitoon hakeutuminen.....	68
7.3 Nykyhetki ja haaveet tulevaisuudesta	70
8 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	75
LÄHTEET.....	80
LIITE 1: TIEDOTE TUTKITTAVALLE.....	89
LIITE 2: SUOSTUMUSLOMAKE	90
LIITE 3: HAASTATTELURUNKO	91

1 JOHDANTO

Huumeet, alkoholi, nikotiini ja lääkkeet ovat nykyisin mukana naisten arjessa ja sitä kautta myös äitien arjessa (Itäpuisto 2008, 45). Äidin päihdeongelma on yhteiskunnassamme varsin nuori ilmiö ja sosiaalinen ongelma (Nätkin 2006, 19). Kun puhutaan äidin päihdeongelmasta, siirtyy keskustelun painopiste usein lapsen näkökulmaan. Tällöin esiin nostetaan yleensä sikiövauriot ja niiden vaikutukset lapsen myöhempään elämään. (Itäpuisto 2001, 90–91.) Äitiyteen ja päihteisiin liittyvät kysymykset ovat olleet merkittävästi esillä yhteiskunnassa viime vuosien aikana. Erilaisissa ohjelmissa sekä lehdissä on käyty keskustelua äidin päihdeongelmasta entistä enemmän. Varsinkin päihdeongelmaisten raskaana olevien hoito on herättänyt paljon keskustelua. Aihe on ajankohtainen, sillä Sosiaali- ja terveysministeriön (2011) asettama työryhmä on esittänyt lainsäädäntöä koskevia muutoksia. Työryhmä ehdottaa, että raskaana oleville päihdeongelmaisille naisille tulisi taata subjektiivinen oikeus päästä hoidon tarpeen arviointiin ja sen mukaiseen päihdehoitoon. (Mt., 4.)

Pro gradu -tutkielmassani tutkin äitejä, joilla on ollut ongelmia päihteiden käytön kanssa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tavoittaa äitien oma ääni. Haluan selvittää millaisia ovat naisten kokemukset omasta äitiydestä, päihteistä sekä päihdeongelmasta eri elämänvaiheissa. Tutkimuksessa painottuvat äitiyteen liittyvät kokemukset. Kiinnostuin aiheesta kesällä 2010. Olin tuolloin syventävien opintojen harjoittelussa. Harjoitteluni aikana kohtasin paljon perheitä, joissa oli ongelmia päihteiden käytön kanssa. Lasten asioihin paneuduttiin paljon ja asiat nähtiin usein lapsen näkökulmasta käsin. Tällä tarkoitan sitä, että huomion kohteena painottuivat erityisesti haitat, joita äidin päihteiden käyttö aiheuttaa lapselle. Myös ennakkolliset lastensuojeluilmoitukset ja huostaanotot tulivat kyseeseen. Asioita mietittiin paljon lapsen parhaaksi. Tietenkin lapsen näkökulma on tärkeä, mutta haluaisin saada enemmän sisältöä äidin näkökulmasta käsin. Minulle jäi vaikutelma, että naisten omia ajatuksia, näkemyksiä ja kokemuksia omasta tilanteesta ja siihen liittyvistä tekijöistä ei huomioitu riittävästi silloin, kun heillä oli päihdeongelma.

Tutkimukseni on narratiivis-elämäkerrallinen. Narratiivisen tutkimuksen ydinajatus on, että huomio kohdistetaan kertomuksiin todellisuuden ja maailman merkitysten välittäjänä. Aineiston olen kerännyt haastattelemalla seitsemää äitiä. Haastattelut muodostuivat tarinoiksi haastateltavien elämästä. Nämä tarinat käsittelivät tutkittavien elämää lapsuuden perheestä aina tulevaisuudensuunnitelmiin saakka. Tämä tuo tutkimukseeni elämäkerrallisen ulottuvuuden. Tässä

tutkimuksessa päihteiksi ymmärretään alkoholi, huumausaineet sekä lääkkeiden väärinkäyttö. Kuusi haastateltavista oli käyttänyt ensisijaisena päihteenä huumeita ja yksi alkoholia. Neljä äideistä oli haastattelujen toteutuksen aikaan korvaushoidossa. Kolme äideistä oli ollut päihteettömänä jo pidemmän aikaa. Tutkimukseeni on osallistunut henkilöitä, joiden sen hetkinen elämäntilanne on ollut varsin hyvä.

Äidin päihdeongelman ympärillä pyörivä keskustelu on edelleen vahvasti latautunutta. Näiden äitien paikka on yhteiskunnassa ristiriitainen ja vaikeasti esiin puhuttavissa. Siksi onkin tärkeää, että heidän omat kokemuksensa nostetaan esiin. Näin voidaan tuoda esiin näkökulma, joka tarvitsee enemmän näkyvyyttä osakseen. Haluan tuoda esille naisten omia näkemyksiä äitiydestä, sillä ne eivät aina vastaa yhteiskunnassa vallitsevia yleisiä käsityksiä. Yleisiä käsityksiä on pyritty jo murtamaan. Esimerkiksi Sanna Väyrynen (2007) on tutkinut huumeita käyttäviä nuoria naisia. Hän halusi tutkimuksessaan rikkoa niitä yleistyksiä ja käsityksiä, joita liittyy naisten huumeiden käyttöön. Päihteiden käyttäjien näkökulmasta tehtyjä tutkimuksia tehdään kasvavassa määrin. (Mt., 25–53.) Naisten äitiyteen liittyviä kokemuksia on myös tutkittu. Tutkimusta on tehty varsinkin päihdeongelmaisten raskaana olevien ja vauvaperheiden näkökulmasta. Naisten äitiyteen liittyvää tutkimusta tarvitaan vielä lisää, jotta ilmiötä voidaan ymmärtää mahdollisimman laajasti. Aiheeni on tärkeä myös sosiaalityön kannalta. Sosiaalityössä toimitaan erilaisten asiakasryhmien kanssa. Tutkimukseni aihe liittyy keskeisesti sosiaalityön kentällä kohdattaviin asiakastapauksiin. Asiakasnäkökulmien esiin tuominen on tärkeää sosiaalityön asiantuntijuuden kehittämisen kannalta.

Tutkimukseni keskeinen käsitteistö muodostuu äidin päihdeongelman ympärille. Aloitan tutkimukseni taustoittamisen käsittelemällä luvussa kaksi lyhyesti päihteitä ja niiden paikkaa yhteiskunnassamme. Päihteet näyttäytyvät empiirisessä osuudessa ja siksi niiden pääpiirteittäinen ymmärtäminen on hyödyllistä. Sen jälkeen käsittelen päihdeongelmaisen äitiyden sisältöjä ja yhteiskunnallista paikkaa. Tuon myös esille aikaisempia tutkimuksia, jotka on tehty päihteiden käyttäjien näkökulmasta. Lisäksi tuon esiin joitakin keskeisiä seikkoja, jotka liittyvät päihdeongelmaisten äitien ja heidän perheidensä tukemiseen. Nämä näkökulmat taustoittavat keskeisesti empiiristä osuuttani. Luvussa kolme keskityn selvittämään tutkimuksen toteutusta tarkemmin. Tarkastelen narratiivis-elämäkerrallisuuden merkitystä tutkimuksessani, aineistonkeruuta sekä analyysimenetelmää. Luvut neljä, viisi, kuusi ja seitsemän ovat työn empiirisiä tuloslukuja. Pro gradu -tutkielmani päätän lukuun kahdeksan, jossa esittelen tutkimukseni johtopäätökset.

2 ÄITIYS JA PÄIHTEET

2.1 Päihteet yhteiskunnassamme

Päihteellä tarkoitetaan alkoholijuomaa sekä muuta päihtymistarkoitukseen käytettävää ainetta (Päihdehuoltolaki 1986/41). Päihteisiin kuuluvat alkoholi, huumausaineet eli huumeet sekä (reseptittömät) lääkkeet (Nätkin 2006, 7). Huumeella viitataan yleensä laittoman päihdyttävän aineen käyttöön. Globalisaation myötä myös huumausaineisiin liittyvä lainsäädäntö on yhdenmukaistunut eri maiden välillä. Kuitenkin edelleen laillisten ja laittomien päihdyttävien aineiden listat vaihtelevat. Suomessa ja useimmissa länsimaissa laittomia päihdyttäviä aineita ovat esimerkiksi kannabis, kokaiini, amfetamiini, heroini, morfiini ja oopiumi. Laillisia päihdyttäviä aineita ovat muun muassa alkoholi, tupakka ja kahvi. (Weckroth 2001, 34–35.) Se, mikä katsotaan huumeeksi, on koko ajan määrittelyn alaisena (Salasuo & Rantala 2002, 38). Tämä johtuu siitä, että uusia synteettisiä huumausaineita saapuu jatkuvasti laittomille markkinoille (Onnela 2001, 21).

Onnelan mukaan huumausaineiden käytön ja huumeepolitiikan historiaa ei yleisesti Suomessa tunneta riittävän hyvin. Tämä on osaltaan johtanut yksipuolisiin ja tunnepitoisiin reaktioita sisältäviin keskusteluihin huumeisiin liittyvissä kysymyksissä. (Onnela 2001, 19–35.) Oopiumia, morfiinia, kokaiinia ja kannabista on tuotu Suomeen lääkinnällisiä tarkoituksia varten jo 1900-luvun alussa (Hakkarainen 1992, 51). Sodan aikana ja sen jälkeen armeija oli muodostanut huumausaineiden käytölle puitteet. Heroiinia jaettiin lääkkeeksi sotilaille ja myös amfetamiinijohdannaisia aineita käytettiin. (Hakkarainen 1992, 53.) Suomessa käytettiin heroiniä 1930-luvulla noin 7 kiloa vuodessa miljoonaa asukasta kohti. Heroinin kulutus oli tuolloin suurempaa ainoastaan Japanissa. (Onnela 2001, 31.)

1960-luvulla alkoi uudenlainen huumeiden käytön aika. Tuolloin ongelmakäyttäjien määrä kasvoi. (Onnela 2001, 38–39.) Uudet käyttäjät, käyttötavat ja aineiden hankintaan liittyvät seikat muuttuivat monessa suhteessa. Käyttö ei enää rajoittunut tiettyihin yhteiskuntaluokkiin, vaan se oli kaikenlaisten nuorten käyttöä. (Hakkarainen 1992, 58–60.) Kuva huumeidenkäyttäjistä muuttuikin samassa hetkessä merkittävästi. Huumeita käyttävien oma identiteetti alkoi muuttua. Laittomista huumeista tuli rikollisen toiminnan merkittävä tulonlähde ja samaan aikaan huumeidenkäyttäjät alkoivat syrjäytyä yhteiskunnasta ja marginalisoitua. (Onnela 2001, 35–39.)

Suhtautuminen huumeisiin alkoi muodostua hyvin kaksijakoiseksi 1990-luvulla. Huumeiden käyttö lisääntyi merkittävästi ja nuorten suhtautuminen huumeita kohtaan alkoi muuttua myönteisemmäksi. Toisaalta valtaenemmistön asenteet huumeita kohtaan muodostuivat entistä kielteisemmiksi. Valtaväestö tukee edelleen huumausaineiden tiukkoja rajoituksia. Huumepolitiikan tavoitteena on yhteiskunta, joka olisi täysin vapaa huumeista. Huumeet ovat herättäneet yhteiskunnassa paljon erilaisia pelkoja aina tähän päivään saakka. (Partanen 2002, 18–20.) Laittomien päihdyttävien aineiden käyttö nähdään usein paheksuttavana ja vastaavasti laillisten aineiden käyttöä pidetään usein kunniallisena ja arvostettavana. Suomalaisessa kulttuurissa on hyvin tavallista luoda alkoholikulttuurin ympärille jopa sankarillista tarinaa. Humaltuminen tai tarinoiden kertominen humaltumisesta näyttäisi olevan käyttökelpoinen tapa hakea arvostusta ryhmässä. Samaan aikaan humaltumista paheksutaan erityisesti nuorten kohdalla. Laittomia päihteitä kohtaan nousee helposti pelkoa ja paheksuntaa, mutta samaan aikaan se herättää suurta kiinnostusta esimerkiksi tiedotusvälineissä. (Weckroth 2001, 35–36.)

Yleensä pelätään, että millaisia haittoja huumeiden käytöstä aiheutuu. Eri huumausaineet sijoitetaan yhteiskunnassa usein samalle viivalle. Tällöin huumeiden välillä olevia eroja ei juurikaan huomioida. Huumeita koskeva tutkimus onkin usein jäänyt puutteelliseksi, sillä haastavimmista tapauksista luodaan helposti yleinen kuva. Tällöin yhteiskunnallisesta huumetilanteesta syntyy kuva, joka ei välttämättä vastaa todellisuutta. Laillisten ja laittomien aineiden välinen ero korostuu helposti. Tällöin alkoholin, uni- ja rauhoittavien lääkkeiden käyttöön liittyviä haittoja vähätellään. (Partanen 2002, 18–20.) Alkoholin käytön haittavaikutuksia saatetaan siis vähätellä, vaikka se on käytetyin päihde yhteiskunnassamme. Tavallisimmin päihdeongelmalla onkin kulttuurissamme ymmärretty alkoholin ongelmakäyttöä (Itäpuisto 2001, 19). Alkoholinkäyttöä ja humalaa on pidetty varsin maskuliinisina piirteinä. Ne on liitetty vahvasti suomalaiseen mieskulttuuriin. (Nätkin 2006, 10.)

Ihmisten päihteiden käytössä on yksilöllisiä eroja. Ylipäänsä päihteisiin ja päihdeongelmiin liittyvä kenttä on laaja ja monitasoinen. Päihteitä voi käyttää kohtuudella, jolloin puhutaan usein päihteiden pienestä kulutuksesta. Tällöin päihteitä käytetään tiettyjen rajojen puitteissa lähinnä nautiskelutarkoitukseen. Runsaan päihteiden käytön seurauksena saattaa muodostua päihdeongelma. Tällöin päihteisiin muodostuu riippuvuussuhde ja omaa päihteiden käyttöä voi olla vaikea hallita. Päihderiippuvuutta kuvataan usein medikalisoituneella termillä addiktio. Päihdeongelman määrittelyyn vaikuttaa keskeisesti se asiantuntijavalta, joka luo ongelman kriteereitä tieteellisesti, ammatillisesti ja kliinisen käytännön kautta. (Nätkin 2006, 6–7.)

Kuten jo johdanto-luvussa mainitsin, päihteet tarkoittavat tässä tutkimuksessa alkoholia, huumeaineita ja lääkkeiden väärinkäyttöä. Alkoholi on käytetyin päihdyttävä aine yhteiskunnassamme. Vuonna 2009 laskettu alkoholin kulutus oli vuodessa 8,3 litraa asukasta kohden Suomessa. Alkoholin kokonaiskulutuksen arvioidaan kolminkertaistuneen viimeisen neljän vuosikymmenen aikana. Samalla on siirrytty suosimaan mietoja alkoholijuomia. Vuotta 2008 koskevan juomatapatutkimuksen mukaan noin 90 prosenttia 15–69-vuotiaista suomalaisista oli käyttänyt jotakin alkoholia viimeisten 12 kuukauden aikana. Vuonna 2009 alkoholin seurauksena kuoli yhteensä 2954 henkilöä. Alkoholiperäiset sairaudet ja myrkytykset ovat olleet 15–64-vuotiaiden yleisin kuolinsyy vuoden 2005 jälkeen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2010, 17–21.) Alkoholi aiheuttaa voimakasta psyykkistä ja henkistä riippuvuutta. Tällöin puhutaan alkoholismista. (Päihdelinkki 2012a.)

2000-luvulle tultaessa huumeiden käytön arvioidaan tasaantuneen (Partanen 2002, 20). Suonensisäisiä huumeita käyttävistä yli puolet käytti ensisijaisena huumeena amfetamiinia vuonna 2000. Seuraavilla sijoilla olivat heroini ja buprenorfiini. Kansanterveyslaitos teetti keväällä 2005 kyselyn, jossa tiedusteltiin pääkaupunkiseudun suonensisäisiä huumeita käyttävien ensisijaisia huumeita. Kyselyn mukaan 70 prosenttia kertoi käyttävänsä ensisijaisena huumeena buprenorfiinia. Heroinin käyttö oli vähentynyt olemattomiin. (Kansanterveyslaitos 2006, 18.) Buprenorfiinin katukäyttöä onkin pidetty varsin suomalaisena ilmiönä (Ojanen 2006, 110). Buprenorfiinia on alunperin käytetty lääkityksenä voimakkaisiin kiputiloihin. Myöhemmin sitä alettiin käyttää vieroitus- ja korvaushoitolääkkeenä. Buprenorfiini on siis lääke, mutta myös yleisesti käytetty huume. (Päihdelinkki 2012c.) Vuonna 2006 noin 13 prosenttia suomalaisista 15–69-vuotiaista kertoi kokeilleensa tai käyttäneensä huumeita. Huumeiden käytön vuoksi hoitoon hakeutuneiden hoitotietoja on kerätty anonymisti vapaaehtoisella tiedonkeruulla vuodesta 1998 alkaen. Vuonna 2009 tiedonkeruuseen osallistui 92 päihdehuollon yksikköä. Buprenorfiinin vuoksi hoitoon hakeutuneiden määrä oli noin 33 prosenttia kaikista hoitoon hakeutuneista vuonna 2009. Noin 16 prosenttia mainitsi ensisijaiseksi huumeeksi amfetamiinin. Heroinin käyttäjiä oli vähän, sillä noin kaksi prosenttia mainitsi heroinin ensisijaiseksi huumeeksi. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2010, 23–26.)

Olen haastatellut tutkimukseeni neljää äitiä, jotka olivat korvaushoidossa. Korvaushoidolla tarkoitetaan opioidiriippuvaisten hoitoa. Hoidossa käytetään apuna buprenorfiinia tai metadonia sisältäviä lääkeainevalmisteita. Hoidon tavoitteena on kuntouttaminen, päihdeettömyys, haittojen

vähentäminen tai potilaan elämän laadun parantaminen. (Sosiaali- ja terveysministeriön asetus opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidosta eräillä lääkkeillä 33/2008.) Opioideja hyödynnetään pääasiassa kipulääkkeinä (Duodecim terveyskirjasto 2012). Buprenorfiinin käyttö on laillista korvaushoidossa, sillä hoito järjestetään esimerkiksi päihdehuollon yksikössä, terveyskeskuksessa tai vankeinhoitolaitoksessa (Sosiaali- ja terveysministeriön asetus opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidosta eräillä lääkkeillä 33/2008). Kadulta ostettuna se taas on laiton päihde. Yleisessä keskustelussa buprenorfiinista käytetään nimitystä subutex (Ojanen 2006, 111).

2.2 Äidin päihdeongelma

Naiset ovat kautta aikojen käyttäneet vähemmän päihteitä kuin miehet. Naiset ovat näyttäneet historian saatossa miesten arjen ja yhteiskunnan pakkojen edustajina ja kontrollina. Perhe- ja työelämän velvollisuuksista selviytyminen ovat muodostaneet rajat hyväksytylle alkoholinkäytölle. Miehillä on sallittu runsas alkoholinkäyttö. Miesten alkoholinkäyttöä on pidetty kautta historian varsin tavallisena. Naista taas on pidetty vastuurationalisena suhteessa miehen päihdekäyttöön. Naiset ovat olleet myös vastuussa lastenhoidosta sekä ylipäänsä koko perheen hyvinvoinnista. (Hyttinen 1990, 33–36.) Naiset ovat toimineet miesten moraalisena selkärankana ja pitäneet huolta suomalaisen ihanteen perikuvasta. Suomalaisen ihanteen perikuvana on pidetty raittiita äitejä ja terveitä lapsia. (Nätkin 2006, 9–11.)

Naisten alkoholinkäyttö lisääntyi merkittävästi 1960–1970-luvuilla. Tuolloin naiset aloittivat alkoholinkäytön entistä nuorempina ja samaan aikaan he luopuivat täysraittiuudesta. (Hyttinen 1990, 36.) Mikäli nainen näyttäytyy alkoholitutkimuksessa tai ylipäänsä päihdetutkimuksessa, tapahtuu se yleensä äitiyden kautta (Itäpuisto 2001, 90–91). Naisten päihdeongelmista on alettu keskustella lehdistössä muutama vuosikymmen sitten (Nätkin 2006, 17). Historian saatossa media onkin vaikuttanut merkittävästi siihen millaisia odotuksia ja mielikuvia luomme äitiyttä kohtaan. Kulttuuriset odotukset ovat selvimmin nähtävissä populaarikulttuurin tuotteissa kuten naistenlehdissä, joissa on luotu vahvoja käsityksiä äitiyteen ja naiseuteen liittyvistä odotuksista. (Berg 2008, 35.)

Susanna Oksanen (2006) on tutkinut Huoltaja/Sosiaaliturva-lehden artikkeleiden välittämää kuvaa alkoholiperheistä vuosien 1960–2004 aikana. 1960-luvulla äiti näyttäytyy artikkeleissa sankarillisena naishahmona, joka kärsi ja hoivasi. Kun 1960-luvulla puhuttiin alkoholiperheestä, tarkoitti se vääjäämättä isien alkoholiongelmista puhumista. Nainen nähtiin miehen juomisen uhrina. Myös lapset ovat olleet taustaroolissa. Kun naiset alkoivat käyttää alkoholia enemmän 1970-luvulla, menettivät he samalla uhrin aseman ja viattomuutensa. Naisten alkoholinkäyttö nähtiin uhkana lapsen hoivaamiselle ja näin koko yhteiskunnan tulevaisuudelle. 1980-luvulla nainen ei enää jaksanut toimia miehen juomisen kontrolloijana. Koettiin, että äitien ja lasten välinen symbioottinen suhde oli vaarassa naisten lisääntyneen alkoholin käytön vuoksi. Yhdistelmänä nainen ja alkoholi nähtiin tuomittavana. 1980-luvulla käytiin myös paljon keskustelua siitä, miksi naiset käyttivät entistä enemmän päihteitä. Keskustelu oli jossakin määrin hämmentynyttä ja ihmeteltiin sitä, miten tähän oli tultu. 1990-luvulla nainen nousi esiin artikkeleissa ainoastaan sikiövaurioiden tai lapsen vuoksi, eikä juurikaan yksilöllisenä itsenään. Juovat naiset nähtiin itsellisinä ja kykenemättöminä äitiyteen. (Mt., 70–75.)

Naisten alkoholinkäyttö muodostui tavallisemmaksi ja normittui 2000-luvulle tultaessa, sillä naisiin liittyvien artikkelien osuus väheni. Naisten osuus on vähentynyt edelleen ja keskiöön ovat nousseet lapset. 2000-luvulla naiset näyttäytyvät edelleen ainoastaan sikiövaurioiden ja lasten kautta artikkeleissa. Päihdeperheissä ensisijaisena hoidon tarvitsijana näyttäytyy lapsi. Päihdeongelmainen itse huomioidaan vasta myöhemmin. Äiti nostetaan esille lähinnä lapsensa kautta, eikä niinkään omana yksilöllisenä itsenään. (emt., 70–75.) Nätkinin (2006) mukaan naisen ja sitä kautta myös äidin päihdeongelma on yhteiskunnassamme varsin nuori ilmiö ja sosiaalinen ongelma. Viimeisten kolmen vuosikymmenen ajan naiset ja äidit ovat alkaneet saada hoitoa päihdeongelmiin. Kolmas sektori on ollut keskeisessä asemassa, sillä esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liitto on tuottanut naisille ja äideille sopivia päihdehoitopalveluja. (Mt., 19.)

Vielä nykyisinkin miesten alkoholinkäyttö nähdään luonnollisempana kuin naisten (Hyttinen 1990, 36). Huumekulttuuria on myös pidetty varsin maskuliinisena, mutta silti se on koskettanut myös naisia jo kautta aikojen. Naisten päihdeongelmaan suhtaudutaan usein hyvin samalla tavalla, oli sitten kyseessä huume- tai alkoholiongelmasta kärsivä nainen. (Väyrynen 2007, 26–29, 40–41.) Alkoholi on nykyisin äitien eniten käyttämä päihde. Se aiheuttaakin eniten raskauden aikana ilmeneviä haittoja. Myös huumeille altistuneiden lasten määrä on kasvanut viime vuosina. (Nätkin 2006, 6.) Naisten päihteiden käytön lisääntyminen liittyy niinkin yksinkertaiseen asiaan kuin ajan henki (Nätkin 2001, 34). Vuonna 1999 arvioitiin, että noin 2000–3500 naista käytti kovia huumeita

kuten amfetamiinia (Ojanen 2006, 110). On arvioitu, että Suomessa noin 4-6 prosentilla raskaana olevista on ongelmia päihteiden käytön kanssa (Itäpuisto 2008, 45-50).

2.3 Hyvä, paha äiti

Historiallisesti ja kulttuurisesti äitiys ja päihteet ovat olleet toistensa poissulkevia asioita. Päihteiden käyttöä ei ole pidetty naisille sopivana. (Nätkin 2006, 9-11.) Tämä johtunee siitä, että äitiyteen liittyy vahvat myyttiset ja kulttuuriset juuret. Usein ajatellaan, että äiti on lapsen kehityksen maaperä. Tällä tarkoitetaan sitä, että äiti vaikuttaa keskeisesti siihen millainen yhteiskunnan jäsen lapsesta kasvaa. Näin heitä kohtaan on kehittynyt kulttuurisia odotuksia, jotka muokkaavat käsityksiämme ja odotuksiamme äitiydestä ja siihen kuuluvista asioista. (Vuori 2003, 61-63.) Nämä käsitykset ja odotukset ovat lujasti juurtuneita. Niiden on havaittu muuttuvan hyvin hitaasti yhteiskunnassamme. (Katvala 2001.) Äitiys muodostuukin monista suhteista ja on jatkuvasti määrittelyn alaisena (Nätkin 1997, 250).

Äitiyteen liittyy edelleen vahvoja uskomuksia. Näissä uskomuksissa oletetaan, että äiti on läsnä kotona sekä henkisesti että fyysisesti. Äidillä on kotona paljon valtaa sekä vastuuta. Äitiä onkin kuvattu sanoin hengetär, haltija, jaksava, sydän, rakastava, hoivaava, huolehtiva, uhraava, lempeä, tiukka, tärkeä ja ankara. Äitiyteen liittyvät uskomukset liittyvät yleensä äitien hyviin piirteisiin. (Katvala 2001, 91-93.) Pyrimme usein määrittelemään hyvää tai ainakin riittävän hyvää äitiyttä (Nousiainen 2004, 62). Myös Eeva Jokinen on pohtinut sitä, mikä on riittävän hyvää äitiyttä. Jokinen on tutkinut väitöskirjassaan äitien kokemaa väsymistä. Hän miettii voiko äiti olla samaan aikaan väsynyt, mutta myös hyvä äiti. Tutkimuksen aineistona on toiminut äitien itse kirjoittamat tekstit ja osa teksteistä on päiväkirjamuodossa. Jokinen haaveilee vähemmän vaativasta äitiydestä eli riittävän hyvästä äitiydestä. Riittävän hyvä äitiys olisi sitä, että äiti olisi niin hyvä kuin kyseissä tilanteissa kykenee. Jokinen toivoo, että äiti voisi olla samaan aikaan väsynyt ja heikko, mutta rakastettu ja riittävä. Äiti on myös itsekin tarvitseva. (Jokinen 1996.)

Jotta voisimme määritellä kuka on hyvä äiti, on meillä olemassa käsitys myös sen vastakohdasta. Moraalisesti ajateltuna on siis olemassa huonoja tai pahoja äitejä. Nykyisin pahuudesta puhuminen on jo hieman väistynyt. Tilalle on tullut arjen motiiveista puhuminen. Äitiyteen liittyvä arki onkin saanut enemmän huomiota vasta viimeisten parin vuosikymmenen aikana. Arjen näyttämö

kuitenkin tuo parhaiten esiin moraalisen kategorisoimisen hyvän ja huonon äidin välillä. (Nousiainen 2004, 62-63.) Katvalan mukaan poissaolevaa äitiä voidaan ehkä pitää huonona äitinä, sillä äidinhän pitäisi olla läsnä. Hän arvioi tätä oman tutkimuksensa kautta. Katvala muistuttaa myös, että äitien "pahuus" tai "huonous" ei ole yleensä tietoisesti valittua. Usein poissaoleminen johtui arkeen liittyvistä välttämättömyyksistä kuten työstä. (Katvala 2001, 92-93.)

Hyvän ja huonon äitiyden määrittäminen on jatkunut läpi vuosikymmenten ja jatkuu yhä edelleen. Äidin rooli on neuvoteltavissa aivan toisin kuin isän. Äitiyttä määritetään varsin yksioikoisesti varsinkin silloin, kun äitiyttä ja päihteitä yritetään sovittaa yhteen. (Oksanen 2006, 73.) Holopaisen mukaan naiskuva määrittelee naista joko hyväksi tai pahaksi. Nainen ei voi yhtä aikaa olla sekä hyvä että paha. Siksi päihteitä käyttävä äiti leimataankin herkästi. Naisten päihteiden ongelmakäyttöön liittyy ylipäänsä voimakkaampia häpeän ja syyllisyyden tunteita kuin miesten. (Holopainen 1998, 20.)

Alkoholikäytön katsotaan sopivan huonosti äidin roolimalliin. Roolimalleista puhuttaessa, vaihtelevat painotukset äitien ja isien välillä. Äitien alkoholinkäyttö herättää edelleen suurempaa moraalista paheksuntaa kuin isien. Raitis vanhempi koetaan usein paremmaksi roolimalliksi lapselle, kuin juova vanhempi. Ei voida kuitenkaan suoraviivaisesti väittää, että selvä vanhempi olisi parempi vanhempi lapselle. Vanhemmat ovat erilaisia. Voidaankin vain todeta, että on havaittavissa selviä eroja kokemuksissa kotioloista sekä suhteessa vanhempiin raittiiden vanhempien ja alkoholiongelmissa kärsivien perheiden välillä. (Itäpuisto 2008, 38-43.)

Päihdeäiti-käsitettä käytetään usein julkisuudessa. Tällä tarkoitetaan yleensä äitiä, jolla on siinä määrin ongelmia päihteiden käytön kanssa, että hän tarvitsee ulkopuolista apua. (Nätkin 2006, 6-7.) Päihderiippuvuudesta kärsivät äidit ovat niin sanotusti helppo vihollinen. Päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia halutaan usein paisutella muodostamalla haastavimmista tapauksista tyyppillisimpiä. (Juttula 2006, 68-69.) Leimautuminen ja yhteiskunnan asenteet vaikeuttavat varsinkin päihdeongelmaisten raskaana olevien hoitoon hakeutumista. Äidit eivät aina uskalla hakea apua ja he putoavat siksi usein hoitoverkon ulkopuolelle. Liian usein tilanteeseen puututaan vasta huostaanottotilanteessa, jolloin tilanne on korjaava. (Savonlahti ym. 2003, 334-335.)

Päihdeongelmista kärsiviä äitejä pyritään yleensä tyyppittelemään tietynlaisiksi. Kuitenkin todellisuudessa heistä on vaikea luoda yhtä samankaltaista ryhmää. Joitakin samankaltaisia yleispiirteitä tutkijat ovat löytäneet. Varsinkin taustoista löytyy usein traumaattisia kokemuksia.

Näitä traumaattisia kokemuksia ovat esimerkiksi vanhemman päihdeongelma tai vanhempien hankala avioero. Äidin lapsuuden perheen tausta saattaa olla rikkonainen ja myös suhteet sukulaisiin ovat hankalat. Ystävyysuhteet ovat muodostuneet päihdeongelmista kärsivien ympärille. Nämä naiset ja äidit ovat usein kokeneet paljon vaille jäämisiä sekä hylkäämisiä. Päihdeongelmaisia äitejä saatetaan monasti pitää erilaisina kuin muita äitejä. Useimmiten asia ei ole näin. (Holopainen 1998, 19–20, 35–36.)

2.4 Päihteiden käyttäjien kokemuksiin pohjautuvia tutkimuksia

Päihteiden käyttäjien näkökulmasta tehtyä tutkimusta tehdään kasvavassa määrin. Erityisesti huumeiden käyttäjien kokemuksiin pohjautuva tutkimus on lisääntynyt. (Väyrynen 2007, 25.) Riitta Granfelt (1998) on tutkinut naisten kokemuksia kodittomuudesta. Hänen tutkimukseensa osallistui 21 naista, jotka asuivat asuntoloissa. Tutkimuksen kohteena ovat kodittomien naisten kertomukset. Useimmilla haastateltavista naisista oli ollut ongelmia päihteiden käytön kanssa. Nämä naiset olivat myös äitejä. Äitiys näyttäytyi heille elämänalueena, jossa oli tapahtunut epäonnistumisia. Nämä epäonnistumiset olivat traumaattisia ja itsearvostusta särkeviä. Granfeltin tutkimuksessa mukana olleet naiset olivat kaikki menettäneet lapsensa siinä mielessä, että he eivät enää asuneet lastensa kanssa. Useimmat lapsista oli otettu huostaan ja sijoitettu perhehoitoon. Granfelt nimitti naisten äitiyttä marginaaliseksi äitiydeksi, koska naiset olivat joutuneet luopumaan lapsistaan vaikean elämäntilanteen takia. (Mt., 7–14, 119–122.)

Heidi Nihtilä on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan narkomaaniäitejä. Hän on kiinnostunut siitä, millaisia kokemuksia narkomaaniäideillä on ollut äitiydestä, päihteistä ja lastensuojelun sosiaalityön tarjoamista palveluista. Nihtilän mukaan narkomaaniäidit olivat kokeneet merkittävimpana tukena äitiyteensä kotiin saadun perhetyön. Äidit toivoivat entistä yksilöllisempiä ja asiakaslähtöisiä lastensuojelun palveluja. Lisäksi äidit toivoivat, että heidän omiin arvioihinsa lasten elämien asiantuntijoina olisi luotettu paremmin. Nihtilän mukaan äitien äitiyspuheet omasta äitiydestä olivat kuin keiden äitien tahansa. (Nihtilä 2007.)

Elina Virokannas (2002) on tutkinut nuoria huumeiden käyttäjiä ja heidän normaalille antamia merkityksiä. Hän halusi selvittää miten erään huumehoitoyksikön nuoret määrittivät itseään sekä omaa toimintaansa. Puheessaan he määrittivät itseään runsaasti suhteessa normaaliin olemiseen.

Normaalia olemista oli esimerkiksi päihteettömänä oleminen kaverien kanssa, työnteko ja oleminen ilman päihteitä. Lisäksi normaalia määritettiin kuvaamalla sen vastakkaisia tiloja. Näihin vastakkaisiin tiloihin lukeutuivat esimerkiksi juhliminen, huumeiden vaikutuksen alaisena oleminen ja poliisien pakoilu. Normaalisti puhuttaessa nuoret määrittivät itsensä molempiin paikkoihin. Normaalin ulkopuolinen ei merkinnyt nuorille jotakin poikkeavaa, vaan se merkitsi heille erilaista normaalia. (Mt., 136–142.)

Minna Ojanen (2006) haastatteli vuonna 2003 viittä korvaushoidossa ollutta naista, jotka olivat iältään 25–44-vuotiaita. Hän on tarkastellut korvaushoidossa olevien äitien äitiyttä. Hän halusi selvittää eheytyykö äitien äitiys ja arki korvaushoidossa ja millä ehdoilla. Osa haastateltavista oli elänyt lasten kanssa huumeiden käytön aikana ja osa lapsista oli asunut muualla. Naisten arki oli kytkeytynyt enemmän tai vähemmän vahvasti korvaushoittoon 3–4 vuoden aikana. Korvaushoito koettiin hyvin rankaksi monella tavalla. Ensinnäkin se vaati, että naiset kävivät aluksi päivittäin valvotusti hoitopaikassa hakemassa lääkkeensä. He joutuivat siis noudattamaan tiukasti muiden asettamia ehtoja ja aikatauluja. Naisilla oli hoidosta erilaisia odotuksia ja ne eivät aina kohdanneet todellisuuden kanssa. Naisten sosiaalinen verkosto näyttäytyi varsin kapeana, sillä ihmissuhteet olivat muodostuneet päihteitä käyttävien ympärille. Korvaushoidon aloittaessaan he joutuivat jättämään taakse entiset ihmissuhteet. Uusien tuttavuuksien löytäminen oli hankalaa. Naiset kokivat tärkeäksi sen, että heillä oli hyvä suhde korvaushoidon omahoitajaan. Hyvä hoitaja kohteli naisia tasa-arvoisesti ja otti huomioon myös naisten mielipiteet. Jos hoitosuhde ei toiminut, heijastui se koko hoitoon. (Mt., 107–131.)

Korvaushoidossa olevien naisten puheet tulevaisuudesta olivat hyvin positiivissävytteisiä. Heillä oli haaveita, jotka liittyivät koulutukseen, työhön ja perheeseen. Naisten toiveissa nousi esiin hyvä usko tulevaisuudesta sekä toivo oman elämän eheytyemisestä. Kaikkien naisten kohdalla muutos ei aina ollut positiivinen. Hoitoon hakeutuessa naiset olivat olettaneet, että hoito toimii takuuna siitä, että äitiys säilyy eli lapsia ei oteta huostaan. Kaikissa tilanteissa näin ei tapahtunutkaan ja äidit kokivat tullessa huijatuiksi. Lasten huostaanoton jälkeen äidit olivat kuitenkin vielä pysyneet korvaushoidossa ja lapsensa menettäneetkään eivät halunneet luovuttaa. Loppujen lopuksi toiveet tulevaisuudesta suunnattiin siihen, että saisi vielä joskus elää arkea lasten kanssa. Toiveet lasten paluusta olivat kuitenkin varovaisia. (emt., 131–135.)

Sanna Väyrynen (2007) on tutkinut nuorten naisten antamia merkityksiä huumeiden käytölleen. Hän tutki huume kuvioita naisten näkökulmasta käsin. Tutkimuksessa on ollut mukana viisitoista

naista, joita yhdisti huumeiden käyttö sekä kosketuspinnat huume kuvioissa. Tutkimuksen aineistona ovat toimineet naisten elämänkululliset haastattelut. Hän on lähestynyt tutkimustaan huumeiden sukupuolisidonnaisuuden näkökulmasta. Naisten ja miesten ruumiit kantavat itsessään erilaisia merkityksiä. Tutkimus pyrkii ymmärtämään naisten subjektiivisia kokemuksia. Kertomusten avulla naiset ovat merkityksellistäneet elämäkokemuksiaan ja toimintaansa. Väyrynen tuo esille tabuluonteisen aiheen. Lisäksi hän haluaa rikkoa niitä yksinkertaistuksia, joita helposti liitetään naisten huumeiden käyttöön. (Mt., 25–53.)

Elina Virokannas ja Päivi Sinko (2009) käsittelevät artikkelissaan huumeita käyttäneiden naisten äitiysidentiteettiä tilanteissa, joissa lapset on otettu huostaan. Huumeiden käytön vuoksi lapsensa menettäneet äidit ovat hyvin jännitteisessä asemassa yhteiskunnassa. Yhteiskunnassa äitiyteen liitetään moraalisesti vahvoja uskomuksia ja odotuksia. Samaan aikaan huumeiden käyttöä pidetään paheksuttavana. Virokannas ja Sinko haluavat tuoda esiin sen, miten äidit määrittävät huostaanottoon johtaneita tapahtumia, lastensuojelun roolia näissä tapahtumissa sekä kuinka äitien elämä on jatkunut huostaanoton jälkeen. He halusivat selvittää millaisia mahdollisuuksia tai keinoja naisilla on ylläpitää äitiysidentiteettiä, kun he kertovat tilanteista, joissa lapset on otettu huostaan päihteiden käytön vuoksi. Kirjoittajat tarkastelevat äitiyden rakentumista kolmen eri vaiheen kautta. Ensin he kuvailevat vaihetta ennen huostaanottoa. Tällöin äitiyden identiteetti rakentuu taiteiluksi hyvän äidin ja narkomaanin identiteetin välillä. Naiset asettavat itsensä sekä äidin että narkomaanin identiteetteihin. Kun huostaanotto tapahtuu, kovenee äitien huumeiden käyttö ja äitiysidentiteetti murenee. Kolmantena käsitellään aikaa, jolloin lapsi on palannut kotiin. Kyseiseen aikaan liittyy surua menetetyistä vuosista sekä syyllisyyden tunteita. Samalla opitaan hyväksymään rajallinen äitiys. (Mt., 104–113.)

2.5 Äitiyden tukeminen

Koska naisten päihteiden käyttö on lisääntynyt, on myös tarvittu naisille ja äideille kohdennettuja uudenlaisia päihdepalveluja. Päihdeongelmista kärsiviä äitejä ja heidän perheitään on pyritty tukemaan muun muassa erilaisten projektien avulla viimeisten vuosikymmenten aikana. (Andersson 2001, 17.) Ensikodit ovat tarjonneet uranuurtajina palveluja päihdeongelmien kanssa painiville perheille. Ensikodeissa on aina ollut asiakkaana alkoholiongelmaisia naisia. 1980-luvulla alettiin kiinnittää huomiota äitien lisääntyneeseen alkoholinkäyttöön. Kiivaan julkisen keskustelun myötä

perustettiin Oulunkylän ensikoti vuonna 1990 Helsinkiin Ensi- ja turvakotien liiton ja Helsingin ensikoti ry:n yhteistyönä. Oulunkylän ensikodissa saadut onnistuneet kokemukset hoidon toteutuksesta ja sen kannattavuudesta innostivat palveluiden kehittämiseen. (Holopainen 1998, 11–17.)

Ensi- ja turvakotien liitto on koordinoanut sen jälkeen useita projekteja, joissa keskityttiin avustamaan päihdeongelmaisia raskaana olevia sekä päihdeongelmaisia vauvaperheitä. Vuonna 1998 Ensi- ja turvakotien liitto koordinoi Pidä kiinni-projektia. Tällöin perustettiin Turkuun Ensikoti Pinja. (Andersson 2001, 17–19.) Pidä kiinni-projektin jälkeen havaittiin selkeä tarve laajentaa projektia. Projektia laajennettiin vuosina 2002 ja 2003. Viisi uutta ensikotia perustettiin eri puolille Suomea. Osa laajennusta oli myös Pato-hanke, joka järjestettiin vuosina 2002–2004. Lisäksi vuosina 2004–2007 toteutettiin Tosi-projekti. Tällöin Yhteisvastuukeräyksestä vuonna 2004 saatu tuotto kohdennettiin päihdeongelmaisten vauvaperheiden kotona tehtävän työn tukemiseen. (Andersson 2008, 23–30.) Kaiken kaikkiaan Ensi- ja turvakotien liitto on tuottanut monia julkaisuja päihdeongelmaisten raskaana olevien ja päihdeongelmaisten vauvaperheiden hoitoon liittyen. Julkaisuja on tuotettu erityisesti äidin ja vauvan varhaisen vuorovaikutuksen tukemisen näkökulmasta.

Oulunkylän ensikodissa havaittiin, että äitiys toimi monilla tärkeänä voimavarana päihdeongelmyyteen tähtääväällä tiellä. Äitiys antoi naisille mahdollisuuden muutokseen ja sitä kautta uuteen päihdeettömään elämään. (Holopainen 1998.) Myös muissa tutkimuksissa on havaittu, että vanhemmuus voi toimia merkittävänä motivaation lähteenä päihdeongelmyydelle. Samankaltaisia tuloksia on raportoinut pro gradu -tutkielmassaan myös Marjaana Willman. Hänen tutkimuksessaan oli mukana 15 huumeita käyttävää äitiä. Haastatteluissa kävi ilmi, että raskaus oli merkittävä mahdollisuus muuttaa elämän suunta. Äitiys ei kuitenkaan välttämättä ole mahdollisuus, mikäli sitä ei hyödynnetä hoidossa. (Willman 2001.)

Arja Ruisniemi (2006) on tarkastellut miten päihderiippuvuudesta toipuvan henkilön minäkuva muuttuu. Ruisniemi käsittelee artikkelissaan neljän äidin ja yhden isän haastatteluja, joissa vanhemmuuden merkitys päihderiippuvuudesta toipumisessa nousi esiin spontaanisti. Haastattelujen perusteella vaikutti siltä, että vanhemmuus oli keskeisessä asemassa, kun rakennettiin uutta minäkuva. Tutkimuksessa oli mukana päihderiippuvuudesta toipuvia henkilöitä. Kaikille haastateltaville vanhemmuus oli tärkeä osa elämää. Lapsista puhuminen oli muuttunut haasteesta voimavaraksi. Vanhemmuuden merkitys oli avautunut uudella tavalla ja perhesuhteet

olivat tiivistyneet. Kun vanhemmuuden identiteetti muuttuu, muuttuu myös yksilön minäkuva. Vanhemmuus rakentaa siis monin tavoin persoonallisuutta. Haastateltavat olivat löytäneet oman persoonallisen tavan olla vanhempi. Ruisniemi toteaa, että päihdekuntoutuksia toteutetaan edelleen yksilöllisesti. Vanhemmuutta ei ole kuitenkaan varaa ohittaa kuntoutusjakson aikana. Ruisniemi näkeekin tärkeänä, että perhe on mukana päihderiippuvaisen toipumisessa. Haastattelujen perusteella vaikutti siltä, että lasten mukana olo kuntoutuksessa oli tärkeä voimavara kuntoutumisen kannalta. (Mt., 165–187.)

Tampereen yliopistollisessa sairaalassa toimii päihdepsykiatrian poliklinikan vauvaperhetyö, jossa pyritään antamaan apua päihdeongelmista kärsiville vauvaperheille ja pienten lasten vanhemmille. Sinikka Taipale (2006) on käsitellyt artikkelissaan tuloksia, jotka hän sai tekemästään pro gradu - tutkielmasta vuonna 2005. Tutkimuksessa oli mukana 61 raskaana olevaa päihdeongelmaista naista Tampereen yliopistollisesta sairaalasta ja Kanta-Hämeestä. Taipale halusi selvittää heidän kokemuksiaan sosiaalisesta tuesta. Taipaleen mukaan päihderiippuvaiset raskaana olevat naiset saivat sosiaalista tukea läheisiltä ja ammattilaisilta. Varsinkin puolison tuki nähtiin tärkeänä päihdeettömyyden tukemisessa. Myös naisten monien perheiden vanhemmat olivat keskeisiä auttajia heidän elämässään. Tutkimuksen perusteella nousi esiin parannusehdotuksia. Nähtiin tärkeänä tunnistaa entistä paremmin päihderiippuvuudesta kärsivät äidit. Lisäksi toivottiin entistä yhteistyölähtöisempien hoitoketjujen rakentamista, jotka tukevat hoidon saamista ja hoidossa pysymistä. Päihderiippuvainen äiti tarvitsee kattavaa ohjausta, neuvontaa, seurantaa ja avustusta. Lisäksi tarvittaisiin yleisen asenneilmapiirin muutosta yhteiskunnassa sekä työntekijöiden asennekasvatusta ja koulutusta. (Mt., 189–211.)

Kun päihdepolitiikka on vapautunut, on samaan aikaan alettu puhua tahdonvastaisesta hoidosta päihdeongelmaisten raskaana olevien kohdalla. Kyseessä on monimutkainen yhtälö. (Andersson 2001, 17.) Naisen päihdeongelma näyttää herättävän kiinnostusta yleensä juuri siinä vaiheessa, kun nainen on raskaana. Tällöin huoli päihdeongelmasta kohdentuu nimenomaan päihteille altistuvaan sikiöön. Tällöin kysymys äitiydestä kietoutuu vahvasti kehoon. Naisen ruumis on tulevan äidin ruumis. Tuo uutta luova ruumis nähdäänkin päinvastaisena. Nainen ruumiillistuu tulevaksi äidiksi, jonka päihteiden käyttöä tarkastellaan lapsen näkökulmasta. (Väyrynen 2007, 40–41.)

Sosiaali- ja terveysministeriössä valmistellaan parhaillaan raskaana olevien päihdeongelmaisten hoitoon liittyvää lainsäädäntöä. Tarkoituksena on estää sikiöaikainen päihteille altistuminen sekä siitä aiheutuvat mahdolliset vauriot. Sosiaali- ja terveysministeriön uusin selvitys on julkaistu

vuonna 2011. Työryhmä esittää, että raskaana olevien päihdeongelmaisten tulisi päästä välittömästi hoidon tarpeen arviointiin sekä tarpeen edellyttämään päihdehoitoon. Hoito perustuisi ensisijaisesti vapaaehtoisuuteen ja naisten subjektiiviseen oikeuteen saada hoitoa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011.) Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeutta pohtiva työryhmä on tehnyt luonnosteluja itsemääräämisoikeuteen liittyen. Esityksessä tuodaan esiin mahdollisuus päihdeongelmaisten raskaana olevien tahdonvastaisesta hoidosta, mikäli kaikki muut keinot on käytetty. Työryhmän linjaukset ja ehdotukset on tarkoitus valmistella lokakuun 2012 loppuun mennessä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012.) Tahdonvastainen hoito on herättänyt yhteiskunnallisesti paljon keskustelua. Itsemääräämisoikeutta voidaan rajoittaa vain laissa tarkoin säädellyin ehdoin, sillä itsemääräämisoikeus on jokaisen perusoikeus. (Helander 2012, 709.) Kun keskustellaan tahdonvastaisesta hoidosta, erotetaan lapsen etu ja vanhemman etu usein toisistaan. Tämä ei ole missään nimessä yksiselitteistä. (Andersson 2001, 17.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa on tarkoitus selvittää naisten kokemuksia omasta äitiydestä, päihteistä ja päihdeongelmasta eri elämänvaiheissa. Tutkimukseni painottuu äitiyden kokemusten tarkasteluun. Haluan selvittää mitä naiset ajattelevat omasta äitiydestä, mikä äitiydessä on tärkeää ja millaisia ovat heidän äitiyteen liittyvät sisällöt. Näen tärkeänä käydä läpi äitien eri elämänvaiheita, jotta saisin selville, miten päihteet ovat vaikuttaneet heidän arkeensa ja äitiyteensä ennen ja nyt. Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1. Millaisia äitejä ovat naiset, joilla on ollut ongelmia päihteiden käytön kanssa?*
- 2. Millaisia ovat naisten kokemukset omasta äitiydestä, päihteistä ja päihdeongelmasta eri elämänvaiheissa?*

3.2 Haastattelujen valmisteleminen

Tutkimukseni aineiston olen kerännyt haastattelemalla. Ylipäänsä haastattelun idea aineistonkeruumenetelmänä on varsin yksinkertainen. Kun halutaan tietoa jostakin, saadaan se helpoiten kysymällä. (Eskola & Vastamäki 2001, 24–25.) Haastattelu voi muistuttaa spontaania keskustelua (Ruusuvuori & Tiittula 2009, 23). Se tapahtuu kuitenkin tutkijan aloitteesta ja tutkijan asettamilla ehdoilla. Tutkija pyrkii saamaan haastattelun avulla esiin haastattelutilanteessa ne asiat, joista hän on kiinnostunut eli tutkimuksen aihepiiriin kuuluvat asiat. Haastateltavilla taas on se tieto, josta tutkija on kiinnostunut. (Eskola & Vastamäki 2001, 24–25.) Haastattelussa on siis aina tietty päämäärä, johon pyritään. Keskustelu muodostetaan haastatteluksi erityisten kysymysten kautta. Tutkimushaastattelu rakentuuakin vahvasti kysymysten ja vastausten varaan. (Ruusuvuori & Tiittula 2009, 22–35.) Usein lähtökohtana tutkimukseen toimii tutkijan kiinnostus aihetta kohtaan. Se ei pelkästään kuitenkaan riitä kantamaan tutkimusta kokonaisuudessaan. (Eskola & Vastamäki 2001, 24–25.)

Haastatteluja varten tarvitsin tutkimusluvan. Sain tutkimusluvan erään suuren kaupungin kautta joulukuussa 2010. Haastateltavat tavoitin paikasta, joka tarjoaa monipuolisia palveluja lapsiperheille, joissa vanhemmuuden haasteena näyttäytyvät päihteisiin liittyvät ongelmat. Tarkoituksena on toimia lähellä asiakkaita tukemalla, hoitamalla ja kuntouttamalla syntyviä, syntyneitä lapsia ja heidän perheitään. Palvelut laaditaan perhekohtaisesti tilanteen ja tarpeen mukaan. Tarjolla perheille on muun muassa kuntoutus- ja kriisipalvelut. Tutkittavien anonymiteettia suojatakseni käytän kyseisestä paikasta nimitystä palveluyksikkö.

Tutkimuksessa on tärkeää huomioida eettiset seikat aina tutkimuksen alusta loppuun saakka. Pysin vahvistamaan tätä erilaisin keinoin. Yksi tärkeä huomioitava asia oli haastateltavien etsiminen. Keskustelin palveluyksikön johtajan kanssa haastateltavien etsimisestä. Yhteisymmärryksessä tutkimukseeni alettiin etsiä haastateltavia, joiden elämäntilanne oli tutkimuksen toteuttamisen kannalta sopiva. Päihteet vaikuttavat elämään monin tavoin ja aiheuttavat elämässä jyrkkiä ylä- ja alamäkiä. Siksi elämäkulku saattaa olla vaihtelevaa. Onkin tärkeä miettiä tarkkaan, ketä tutkimukseen pyydetään mukaan. Palveluyksikön työntekijät aloittivat haastateltavien etsimisen helmi- ja maaliskuussa 2011. Työntekijät ovat olleet avainroolissa, kun haastateltavia on etsitty. Työntekijät tunsivat asiakasperheensä parhaiten ja siksi heidän oli helpoin etsiä tutkimukseeni sopivia henkilöitä. Tutkimukseni aihe on itsessään yhteiskunnallisesti arka. On siis tärkeää huomioida monin tavoin tutkimuksen eettisyyttä haastateltavien näkökulmasta käsin. Tutkimukseen valittiin henkilöitä, joiden sen hetkinen elämäntilanne on ollut varsin hyvä.

Haastattelutilannetta on hyvä miettiä etukäteen erityisesti haastateltavan näkökulmasta käsin. Eskola ja Vastamäki (2001) kehottavat tutkijaa huomioimaan haastateltavan näkökulman, kun tehdään haastattelupaikan valinta. Itse haastattelutilannetta määrittävät monet sosiaaliset tekijät, jotka tulee ottaa huomioon. Tila ei saa olla liian meluisa tai häiriölle altis. Paikan olisi hyvä olla mahdollisimman rauhallinen, jotta voidaan keskittyä itse haastattelutilanteeseen. Vieras tai liian muodollinen tila saattaa vaikeuttaa haastattelun toteuttamista. Kannattaakin valita haastatteluympäristöksi haastateltavan kannalta turvallinen ja tuttu ympäristö. (Mt., 27–29.) Kaikista luontevinta oli valita haastattelupaikaksi itse palveluyksikkö. Lisäksi lastenhoidon järjestäminen onnistui siellä sitä tarvitseville, joten sain rauhassa toteuttaa haastattelut äitien kanssa.

Toteutin tekemäni haastattelut teemahaastattelun keinoin. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit on valittu etukäteen. Teemahaastattelussa ei ole tarkoitus esittää kysymyksiä tarkan muodon ja järjestyksen mukaan. Tärkeää on, että valitut teemat käydään haastattelussa läpi.

Teemojen alle voi luoda tukilistan, joka toimii apuvälineenä haastattelussa. Itse haastattelussa järjestys ja laajuus saattavat vaihdella. (Eskola & Vastamäki 2001, 26–27.) Valitsin neljä aihepiiriä etukäteen. Ensimmäinen aihepiiri liittyi äitien lapsuuden perheeseen. Toinen aihepiiri kosketti päihteiden käytön aikaa sekä raskaaksi tulemista. Kolmas aihepiiri käsitteli itse äitiyttä ja sen sisältöjä. Viimeinen aihepiiri liittyi haastateltavien tulevaisuuteen ja yhteiskunnalliseen paikkaan. Haastattelurunko toimi hyvänä tukena haastatteluissa. Koin sen tarpeelliseksi varsinkin äitiyden teemasta puhuttaessa. Haastattelujen tekemisessä kehittyi niitä tehdessään. Havaitsin ensimmäisten haastattelujen jälkeen, mihin asioihin minun tulisi seuraavalla kerralla kiinnittää enemmän huomiota.

Haastattelun tekemiseen liittyy monia eettisiä seikkoja. Haastateltavan ja haastattelijan välille täytyy muodostua luottamuksellinen suhde, jotta haastattelu onnistuisi. Luottamuksellisuus tarkoittaa tutkimuksessa yleensä sitä, että tutkittaville annetaan riittävästi tietoa tutkimukseen liittyen. Lisäksi heidän antamia tietoja säilytetään luottamuksellisesti ja heidän tunnistettavuutensa häilytetään raportissa. (Tiittula & Ruusuvuori 2009, 17.) Haastatteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista ja missä tahansa tutkimuksen vaiheessa oli mahdollisuus kieltäytyä tutkimuksessa mukana olemisesta. Haastateltaville annettiin tietoa tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta sekä mahdollisuus esittää kysymyksiä. Otin käyttöön ylimääräisen prepaid-liittymän. Lisäksi loin sähköpostiosoitteen. Näin kykenin olemaan yhteydessä haastateltavien kanssa, mikäli heillä on jotakin tutkimukseen liittyvää kysyttävää tai sovimme haastatteluaikoja. Tutkimusprosessin aikana sähköpostia tarvitsin melko vähän. Eniten olin haastateltaviin yhteydessä puhelimen välityksellä. Yhteydenpito oli kuitenkin melko vähäistä, sillä työntekijät tekivät suuren työn etsiessään haastateltavat sekä kertoessaan tutkimuksestani. Minun tehtävänäni oli haastattelujen sopiminen ja haastattelujen toteuttaminen.

3.3 Haastattelujen toteuttaminen

Haastattelutilanteet toteutettiin keväällä ja kesällä 2011. Haastattelin seitsemää naista, jotka olivat äitejä. Haastateltavat olivat haastattelujen toteuttamisen aikaan iältään 22–41-vuotiaita. Naiset olivat ajautuneet palveluyksikön asiakkaiksi päihteiden käytön vuoksi. He kaikki olivat hieman eri vaiheissa päihteettömyyteen tähtäävällä tiellä. Neljä heistä oli haastattelujen toteuttamishetkellä korvaushoidossa. Kolme heistä oli ollut ilman päihteitä jo jonkin aikaa. Kuusi heistä oli käyttänyt

ensisijaisena päihtenä huumeita. Yhdellä äidillä ensisijainen käyttö oli kohdentunut alkoholiin. Haastateltavien lapsiluku vaihteli yhdestä neljään. Iältään lapset olivat muutamasta kuukaudesta aina kahteenkymmeneen ikävuoteen saakka. Naiset mainitsivat siviilisäädyn avoliitto, avioliitto ja eronnut. Tutkimuksessani kutsun heitä naisiksi, äideiksi, haastateltaviksi ja tutkittaviksi.

Haastattelutilanteissa selitin aluksi tutkimukseni sisältöä ja tarkoitusta. Äidit olivat saaneet tutkimuksesta tietoa etukäteen työntekijöiltä. Ennen haastattelun aloittamista annoin äideille allekirjoitettavaksi suostumuslomakkeen tutkimukseen osallistumisesta. Suostumuslomakkeessa äidit suostuivat myös siihen, että haastattelut nauhoitetaan. Nauhoitin haastattelut, sillä siten sain parhaiten talteen koko aineiston ja pystyin keskittymään itse haastatteluun parhaiten. Tiittulan ja Ruusuvuoren (2009) mukaan haastattelujen nauhoittaminen on varsin tavallista. Haastattelun ansiosta tutkimusta on mahdollisuus raportoida tarkemmin. Myös tutkimuksen lukijat pystyvät arvioimaan millaisessa vuorovaikutuksessa tulokset ovat syntyneet. Onnistunut nauhoitus on ratkaisevassa osassa haastatteluaineiston hyödyntämisen kannalta. (Mt., 14–15.) Haastattelutiloina toimivat palveluyksikön eri huoneet. Haastateltava ja minä istuimme tavallisesti pöydän ääressä. Vesilasi oli usein vieressä, jos tuli tarve juoda. Lisäksi mukana oli nauhuri. Eräässä huoneessa oli sohva ja nojatuoli. Siellä oli helppo tehdä olo rennoksi ja mukavaksi.

Jotta haastateltavan ja haastattelijan välille syntyisi luottamussuhde, on haastattelijan oltava kiinnostunut siitä, mitä haastateltava sanoo. On siis tärkeää luoda hyvä suhde vastaajaan. Hyvän suhteen muodostumista edistää empatian osoittaminen ja yhteisyyden rakentaminen. Empatian osoittaminen tärkeää erityisesti tilanteissa, joissa puhutaan vaikeista asioista. (Tiittula & Ruusuvuori 2009, 17.) Koin, että haastattelutilanteet onnistuivat hyvin kaikkien haastateltavien kanssa. Koen itse hyödyntäneeni empatiaa haastatteluissa siten, että pyrin kuuntelemaan tarkkaan ja todella ymmärtämään sitä mitä haastateltava sanoi. Tiittulan ja Ruusuvuoren mukaan (2009) myös neutraalius on tärkeä ominaisuus haastattelijalle. Neutraalius tarkoittaa lähinnä sitä, että haastattelijan tulisi olla puolueeton, eikä hän saisi osoittaa mielipiteitään tai heittäytyä väittelyyn. Haastattelijan tehtävä olisi lähinnä kysymysten esittäminen, jatkamiseen kehottaminen ja lyhyiden palautteiden antaminen. Neutraaliutta voi olla kuitenkin hankala noudattaa. (Mt., 44–51.) Tutkijoilla onkin eri mielipiteitä siitä pitäisikö olla neutraali haastateltavan vastauksille. Yhtä mieltä tutkijat ovat siitä, että haastattelusuhde pitää rakentaa haastattelijan kyvylle tuntee empatiaa sekä ymmärrystä vailla tuomitsemista. (Siekkinen 2010, 52–53.) Empaattisuus auttaa olemaan tasavertainen haastateltavan kanssa, minkä näen itse erittäin tärkeänä haastateltaessa.

Haastattelut toimivat tutkimusaineistonani, mutta niiden voidaan ajatella toimivan samalla myös äideille mahdollisuutena työstää omia kokemuksiaan. Eskolan ja Vastamäen (2001) mukaan teemahaastattelun avulla on mahdollisuus päästä hyvinkin syvälle käsiteltäviin teemoihin. Teemahaastattelu ja syvähaastattelu muistuttavatkin paljon toisiaan ja niiden välille voi olla vaikea tehdä eroa. (Mt., 26–27.) Syvähaastatteluun liittyy empaattisuus sekä syvällisen tiedon etsiminen. Syvähaastattelua voidaan käyttää myös terapeuttisena menetelmänä, sillä se soveltuu hyvin menneisyyden tapahtumien ja arkaluontoisten asioiden kuvaamiseen. (Siekkinen 2010, 45–47.) Pysin oman teemahaastattelurunkoni avulla pysymään aiheessa ja nostamaan esille niitä asioita, jotka olivat tutkimukseni kannalta merkittäviä. Pysin siihen, että en kysyisi suoraan paperista mitään. Haastateltavilla riitti aiheesta puhuttavaa. Pitkäksi muodostuneet haastattelut tuntuivat väsyttävän joitakin äitejä. Kahden ensimmäisen haastattelun jälkeen sovimme, että jatkossa haastatteluissa pidettäisiin taukoja, mikäli haastateltava koki sen tarpeelliseksi. Haastattelun päätteeksi annoin jokaiselle haastateltavalle pienen lahjakortin kiitokseksi. Haastateltavat eivät tienneet kiitoslahjasta etukäteen, joten se oli piristävä yllätys pitkän haastattelun päätteeksi.

Itsekkäistä syistä tehdyt tutkimukset eivät vie pitkälle. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on toimia haastateltavien mahdollisuutena tulla kuulluksi. Eskolan ja Vastamäen (2001) mukaan haastatteluihin suostumisessa näyttäisi olevan ainakin kolme motivoivaa tekijää. Ensinnäkin haastattelu antaa mahdollisuuden tuoda oman mielipiteen esiin. Haastateltavan on siis mahdollisuus saada äänensä kuuluviin. Lisäksi suostuminen haastatteluun voi liittyä kiinnostukseen kertoa omista kokemuksistaan. Taustalla voi olla empaattinen toive siitä, että omien kokemusten kertominen saattaisi hyödyttää muita samassa tilanteessa olevia. Motivaation herättäjänä saattavat toimia myös aikaisemmat myönteiset kokemukset tutkimuksessa mukana olemisesta. (Mt., 25–26.) Äideillä oli varmasti monia syitä, miksi he osallistuivat tutkimukseen. Luulen, että keskeisin syy oli toive siitä, että tutkielmasta voisi olla hyötyä käytännön työlle sekä niille, jotka ovat samankaltaisissa tilanteissa.

Helena Timonen (2009) on tutkinut elämäntarinoita seitsemän miehen näkökulmasta. Miehet oli tuomittu väkivaltarikoksista. Timonen toteaa, että omasta elämästä kertominen antaa mahdollisuuden pohtia omaa menneisyyttä ja siihen liittyviä kokemuksia. Oman tarinan avulla on mahdollisuus jäsentää omaa menneisyyttä, historiaa ja nykyisyyttä. Kun puhutaan ääneen omasta elämästä, antaa se mahdollisuuden myös nähdä oma elämä uudesta näkökulmasta. (Mt., 38–39.) Omassa tutkimuksessani haastattelut olivat varmasti jokaiselle haastateltavalle jollakin tavalla raskaita. Oman elämänhistorian ääneen lausuminen tuo koetun jälleen lähelle. Voi olla hyvinkin

raskasta käsitellä vaikeita asioita uudestaan. Vaikeiden asioiden käsittely voi myös antaa voimia. Kokemukset vahvistavat. Toivoin, että haastateltavat kokivat saavansa itselleen haastatteluista jotakin hyvää.

Yleisesti laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen koolla ei ole välitöntä vaikutusta tutkimuksen onnistumiseen. Aineiston kylläntyminen on kuitenkin mittari, joka helpottaa aineiston riittävyyden arviointia. Kylläntyminen eli saturaatio tarkoittaa sitä, että tapaukset eivät enää tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Kuitenkin pitää myös huomioida se, mitä aineistosta haetaan. Aineiston kylläntyminen ei ole yksinkertainen asia. Tutkijan on kuitenkin tehtävä päätös siitä, milloin aineistoa on tarpeeksi. (Eskola & Suoranta 1999, 62–64.) Alunperin tarkoitukseni oli haastatella muutamaa äitiä tutkimukseeni. En ollut aivan varma aineistoni kylläntymisestä. Keskusteltua ohjaajani kanssa päädyin siihen, että tarvitsisin vielä muutaman haastateltavan. Näin haastattelin yhteensä seitsemää naista. Kiviniemen (2001) mukaan aineistonkeruuta koskevia yksityiskohtaisia ratkaisuja ei voi välttämättä aina tehdä etukäteen. Usein ratkaisuja tehdään vielä prosessin eri vaiheissa. (Mt., 76.) Aineistoa muodostui loppujen lopuksi melko paljon. Seitsemän haastattelun jälkeen olin varma siitä, että aineistoa oli tarpeeksi. Olen tyytyväinen siihen, että sain juuri nämä seitsemän naista mukaani tutkimukseen.

Aineiston kylläntyminen on merkittävää myös aineiston yleistettävyyden kannalta. Yleistettävyydellä tarkoitetaan sitä, että tutkimustulosten oletetaan pätevän myös muuhunkin kuin juuri tutkittuun tapaukseen. Kun aineiston kylläntyminen on saavutettu, on todennäköisempää, että aineistosta saadaan esiin myös yleisemmällä tasolla päteviä seikkoja. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa saadaan yleensä tutkimustietoa, joka on syvällistä, mutta huonosti yleistettävissä. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastolliseen yleistettävyyteen. (Alasuutari 1999, 231–236.) Voidaan kuitenkin ajatella niin, että yksittäinen sisältää jotakin yleistä. Kun tutkitaan yksittäistä tapausta riittävän yksityiskohtaisesti, saadaan sieltä selville myös ilmiöön liittyviä merkittäviä seikkoja. Näin yksittäinen voidaan tuoda yleisemmälle tasolle. (Hirsijärvi 2010a, 182.)

Laadullinen tutkimus pyrkii siis selittämään yleisiä ilmiöitä, mutta ei yleisiä lainalaisuuksia. Ihmisten väliset erot ovat siis merkittäviä laadullisessa tutkimuksessa. Alasuutari (1999) kehottaakin varomaan liiallisten erotteluiden ja tyyppittelyjen tekemistä laadullisessa analyysissä. Tällöin on vaikeaa luoda poikkeuksetonta sääntöä, jolla erot liitettäisiin toisiinsa. Laadullisessa tutkimuksessa hyödynnetään näyte- ja faktanäkökulmia. Alasuutarin mukaan faktanäkökulmaa sovelletaan aina jotenkin kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Faktanäkökulmassa aineisto ja

todellisuus nähdään erillisinä. Näytenäkökulmassa keskitytään siihen, millaiseksi todellisuus muodostuu aineiston sisällä. Näytenäkökulma ei siis välttämättä tuo esille koko tutkittavan ryhmän todellisuutta, vaan se on näyte siitä. (Mt., 31–43, 112–115.) Omassa tutkimuksessani äitien kertomukset ja kokemukset ovat näytteitä todellisuudesta. Tutkimuksessa mukana olleiden äitien tarinat eivät kata kaikkien samassa tilanteessa olleiden äitien kokemuksia. Ne ovat tutkittujen äitien subjektiivisia kokemuksia.

3.4 Haastattelujen työstäminen

Nauhoitin haastattelut yliopistolta lainaamalla digitaalinauhurilla. Jokaisen haastattelun jälkeen siirsin haastattelun omalle tietokoneelleni ja sieltä muistitikulle. Haastattelut olivat melko pitkiä. Haastattelumateriaalia muodostui yhteensä noin kymmenen tuntia. Keskustelimme vaikeista asioista, joten oli hyvä, että saimme tehdä sen rauhassa. Aika haastatteluissa tuntui myös menevän hyvin nopeasti. Kun olin saanut nauhoitetuksi kaikki haastattelut, aloitin nauhoitusten purkamisen syksyllä 2011.

Tutkimuksen aineistoksi kerätyt haastattelut on muutettava kirjoitettuun muotoon eli ne on litteroitava. Litteroiminen helpottaa aineiston käsittelyä ja yksityiskohtien havaitsemista aineistosta. Litteroinnin tarkkuus riippuu siitä, miten aineistoa on tarkoitus analysoida. (Tiittula & Ruusuvoori 2009, 16.) Itse litterointivaihe kesti melkoisen kauan, sillä materiaalia oli paljon. Halusin tehdä litterointivaiheen mahdollisimman hyvin, joten litteroin kaiken, mitä haastatteluissa puhuttiin. Aineisto sisältää siksi myös yleistä keskustelua haastateltavien kanssa, joka ei varsinaisesti liittynyt tutkimukseeni. Jouduin pitämään myös litteroinnissa välipäiviä jopa viikkoja, sillä haastattelujen purkaminen tuntui välillä raskaalta. Litteroinnissa käytin fonttina Times New Romania. Fontin kirjasinkoko oli 12 ja riviväli 1,5. Kaiken kaikkiaan litteroituja sivuja syntyi yhteensä 215. Litterointivaihe oli tutkimukseni tuskallisin vaihe.

Tutkimukseni aineisto on ollut keskeisessä osassa tutkimustani. Olin luonut aluksi alustavan teoriapohjan tutkimukseeni. Teoreettinen osuus tarkentui sen jälkeen, kun olin vienyt jo pitkälle aineistoni analyysia. Tutkimukseni on aineistolähtöinen. Aineistolähtöisessä analyysissa teoria rakentuu alhaalta ylöspäin (Eskola & Suoranta 1999, 19). Hännisen (2003) mukaan tarinallisen tutkimuksen analyysi on yleensä aineistolähtöistä. Tällöin periaatteena on dialogisuus sekä

avoimuus aineistosta nouseville kysymyksille. (Mt., 34.) Kiviniemen (2001) mukaan aineistolähtöisyys auttaa teoreettisen osuuden muodostamisessa. Aineistolähtöisyys antaa viitteitä siitä, mihin teorioihin tulisi syventyä ja mitä käsitteistöä tulisi käyttää. (Mt., 74.) Näin sain myös itse paikannettua tutkimuksen taustan.

3.5 Narratiivis-elämäkerrallinen tutkimus

Nykyisin puhutaan paljon narratiivisuudesta. Narratiivisuus itsessään pitää sisällään hyvin monenlaista tutkimusta. Narratiivista tutkimusta käytetään nykyisin muun muassa yhteiskuntatieteiden, psykologian, kasvatustieteen, terveystutkimuksen ja taloustieteiden alueilla. Siksi narratiivisuuteen liittyvä käsitteistö ei ole vakiintunutta tai yhtenäistä. Tieteenalojen välillä on paljon eroja siinä, miten narratiivisuus ymmärretään. Lisäksi käsitteen monimuotoisuutta lisää se, että se ei ole pelkästään tutkimuksessa hyödynnettävä, vaan myös käytännön työväline. (Heikkinen 2001, 118.) Nyt keskitynkkin kuvailemaan narratiivisuuden ja elämäkerrallisuuden merkitystä oman tutkimukseni kannalta. Heikkisen (2001) mukaan narratiivisuus viittaa ennen kaikkea lähestymistapaan, jossa tieto kohdistuu kertomuksiin tiedon välittäjinä. Narratiivisuuden synonyymina käytetään suomenkielessä tarinallisuutta. Myös kertomusta, tarinaa ja narratiivia käytetään toistensa synonyymeina. (Mt., 116.) Oman tutkimukseni perustavanlaatuisen lähtökohta on ollut nähdä kertomukset tiedon välittäjinä.

Narratiivisuus voi kuvata tutkimusaineiston luonnetta. Tällöin aineisto muodostuu kerronnaksi eli aineistossa toteutetaan kertomusmuotoista kielenkäyttöä. Kerrontaan perustuva narratiivinen aineisto kerätään usein haastattelemalla. Myös päiväkirjat ja omanelämäkerrat ovat esimerkkejä kerrontaan perustuvasta aineistosta. Aineiston narratiivisuus tarkoittaa kerrontaa, joka on suullisesti tai kirjallisesti esitettyä. Narratiiveissa voi olla havaittavissa kertomuksen tapaan alku, keskiosa ja loppu. Aineisto voi kuitenkin olla mitä tahansa kerrontaan perustuvaa aineistoa, eikä siltä aina vaadita eheitä juonellisia kertomuksia. (Heikkinen 2007, 147–148.) Omaa tutkimusaineistoani lähimpänä on kerrontaan perustuva aineisto. Haastattelut muodostuivat narratiiveiksi eli juonellisiksi tarinoiksi. Niillä kaikilla oli alku, keskikohta sekä loppu.

Hatch ja Wiesniewski (1995) sanovat, että narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdistuu yksilön kokemukseen. Narratiivinen tutkimus on kiinnostunut niistä merkityksistä, joita yksilöt antavat

kertomustensa kautta. Narratiivisen tutkimuksen tieto muodostetaan yleensä dialogisesti. Tällä tarkoitetaan sitä, että tieto muodostuu tutkittavan ja tutkijan välisessä keskustelussa. Näin ollen tutkija saa henkilökohtaisen kosketuksen tutkittaviin. Yhdessä tutkittava ja tutkija voivat saavuttaa yhteisen ymmärryksen asioista. Lisäksi keskeistä on tiedon subjektiivisuus. Tutkimuksessa ei siis pyritä objektiiviseen tai yleistettävään tietoon. Yksilöiden antamat merkitykset omien elämäntarinoidensa kautta antavat mahdollisuuden nostaa esiin ihmisten oman äänen. (Mt., 115–122.)

Narratiivisuuteen liittyvä kokemus ennen kaikkea. Kokemukset kuvataan tarinan muodossa. Kerrotut tarinat kuvaavat yksilöiden kokemusmaailmaa. Narratiivinen tutkimus taas pyrkii ymmärtämään näitä tarinoita. Narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdistuu siihen, että kertomukset välittävät subjektiivisen todellisuuden. (Timonen 2009, 23.) Ennen kaikkea narratiivisuus kuvaa kokonaisvaltaisesti tutkimukseni lähestymistapaa sekä asennetta tutkimukseeni. Halusin saada tutkimuksessani esiin tutkittavien äänen. Narratiivinen tutkimus antaa siihen hyvät mahdollisuudet. Vilma Hänninen (2003) toteaa, että äänen antaminen on aina suhteellista. Narratiiviselle tutkimukselle annetaan usein arvoa juuri siksi, että tutkimukseen osallistuvien on mahdollisuus nostaa äänensä esiin. Se on nähty moraalisesti arvokkaana tutkimuksessa. Miten tahansa aineisto sitten esitetäänkin, on loppujen lopuksi kyse aina tutkijan äänestä. Tutkija tulkitsee, valikoi ja pelkistää aineiston ja vaikuttaa tutkimuksen lopputulokseen. Siksi ei voida ohittaa sitä tosiasiaa, että tutkimuksen lopputuoksessa näkyy tutkijankin ääni. (Mt., 34–35.) Olen antanut äänen tutkittaville. Olen halunnut tuoda esiin heidän kokemuksensa. Kuitenkin olen itse tuottanut tutkimuksen sen näköiseksi, kuin se nyt on. Siksi siinä näkyy haastateltavien äänen lisäksi oma ääneni.

Tutkimuksessani elämäkerrallisuus on kietoutunut yhteen narratiivisuuden kanssa. Siksi kutsun tutkimusta narratiivis-elämäkerralliseksi. Erkkilän (2009) mukaan narratiivinen näkökulma voidaan liittää hyvin saumattomasti yhteen elämäkerrallisuuden kanssa. Ne molemmat ovat kiinnostuneita ihmisten kokemuksista, jotka kerrotaan tarinoiden muodossa. (Mt., 201.) Tutkittavat kertovat kertomuksia omasta elämästä, kokemuksista ja tuntemuksista. Näiden tarinoiden kautta rakentuu tutkittavien oma näkökulma siitä, millainen heidän elämänsä on ollut, mitä nykyisyyteen kuuluu sekä miltä tulevaisuus näyttää. (Timonen 2009, 38–39.) Narratiivis-elämäkerrallinen tutkimus on kiinnostunut ymmärtämään yksilön ainutlaatuista ja muuttuvaa näkökulmaa. Tutkija on kiinnostunut siitä, millaista juontaa tai tarinaa ihmiset kertovat elämistään. Elämäkerrallisuuden voi

ymmärtää ihmisen kokemusmaailman rakentumisen koko elämän kestävässä prosessina. Se voi viitata myös aineiston hankintaan. (Erkkilä 2009, 196–197.)

Miller (2000) jakaa elämäkerrallisen tutkimuksen kolmeen suuntaukseen, joita ovat realistinen, uuspositiivinen ja narratiivinen. Narratiivinen suuntaus ottaa lähtökohdaksi kertojan näkökulman. Narratiivinen suuntaus tarkastelee yksilön yksilöllistä ja muuttuvaa elämäntulkua. Samalla yksilön kokemukseen vaikuttaa monimerkityksinen konteksti. Konteksti asettaa yksilön tiettyyn aikaan, paikkaan sekä sosiaaliseen strukturiin. Miller näkee, että haastattelijan ja haastateltavan välille muodostuva luottamuksellinen ja toimiva vuorovaikutussuhde on tärkeässä osassa. (Mt., 12–13.) Omassa tutkimuksessani olen kiinnostunut naisten äitiyteen liittyvistä kokemuksista. Haastattelut koskettivat elämää pitkältä ajanjaksolta, mikä tuo tutkimuksen elämäkerrallisuuden osuuden vahvasti esiin. Haastattelut muodostuivat minun ja haastateltavan väliseksi luottamukselliseksi dialogiksi. Lisäksi naisten elämäntulot asettuvat yhteiskunnalliseen aikaan ja paikkaan, jotka ovat omalla tavallaan myös vaikuttaneet naisten kokemuksiin omasta elämästä. Haastattelujen aineisto muodostui elämäkerrallistyylliseksi narratiiviseksi, jotka sisälsivät juonellisia tarinoita naisten elämästä.

Haluan vielä painottaa sitä, että kyseessä ei ole elämäkertatutkimus. Syrjälän (2010) mukaan elämäkertatutkimuksesta puhutaan silloin, kun tutkija käyttää aineistona erilaisia ihmisten elämää kuvaavia kokonaisvaltaisia dokumentteja. (Mt., 247.) Tutkimukseni ei tarkastele naisten elämää kokonaisvaltaisesti. Tarkastelen tutkittavien elämää varsin voimakkaasti päihteiden näkökulmasta. Ihminen on moniulotteinen kokonaisuus ja ihmisen elämään liittyy monia eri osa-alueita. Tämä on yksi raapaisu äitien elämästä, eikä kerro kuitenkaan heidän koko tarinaansa. Aineisto on vahvasti päihdeorientoitunut ja se on osa koettua elämää – ei koko elämä.

3.6 Teemoittelu

Litterointivaiheessa nimesin haastateltavat aluksi nimillä 1. haastateltava, 2. haastateltava, 3. haastateltava aina 7. haastateltavaan asti. Itseni nimesin haastattelijaksi. Tiittulan ja Ruusuvuoren (2009) mukaan on syytä miettiä haastateltavien tunnistettavuuteen liittyviä kysymyksiä. Kun haastatellaan yksityisiä henkilöitä, on tärkeää huomioida, että heitä ei voida tunnistaa tutkimuksesta. Siksi tutkimukseen osallistuneiden nimet on hyvä muuttaa. (Mt., 18–19.) Aineistoa käsittelemällä koko

tutkimuksen ajan huolellisesti ja tutkittavien yksityisyyttä suojaten. Korvasin haastateltavien nimet pseudonyymeillä eli uusilla nimillä, jotta haastateltavia ei voi tunnistaa tutkimuksesta. Haastateltavien uudet nimet ovat Piia, Suvi, Riina, Pipsa, Sarita, Laura ja Anniina.

Aluksi pyrin lukemaan haastattelut yksi kerrallaan ja mietin sopivaa analyysimenetelmää. Tämän jälkeen aloin perehtyä jokaiseen haastatteluun yksitellen. Mietin, että miten voisin hallita suurehkoa aineistoani, saada sieltä pääkohdat esiin sekä tuoda äitien yksilöllisiä kokemuksia esille. Koska olin toteuttanut haastattelut teemahaastattelun avulla, koin luontevaksi jäsentää aineistoa ensin teemojen kautta. Eskolan ja Suorannan (1999) mukaan aineiston ensimmäinen vaihe onkin aiheen tematisointia. Aineistosta voidaan tällöin nostaa esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. (Mt., 1999, 175.) Teemoittelun avulla pyritään löytämään aineiston merkityksenantojen ydin (Moilanen & Rähä 2001, 53). Aineistosta nostetaan esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. Näin on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja ilmenemistä. Teemoittelun avulla voidaan löytää aineiston keskeiset aiheet. Sen avulla voidaan myös palvella hyvin käytännöllisiä intressejä. Tällöin aineiston avulla saadaan selville useita erilaisia vastauksia tai tuloksia. (Eskola & Suoranta 1999, 175–176.)

Kirjoitin ensin ylös alkuperäiset haastatteluteemani. Sen jälkeen aloin lukea jokaista litteroimaani haastattelua yksitellen. Merkitsin litteroimiini haastatteluihin ne kohdat, jotka koskivat haastatteluteemoja. Tein näin jokaisen haastattelun kohdalla. Samalla löysin aineistosta uusia teemoja, jotka eivät suoraan sisältyneet haastatteluteemoihini. Tulkitsijan täytyy muistaa olla uskollinen tekstille siinä mielessä, että tekstistä ei nosteta esiin sellaisia teemoja, joita siellä ei ole (Moilanen & Rähä 2001, 54). Loin teemat sekä teemahaastattelun teemojen että uusien löytämieni teemojen pohjalta. Teemojen luominen onnistui aineistosta varsin luontevasti. Kun aineiston teemat on löydetty, tarkennetaan niiden merkityssisällöt (emt., 54). Siirsin naisten sitaatit oikeiden teemojen alle, jonka jälkeen perehdyin niihin tarkemmin. Aloin etsiä teemojen merkityssisältöjä. Tiivistin ja yhdistelin joitakin teemoja. Lisäksi aloin muokata niitä luettavampaan muotoon. Teemoittelun rinnalla pidin vahvasti mielessä tutkimuksen narratiivis-elämäkerrallisen ulottuvuuden.

Sitaattien esittäminen on analyysin kannalta mielenkiintoista. Kuitenkaan pelkkä sitaattikokoelma ei riitä, vaan teemoittelu vaatii onnistuakseen teorian ja empirian välistä vuorovaikutusta. Näin ollen ne limittyvät keskenään. Sitaattien määrä ei ole ratkaisevassa asemassa. Sitaattien käyttöä tulee harkita. Tekstikatkelmaa voidaan käyttää perustelemaan tutkijan tulkintaa. Se voi myös toimia

aineistoa kuvaavana esimerkkinä. Sillä voidaan myös elävöittää tekstiä sekä pelkistää tiivistettyjä kertomuksia. (Eskola & Suoranta 1999, 177–180.) Olen käyttänyt omassa analyysissäni melko paljon sitaatteja. Halusin hyödyntää sitaatteja mahdollisimman paljon, sillä tutkimusaineistoni oli laaja. Äitien sitaatit ovat mielenkiintoisia ja kuvaavia. Ne värittävät empiiristä osuutta hyvin ja vahvistavat aineistosta tekemiäni tulkintoja. Naisten sitaateista olen poistanut täytesanoja kuten *"niin ku"*, *"sellasta"*, *"semmosta"*, *"tavallaan"*, *"et"* ja *"sit"*. Nämä täytesanat olen poistanut siksi, että empiirisen osuuden lukeminen olisi sujuvampaa. Täytesanojen poistaminen on tapahtunut niin, että poistaminen ei ole vaikuttanut lauseiden sisällön ymmärrettävyyteen. Jokaisen sitaatin perässä lukee kenen puheenvuoro on kyseessä.

Edellä olen kuvaillut tutkimukseni toteuttamista. Kvalitatiivisen tutkimuksen reliabiliteetin ja validiteetin kannalta se onkin tärkeää. Nämä termit liittyvät yleensä kvantitatiiviseen tutkimukseen ja siksi niiden käyttöä usein vältetään laadullisessa tutkimuksessa. Reliabiliteetti tarkoittaa sitä, että mittaustulokset voidaan toistaa ja ne tuottavat samanlaiset tulokset. Validiteetilla tarkoitetaan sitä, että tutkimusmenetelmä mittaa sitä, mitä sen kuuluukin mitata. Tämänkaltaisina reliabiliteettia ja validiteettia on vaikea soveltaa laadulliseen tutkimukseen. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaankin lisätä esimerkiksi jäsentämällä tarkasti tutkimuksen toteuttamisen vaiheita. Tutkijan tulee siis selvittää tutkimuksen eri vaiheita. Lisäksi aineistoon tuottamiseen liittyvät seikat tulisi raportoida totuudenmukaisesti. (Hirsijärvi 2010b, 231–233.)

Tutkimuksen päätyttyä hävitin aineistoni, kun se ei enää ollut tutkimukseni kannalta tarpeellinen. Tutkimuksen päätyttyä tarkoitukseni on antaa jokaiselle tutkimuksessani mukana olleelle kopio valmiista tutkielmastani. Lisäksi annan kopion myös palveluyksikköön. Mielestäni kopion antaminen vahvistaa myös osaltaan tutkimuksen eettisyyden toteutumista. Olen raportoinut tutkimukseni eri vaiheista ja pyrkinyt huomioimaan tutkimuksen tekoon liittyvät eettiset seikat. Olen pyrkinyt huomioimaan eettiset seikat myös tutkittavien kannalta. Koko tutkimukseni ajan mietin myös paljon sitä, miten esittäisin asioita niin, että en tekisi äideille hallaa. Samaan aikaan jouduin miettimään sitä, että en myöskään kaunistelisi asioita, jotka tulivat esiin. Tutkija on eettisesti vastuussa myös tiedeyhteisölle tekemästään tutkimuksesta.

Narratiivis-elämäkerrallisuuden ja teemoittelun lopputuloksena on syntynyt empiirinen osuus, jota siirryn käsittelemään seuraavaksi. Empiirinen osuus etenee aikajärjestyksessä teemoittain naisten lapsuuden perheestä aina tulevaisuudensuunnitelmiin asti. Kronologinen järjestys on pääpiirteittäinen. Se on pääpiirteittäinen siksi, että tutkimuksessa on ollut mukana seitsemän naista,

joten heidän kaikkien elämävaiheiden yhteensovittaminen ei ole saumatonta. Yksilöiden elämänvaiheissa on eroja. Lisäksi jokaisen haastateltavan elämänvaiheet olivat moniin suuntiin eteneviä. Elämänvaiheita on nyt eroteltu toisistaan. Todellisuudessa jokaisen yksilön eri elämänvaiheet ovat kietoutuneet toisiinsa voimakkaasti ja eri elämänvaiheet vaikuttavat toisiinsa. Empiirinen osuus onkin äitien kokemuksista tuotettu yhtenäinen kokonaisuus, joka sisältää myös äitien yksilöllisiä kokemuksia. Lukuja muodostui neljä, joita ovat perhe- ja päihdetaustat, äidiksi tuleminen, minä äitinä sekä nykytila ja tulevaisuus.

4 PERHE- JA PÄIHDETAUSTAT

4.1 Lapsuuden perhe ja päihteet

Naisten taustojen selvittäminen on kiinnostavaa, jotta ymmärtäisimme heidän nykyisyyttään paremmin. Haastateltavat kuvailivat perheitään ja perhesuhteitaan. Lähes kaikilla haastateltavilla oli perheessään sisaruksia joko biologisia sisaruksia tai veli- ja siskopuolia. Jokaisella oli ainakin yksi biologinen vanhempi. Näin ensisilmäyksellä lapsuuden perheet vaikuttivat varsin tavallisilta perheiltä. Ne olisivat voineet olla keiden tahansa perheitä.

Mä oon ainoa lapsi. Isä ja äiti ja sitten minä. Että heillä on kyllä myös vanhempia lapsia edellisistä avioliitoista, mutta ne ei oo koskaan asunu meidän kanssa samassa perheessä. (Pipsa)

Mun mielestä ihan hyvä perhe, ei välttämättä paperilla hyvä, mutta ihan tavallinen. (Anniina)

Meillä on ollu semmosta keskiluokkasta, että perus semmonen 80-luvun perhe. (Suvi)

Äidit kuvasivatkin perheitään melko tavallisiksi ja keskiluokkaisiksi perheiksi. Kuitenkaan näiden tavalliselta vaikuttavien perheiden ulkokuori ei aina vastannut koko sisältöä. Riina, Laura ja Sarita puhuivat kulissien ylläpitämisestä. Kulissien ylläpitämisellä naiset tarkoittivat sitä, että ulospäin perheen elämä saattoi vaikuttaa varsin tavalliselta.

Sillee pinnallisesti on ollu ihan täydellistä ja tosi hienoo. Mä oon ollu kyl jotenkin tunnepuolella tosi eristäytyny ja sit sellasta läheisyyttä ei oo ollu kyllä oikeestaan ollenkaan. (Laura)

Mun isä on tehny aina kahta työtä. Ja mun äiti on alkoholisti, mutta se on aina tota pystyny pitään kulissit kunnossa. Kaikki näytti oikeen hyvältä. Mun äidin lapsuus on ollu aika vaikee ja sit sieltä hän on oppinu semmosen, että kun on rahaa, niin sillä rahalla aika pitkälle pystyy pitään sen ulkokuoren kunnossa ja kulissit kunnossa. (Riina)

Kodin ulkokuorta pyrittiin varjelemaan, vaikka perhe-elämän todellinen sisältö oli jotain muuta. Kulissien ylläpito ei tuntunut haastateltavista mieluisalta. Laura oli kokenut kotona emotionaalista

etäisyyttä äitiinsä. Riinan ja Saritan perheissä kulissien ylläpidolla peitettiin perheessä esiintyneitä päihdeongelmia. Kuusi seitsemästä haastateltavasta kertoikin oman vanhemman tai vanhempien päihdeongelmasta. Savonlahden ym. (2003) mukaan alkoholi- ja huumeriippuvaisten naisten on huomattu poikkeuksellisen usein kokeneen omassa lähtöperheessään emotionaalista turvattomuutta sekä vaikeita elämäntilanteita. Näitä saattavat olla oman vanhemman päihdeongelma, läheisen kuolema, hylkääminen sekä fyysinen tai seksuaalinen pahoinpitely. (Mt., 328–334.) Lapsuuden perheen äitien ja isien päihteiden käytössä saattoi olla suuriakin eroja. Siksi monet haastateltavista kokivat ristiriitaisia tunteita siitä, miten lapsuuden perheessä oli suhtauduttu päihteisiin. Monissa perheissä toinen vanhempi käytti päihteitä runsaasti, kun taas toinen vanhempi osoittautui kohtuukäyttäjäksi.

Se on vähä ristiriitasta, että meidän isä ei oo juonu muuta kun semmosina juhla, just esim. jouluna kaks lasia viiniä tai jos on jotain vieraita niin sitten voi ottaa niitten kanssa jonkun. Ja sit se meidän äiti oli aina, että jos se otti yhdenkin, se lähti heti käsistä. (Riina)

Saritan perheessä molemmilla vanhemmilla oli päihdeongelma.

Meidän perheessä on ollut molemmilla päihdeongelmaa, molemmat on tehnyt töitä tai siis mun äiti on ollut ensin kotirouvana. Mut molemmilla on ollut päihdeongelma. Ja... Rankkaa. (Sarita)

Haastateltavat kertoivat elämäntilanteista, joiden seurauksena vanhemman päihteiden käyttö oli alkanut tai lisääntynyt.

Meidän isä tappo itensä. Äiti ei siihen aikaan vielä juonut. Mut sit se alko juomaan aika pian sen jälkeen kun meidän isä kuoli. (Piia)

Vanhempien päihteiden käytön huomattava muutos näytti liittyvän suuriin elämänmuutoksiin. Tämänkaltaisia tilanteita olivat muun muassa puolison kuolema sekä oman lapsen kuolema. Holopaisen (1998) mukaan päihdeongelmaiset ovat tottuneet hakemaan nopeaa tyydytystä ja ratkaisua päihteistä vaikeisiin elämäntilanteisiin (Mt., 36). Päihteiden avulla päästään nopeasti kulloinkin toivottuun tilaan. Yleensä päihteet tarjoavat helpotusta sen hetkisiin vaikeisiin tilanteisiin. (Koski-Jännes 1998a, 32.)

Kahden haastateltavan perheessä ei ollut esiintynyt juurikaan päihteiden käyttöä. Päihteiden käyttö oli ollut näissä perheissä kohtuullista. Laura kertoi, että hänen biologisella isällään oli päihdeongelma. Lauran äidin ja isäpuolen muodostamassa perheessä päihteiden käyttö oli ollut varsin normaalia ja sivistynyttä. Suvi kertoi, että oli nähnyt isänsä vain kerran humalassa. Päihteiden ongelmakäyttöä ei ollut esiintynyt hänen perheessään. Perheen päihteiden käyttö rajoittui saunaolueen ja viiniin.

4.2 Ensimmäiset päihdekokeilut

Lapsuuden perheestä puhuttaessa nousi esiin myös naisten ensimmäiset päihdekokemukset. Voisikin sanoa, että nämä ensimmäiset kokeilut vaikuttivat ensisilmäyksellä varsin tavallisilta teini-ikäisten päihdekokeiluilta. Kaikkien haastateltavien ensimmäinen päihdekokeilu oli ollut alkoholinkäyttöä. Ensimmäiset alkoholikokeilut olivat ajoittuneet ikävuosien 12–15 välille. Pipsa oli käyttänyt päihteitä hyvin vähän nuoruudessaan. Piia, Riina, Suvi, Anniina, Laura ja Sarita taas tunnistivat omissa päihdekokeiluissaan jo varhaisessa vaiheessa jotain erilaista. He kuvailivat päihteiden käyttöään todella rajuksi. Päihdyttävää kokemusta kuvattiin muun muassa sanoin "*oli pakko saada pää ihan sekasi*". Miksi naiset sitten halusivat päänsä niin sekaisin? Naiset kertoivat, että päihteet tarjosivat heille mahdollisuuden hypätä toiseen todellisuuteen, toiseen maailmaan.

Mä pääsin niin pois siitä maailmasta. Ihan eri maailmaan. (Piia)

Koska mä halusin pois siitä todellisuudesta, että mä jouduin todella tämmösessä syvässä paskassa oleen. Toi meidän äiti esittää jotain ihan muuta kaikille, kun mitä todellisuus on. Todellisuus on se, et se on alkoholisti, se ryyppää yöt, valvottaa meitä yöt. Semmonen hirveen jännitys koko ajan, missä on joutunu elään niin ku, että ei oo voinu tietää mitä seuraavaks tapahtuu. Mä sain itteltäni tajun pois. (Riina)

Siinä heti mä ajattelin, että täs on tää juttu ja ratkaisu kaikkeen. Mä jotenkin tunsin itteni ulkopuoliseksi ja oli semmonen epämääräinen paha olo. Kotona, koulussa ja harrastuksissa ja oikeestaan joka puolella. Etten mä oikeen osannu puhua ja... Semmosta tunneyhteyttä en saanu. (Laura)

Granfelt (1998) sanoo, että päihderiippuvuus toimii samaan aikaan selviytymisstrategiana sekä luovuuden ja autonomian tukahduttajana. Tämä selviytymisstrategia saattaa olla yritys säilyttää pahoin horjuva psyykkinen tasapaino. Se on siis keino olla psyykkisesti hajoamatta sietämättömän vaikeassa elämäntilanteessa. (Mt., 143.) Myös Koski-Jännes (1998a) toteaa, että päihteet saattavat muodostua puuttuvien asioiden korvikkeiksi tai niistä voi tulla selviytymiskeino ongelmatilanteissa (Mt., 32). Naiset yrittivät pitää itseään kasassa. Päihteet tarjosivat siihen mahdollisuuden. Päihteet antoivat heille mahdollisuuden irrottautua omasta arjestaan. Toinen todellisuus toimi ulospäätä omasta pahasta olost. Päihteet antoivat naisille ratkaisun siihen, miten lievittää arjessa esiintynyttä pahaa oloa. Päihteet toimivat pakokeinoina vaikeisiin perhetilanteisiin. Nämä vaikeat perhetilanteet liittyivät monenlaisiin asioihin kuten vanhemman kuolemaan, oman vanhemman päihdeongelmaan tai vanhempien kykenemättömyyteen osoittaa tunteita. Päihteet toimivat naisille siis selviytymisstrategioina omaan epämääräiseen ja pahaan oloon.

Piia, Suvi, Laura ja Riina kertoivat ensimmäisten huumekekeilujen seurauksen melko pian ensimmäisistä alkoholikekeiluista. Naiset tunnistivat jääneensä melko pian riippuvaisiksi päihteistä. Jo ensimmäinen huumekekeilu oli antanut naisille voimakasta mielihyvää. Riippuvuudeksi muodostuva asia tuottaakin yleensä mielihyvää heti alusta alkaen (Koski-Jännes 1998a, 31).

Sit tuli jotenkin liima kuvioihin. Et se oli tosi paha koukku. Se kaljan lipittäminen jäi vähiin, kun alko sitä liimaa vetään päivästä toiseen. 12-vuotiaana ne tuli vähän molemmat. Mä olin ihan lapsi. Mä olin tosi rikki. Mä näin jälkeenpäin sen vasta oon tajunnut. (Piia)

Kyllä mä uskon, että mun riippuvuus on kehittynyt jo siellä kun mä oon ekoja kertoja polttanu kannabista. (Riina)

Se oli jotenki tosi hieno juttu ja ihanaa se alkoholi. Kyl mä sit siitä ekasta kerrasta aina, kun oli vaan rahaa ja mahdollisuus, niin olin aina valmis heti juomaan. (Laura)

Kolmen haastateltavan kohdalla huumekekeilut eivät ajoittuneet teini-ikäisyyteen. Huumeisiin tutustuminen oli tapahtunut hieman myöhemmin erilaisten reittien kautta. Pipsa ja Sarita kertoivat, että he aloittivat huumeiden käytön kolmenkymmenen ikävuoden tietämällä. Sarita ja Pipsa olivat molemmat tuolloin jo tulleet ensimmäisen kerran äideiksi. Sarita oli käyttänyt aikaisemmin alkoholia runsaita määriä. Pipsa ei käyttänyt päihteitä juuri lainkaan ennen huumeiden käyttöä. Pipsa kekeili huumeita, sillä hänen kumppaninsa oli huumeiden käyttäjä.

Kun tää nykyinen mies käytti sillon subutexia, niin itekin sitä sitten kokeilin. Että ihan se piti olla semmoinen kokeilu. Ja pitkän aikaa se menikin sillain, tai muutamia kuukausia että se oli sellasta viihdekäyttöä. Mä tein kuitenkin töitä siinä samalla. (Pipsa)

Anniina oli käyttänyt nuoruudessa alkoholia viikonloppuisin. Hän kertoi tosin juoneensa enemmän kuin muut tytöt. Hän kokeili kannabista ensimmäisen kerran 18-vuotiaana. Kovien huumeiden käytön hän aloitti yli 20-vuotiaana.

Mähän jäin amfetamiiniin kertalaakista koukuun, sillä se oli aivan ihana kokemus. Että ei ollut huolen häivää enää ollenkaan. Mua ei häirinnyt enää toisen vetäminen eikä toisen käyttäytyminen. (Anniina)

Päihteiden käyttö muodostui osalla haastateltavista melko nopeasti runsaaksi ja päivittäiseksi. Päihteiden käytön jokapäiväisyys alkoi näkyä haastateltavien arjessa eri tavoin. Päihdyttävään aineeseen syntyy toleranssi jossakin vaiheessa. Varsinkin amfetamiinin käyttöannokset kasvavat yleensä melko nopeasti, sillä toleranssi eli sietokyky aineeseen kasvaa nopeasti (Päihdelinkki 2012b). Naiset kertoivatkin tarvitsevänsä seuraavaa annosta, jotta pystyisivät hoitamaan jokapäiväiset askareet. Lisäksi monet kuvasivat ottavansa aamulla tasoittavan. Tasoittavan tarkoituksena oli tehdä olo normaaliksi "koska mun kroppa oli tottunut siihen kamaan". Päihteiden käyttö alkoi häiritä arjen toimintoja. Aineistosta nousi esiin, että osalla haastateltavista opinnot keskeytyivät päihteiden käytön lisääntymisen vuoksi.

Mä aloitin ammattikoulun. No mä en siellä kauaa ehtinyt oleen, olinkohan mä siellä neljä kuukautta. Niin mut kirjoitettiin sieltä ulos, koska mä olin niin sekasin koulussa. Mun opiskelu loppu siihen, mikä sinällään mua harmitti. Sen takia mä sinne hain, kun se oli se mitä mä oikeesti halusin. (Riina)

Runsainta se mun alkoholinkäyttö oli sit ku mä pääsin tonne ammattikorkeeseen. Niin sit mä jaksoinkin olla siellä vaan puoli vuotta. (Laura)

Sanna Väyrynen (2007) on tutkinut nuorten naisten elämää huumevideoissa. Tiedetään, että nuoruuden ajan runsas päihteiden käyttö lisää koulunkäynnin keskeytymisen riskiä. Koulu on nuorille toimintaympäristö, joka noudattaa rutiineja, säännöllisyyttä ja arkea. Väyrysen mukaan

nuorten naisten elämäkertomuksissa nousi esiin elämän rytmittömyys – irrallisuus ajasta ja paikasta. Heidän koulunkäyntinsä ei sujunut ongelmitta. Koulun arkeen sitoutuminen näyttäytyi huumeita käyttäville nuorille naisille vaikeana. Ajantaju oli usein kadoksissa. Yritykset kiinnittyä säännölliseen arkeen eivät onnistuneet. (Mt., 118–119.) Myös omassa tutkimuksessani naisten sitoutuminen kouluun vaikeutui erityisesti silloin, kun päihteitä käytettiin paljon. Ongelmia oli säännölliseen rytmiin sitoutumisessa. Herääminen oli vaikeaa ja ylipäänsä kouluun meneminen. Oma jaksaminen ei enää riittänyt koulunkäyntiin. Myös päihteiden käyttö koulupäivien aikana oli aiheuttanut ongelmia ja vaikuttanut opintojen keskeytymiseen.

4.3 Läheiset ihmissuhteet ja päihteet

Ystävyysuhteissa oli tapahtunut muutoksia päihteiden käytön aloittamisen jälkeen. Tutkittavat kertoivat, että kaveripiiri koki muutoksia, kun päihteiden käyttö lisääntyi. Osa vanhoista kavereita jäi taka-alalle. Kaveripiiri muodostuikin nopeasti piiriksi, jossa käytettiin samoja päihteitä.

Kaveripiiri muuttu tosi paljon. Että lukiokaverit rupes jäämään, meitä oli kolme tyttöä siinä, jotka kokeili. Mut sitten se rupes oleen niin rankkaa se meininki et nekin jäi sitten. Silloin alussa ei vielä piikitetty. Sehän oli ihan shokki, mut ei siitä kauaa menny, kun mäkin niitä käytin. (Suvi)

Siis kyllä mulla aina on ollu ihan lapsesta asti kauheesti kavereita. Mutta ne ny jäi väkisinkin pois. xxx oli se paikka missä me asuttiin ja se oli hirvee liimapaikka silloin. Niin ku kyllä sielläkin porukalla vedettiin sitä liimaa välillä. Mutta ei kukaan vetäny siihen malliin sitten, kun me neljä. (Piia)

Vaikeissa päihdeongelmissa ystävyysuhteet ovat usein rakentuneet ihmisten ympärille, jotka elävät samankaltaisessa päihteiden täyteisessä maailmassa (Savonlahti ym. 2003, 329). Ojanen (2006) on tutkinut korvaushoidossa olevia äitejä. Ojanen sanoo, että naisten sosiaalisessa verkostossa oli hyvin vähän ihmisiä, jotka eivät käyttäneet huumeita. Varsinkin ne, jotka olivat käyttäneet huumeita murrosiästä saakka, olivat tekemisissä enemmän henkilöiden kanssa, jotka käyttivät myös runsaasti päihteitä. (Mt., 132.) Myös tutkimukseni naisten ystävyysuhteet rakentuivat pitkälti niiden ihmisten kanssa, jotka käyttivät tai olivat käyttäneet päihteitä. Päihteiden käyttö vaikutti merkittävästi siihen millaisia ihmissuhteita muodostui.

Ku käyttää niin se koskee perhesuhteita ja kaverisuhteita ja kaikkee. (Suvi)

Kaveri- ja ystävyysuhteet vaikuttaisivat siis muuttuvan melko paljon päihdevaltaisessa kulttuurissa. Huumeiden käytöstä aiheutui monenlaisia varjopuolia naisten kaverisuhteissa. Huumeet olivat aiheuttaneet paljon kuolemia ystäväpiireissä. Lisäksi huumeiden käyttö oli aiheuttanut epäsopua. Riitoja tuli kaveripiirissä esimerkiksi rahasta ja huumeista.

Tosi paljon kavereita on kuollu. Ja sitten tulee helposti, kun on huumeista ja rahasta ja kaikesta kyse, tulee niin paljon riitoja helposti ja siis sillain, että jotenkin ne menee aina solmuun. (Suvi)

Ystävyysuhteita oli vaikea muodostaa sellaisten kanssa, joille myytiin huumeita.

Tai Villen kohdalla oli se, että kun käytti huumeita ja kävi huumeakauppaa niin kaverisuhteet meni vähän siinä huumeakaupassa. Ei voinu olla oikeesti kaveri. Koska se oli ihan selkeetä bisnestä, niin ei siinä oikeen voinu pitää kavereita. (Anniina)

Ystävyysuhteiden lisäksi päihteet näyttäytyivät voimakkaasti naisten parisuhteissa. Parisuhde esiintyi naisten kertomuksissa monissa eri käännteissä ja yhteyksissä. Sen kuvaaminen ei ole musta-valkoista ja pyrinkin nostamaan esiin pääkohtia. On havaittu, että naisten päihteiden käyttö on kiinteässä suhteessa miehen päihteiden käyttöön (Savonlahti ym. 2003, 329). Tämä väite tuntuu helposti todistettavalta omassa tutkimuksessani. Kaikki naiset olivat tällä hetkellä tai olivat olleet parisuhteessa henkilön kanssa, joka käytti tai käyttää runsaasti päihteitä. Päihteiden käyttö tuntui siis yhdistävän naisia ja heidän kumppaneitaan. Osa naisista oli löytänyt kumppaninsa päihteiden käytön kautta.

Olikohan se kahdeksannen luokan alussa, niin sit mä tapasin semmosen pojan, joka vissiin välitti jotain pieniä määriä pilvee. Et sit sen kans niin ku seurustelin siinä vähän aikaa, et varmaan parisen kuukautta, ku sit pilvee käytin aika runsaasti. (Laura)

Jostain sitten mä myös löysin mukamas elämäni rakkaudenkin. Menin hänen kanssaan parisuhteeseen ja sit me käytettiin molemmat, hän oli käyttänyt jo viistoista vuotta. (Sarita)

Tottakai parisuhde vaikuttaa ainahan, ainahan se silloin vaikuttaa vähän kuka käyttää mitäki ja sitten just nää rikokset kuinka paljon on tullu tehtyä itekin, että onhan mulla itelläkin tuomio, mutta en oo ollu vankilassa. (Suvi)

Päihteiden käyttö siis yhdisti usein kumppaneita parisuhteessa. Kumppani oli myös mahdollistava tekijä päihteiden käytössä. Tällä tarkoitan sitä, että kumppanin avulla päihteiden hankkiminen saattoi olla helpompaa.

Siis kumppanin kautta oli helpompi saada kamaa. Mä tutustuin uusiin ihmisiin, joiden kautta oli helpompi saada kamaa. (Sarita)

Lisäksi tarkoitan mahdollistamisella sitä, että kumppani salli päihteiden käytön. Laura koki parisuhteen toimineen yllyttimenä omaan päihteiden käyttöön.

Mun mies oli juomassa, kun me tavattiin. Sehän oli sitte taas ihana mies kato, kun ei rajottunu yhtään mun alkoholinkäyttöä, pikemminkin yllytti siihen. Et kun me tavallaan ollaan jälkeensä puhuttu, että kun me juotiin yhdessä, että hitsi kun toi toinen on ärsyttävä, kun se on humalassa. Ratkaisu on se, että juon itse enemmän, niin en huomaa sitä. En olis varmaan hankkiutunu tähän parisuhteeseen, jos mulla ei olis ollu tosi vaikeeta päihdeongelmaa. (Laura)

Päihteiden käytön aloittaminen oli toiminut myös yrityksenä pelastaa parisuhde. Se toimi myös keinona pysyä yhdessä. Nämä naiset yrittivät pelastaa parisuhteensa päihteiden avulla.

Siis varmaan mä ajattelin, että mä voin pelastaa hänet jotenkin. Auttaa tai olla hyödyksi. Mä aloin huomaamaan, että mulle alkaa tuleen jo vieroitusoireita siitä, että oon ottanu liian monena päivänä peräkkäin. Sitten tekeekin jo mieli taas lisää, että mä niin kun mietin sitä et johtuks se siitä, että mä ite jäin siihen koukkuun vai halusinks mä jäädä. Oliko mulla semmonen tunne, että tää suhde ei kestä jos tää jatkuu näin. Mä en sit ehkä kestäkään ellen mä sit itekin käytä tai en jaksu tässä mukana. Kun se oli kuitenkin rankkaa sitten samalla. (Pipsa)

Läheisen päihdeongelma on aina vaikea asia. Se on lähes poikkeuksetta negatiivinen asia. Siksi se vaikuttaa voimakkaasti parisuhteeseen. Usein päihdeongelma saattaa vaikuttaa myös läheisten päihteiden käyttöön. Tällöin päihdeongelmaisen läheinen alkaa myös käyttää enenevässä määrin

päihteitä. (Raitasalo 2004, 17.) Parisuhteen tulevaisuus oli epävarma. Yhdessä jatkaminen tuntui raskaalta, jos kumppani käytti päihteitä ja itse seurasi sitä vierestä.

Mä oon jollain tavalla läheisriippuvainen ihminen ja mä holhoon ihmisiä. Ja mä niin ku kysyin joko sä lopetat tai mä aloitan. Et meillä ei ollut enää mitään yhteistä, et se lähti johonkin vetämään mä kysyin, et voinks mä tulla mukaan, niin se sano, että mitä sä siellä tekisit. Niin se oli sellainen viimeinen keino pelastaa parisuhde, et joko toinen lopettaa tai mä aloitan. Sit mä aloitin. Sellainen sairaalloinen ajatustapa, mut se oli se ajatustapa. Että kyllä pärjään ja pidän itteeni itsenäisenä, mut en mä sitä oikeesti oo. Mä oon jollain tasolla parisuhderiippuvainen. (Anniina)

Anniina puhui hyvin suorasti omista parisuhdekokemuksistaan. Hän kutsui itseään läheisriippuvaiseksi. Hän halusi pitää kiinni parisuhteesta tiukasti. Toisaalta hän näki itsensä itsenäisenä toimijansa, joka pystyi pitämään langat käsissään. Toisaalta parisuhde vei hänet mukanaan päihteiden käytön maailmaan.

Väkivalta, vankila ja rikollisuus näyttäytyivät myös naisten tarinoissa. Osalla haastateltavista oli taustallaan huumausainerikoksia. Parisuhteessa naiset olivat tottuneet olemaan myös ajanjaksoja yksin, sillä monet kumppaneista olivat olleet vankilassa. Naisista jotkut olivat kokeneet parisuhteissaan myös väkivaltaa. Vaikka naiset olivat kokeneet hyvin rajujakin väkivallantekoja, pysyivät he silti parisuhteessa.

Meillä ei ollu seesteinen ja kiva parisuhde, siihen kuulu kaikki mahdolliset narsismin osa-alueet ja perheväkivallat ja ihan kaikki. Ei ollu mitenkään hirveen helppoo. (Sarita)

Meillä oli ollut tosi vaikeeta siinä, kun se lähti vankilaan, et mulla oli silmä mustana ja poskiluut murtunut, kun se lähti. Ja se lähti tien päältä yllättäen vuodeks, niin en mä silloinkaan halunnu ajatella yhtään mitään, kyl mä lupasin odottaa sitä. (Anniina)

Haastatteluista syntyi usein sellainen tuntuma, että parisuhde vaikutti naisten päihteiden käyttöön myös toisella tavalla. Oli havaittavissa, että esimerkiksi kumppanin yritykset pysyä raittiina tai vähentää päihteiden käyttöä olivat pariskunnilla melko yhtäaikaista.

Mä aloin seurusteleen taas ja sekin oli narkomaani. Mut me oltiin välillä kuukausia selvinpäin. Elämä oli vakaalla pohjalla, oli oma asunto ja koira. Se koira piti mua varmaan kauheesti

kunnossa. Piti kuitenkin huolehtia ulkoiluttaa ja ruokkia ja se oli meidän pieni lapsi. Mä sain pääni kuntoon Villen kanssa. Me oltiin selvinpään pitkiä kausia välillä. (Anniina)

Nyt tietenkkin Jannen kanssa ollaan oltu niin monta vuotta yhdessä, menty ojaan tai allikkoon. Sit ku on tiivis parisuhde niin yhdessä sitte on retkahdettu tai yhdessä noustu. Jannen kanssa ollaan hitsaannuttu yhteen hyvässä ja pahassa kyllä. (Suvi)

Mies ei enää halunnu vetää. Sitten en mä yksinkään halunnu vetää. Me lopetettiin molemmat se amfetamiinin käyttö. (Riina)

Yhteinen päätös päihteiden käytön lopettamisesta tai vähentämisestä tuki molempia osapuolia päihteettömyyteen tähtäävällä tiellä. Puolison tuki toimii usein suojaavana tekijä, varsinkin niissä tilanteissa jos puoliso on itse raitis (Savonlahti ym. 2003, 328–329).

On havaittu, että päihteiden käyttö aiheuttaa terveydelle haittaa. Haitat saattavat olla monenlaisia. On olemassa selkeitä fyysisiä haittoja, jotka liitetään huumausaineiden käyttöön. Näitä ovat esimerkiksi laihtuminen ja erilaiset sairaudet. Moni haastateltavista oli kokenut ruumiissaan muutoksia.

Mulla tippu ekan vuoden aikana paino kolkyt kiloo ja mä en sängystä päässy ylös, ennen kuin mä tiesin, mistä mä lähden hakeen huumeita. Se oli vähän semmosta ne kaks ekaa vuotta, ettei oo kauheesti muistikuvia. Kyl mä tiedän mitä mä oon tehnyt, mutta on niin ku jonkun elokuvan ois kattonut. Niissä muistikuvissa ei oo mitään miltä se on tuntunut silloin. (Anniina)

Huumeita käyttäneet olivat laihtuneet suuria määriä. Lisäksi monet olivat sairastuneet C-hepatiittiin. Huumausaineiden runsas käyttö oli aiheuttanut naisille myös muistivaikeuksia. Haastateltavat kuvailivat elämänsä ajanjaksoja, joita oli vaikea muistaa. Oli siis vaikeaa muistaa mitä oli tapahtunut minäkin vuonna. Saattoi olla jopa useita vuosia, jotka tuntuivat sumulta. Muistikuvia vaivaisi myös niiden tunneköyhyys.

Edellä kuvailin naisten lapsuuden perheestä siihen asti, kun päihteet tulivat merkittävästi osaksi elämää. Naisten kertomukset ovat näissä tarinoissa varsin moniin suuntiin eteneviä. Kertomukset voivat olla progressiivisia, regressiivisiä tai staattisia. Progressiivinen tarina etenee positiiviseen lopputulokseen ja regressiivinen tarina taas etenee negatiiviseen lopputulokseen. Staattisessa

kertomuksessa tarina pysyy paikoillaan. Yhdessä tarinassa voi ilmetä kaikkia näitä elementtejä, jos tarina pilkotaan osiin. (Gergen & Gergen 1988, 23–25.) Naisten tarinat sisälsivät osioita kaikista näistä. Elämäkulku onkin usein vaihtelevaa, eikä tasaisena pysyvää. Päätteet värittävät tarinoita siten, että tarinoissa ilmenee helposti jyrkkiä ylä- ja alamäkiä. Tutkimukseni kannalta naisten päätteiden käytön koko historian käsitteleminen ei ole olennaista. Lisäksi jokaisen haastateltavan päihdehistorian jäsentely jo yksinään olisi suhteellisen hankalaa. Kaiken kaikkiaan päätteet vaikuttivat naisten elämiin monilla tavoin. Ne näkyivät naisten lapsuuden perheissä, oman arjen rytmisissä, läheisissä ihmissuhteissa sekä omissa terveydessä.

5 ÄIDIKSI TULEMINEN

5.1 Raskaus ponnahduslautana?

Viisi äideistä oli ollut raskaana useampaan kertaan. Raskaudet olivat olleet erilaisia eri äitien välillä. Lisäksi saman äidin raskaudet saattoivat olla hyvin erilaisia kokemuksia. Äitien kertomusten perusteella vaikuttaisi kuitenkin siltä, että raskaaksi tuleminen on toiminut merkittävänä ponnahduslautana päihteettömyyteen tähtäävällä tiellä. Raskaus on vaihe, jolloin on mahdollista tehdä muutoksia omassa elämässä. Kaikilla oli ollut taustallaan runsasta päihteiden käytön historiaa. Monet haastateltavista lopettivat päihteiden käytön tai vähensivät päihteiden käyttöä merkittävästi saadessaan tiedon raskaudesta. Osa heistä hakeutui korvaushoitoon. Suurin osa äideistä kertoi olleensa ilman päihteitä koko raskausajan.

Ei mulla oo raskausaikana ollu ikinä. Paitsi nyt korvaushoito. Mutta en mä ikinä raskausaikana päihteitä käyttänyt mitään. (Piia)

Se on ollut sen aineen kanssa runsainta silloin alta 20-vuotiaana. Kun Aadan mä sain, kun mä olin 24, niin kyllä se on sitäkin ennen ollu tosi rankkaa. Eli 24-vuotiaasta tähän saakka se on ollu vähän paremmin hallinnassa. (Suvi)

Oulunkylän ensikodissa järjestetään päihdeongelmaisten äitien kuntoutusta. Myös siellä on havaittu, että raskauden aikaansaama motivaatio voi toimia ponnahduslautana päihteettömyyteen tulevaisuuteen. Raskaus vaikuttaisi siis toimivan erittäin hyvänä motivaation lähteenä äideille. Mikäli äidin motivaatio päihteettömyyteen on korkea, tulisi äitiä tukea riittävästi erilaisin keinoin. Ilman riittävän monipuolista tukea päihteettömyys voi osoittautua liian suureksi haasteeksi. (Holopainen 1998, 36–37.) Päihteiden käytön lopettamiseen tarvitaan siis yleensä ulkopuolista apua. Raskausaikana äidit olivat yrittäneet lopettaa päihteiden käytön sekä itsenäisesti että hoidon avulla. Pipsa kertoi lopettaneen itsenäisesti päihteiden käytön.

Sen raskauden aikana mulla ei ollut päihteiden käyttöä. Että me oltiin sitten kuivilla puolisoista vuotta kaiken kaikkiaan molemmat. Se oli kans semmonen, että mä en mistään hakenut mitään apua en mitään, että mä niin kun lopetin. (Pipsa)

Pipsa oli pystynyt olemaan ilman päihteitä. Pipsa oli ollut päihteettömänä yhdessä miehensä kanssa, mikä oli tukenut raittiina pysymistä. Anniinan kumppani käytti aktiivisesti päihteitä, joka vaikeutti merkittävästi tulevan äidin kykyä olla täysin ilman päihteitä. Anniina kertoi käyttäneen määrällisesti melko suuria annoksia huumeita raskausaikana. Kuitenkin huumeiden käyttö oli vähäisempää kuin koskaan aikaisemmin. Anniina tunsi, että oli psyykkisellä tasolla kiinni kumppanissaan. Jos hän olisi kyennyt jättämään kumppaninsa, olisi hän pystynyt päihteettömyyteen paremmin raskausaikana.

Ne määrällisesti oli varmasti paljon ja isoja, kun ajattelee, että mä olin raskaana. Mutta siihen, mitä mä siihen mennessä olin käyttänyt, niin se oli vähäisempää mitä ikinä. Ilman Kimmoa olisin pystynyt oleen selvin päin. Jos mä olisin siinä kohtaa vaan tajunnut häipyä. Mut se on tätä. Mä oon aina pitänyt tästä parisuhteesta ihan sairaanloisella tavalla kiinni. Et suurin osa raskaudesta meni selvinpäin. (Anniina)

Naiset alkoivat hahmottaa omaa tulevaa äitiyttään eri vaiheissa riippumatta siitä oliko heillä esiintynyt päihteiden käyttöä vai ei. Oman äitiyden hahmottaminen raskausaikana on nähty tärkeänä. Tunne äitiydestä alkaa kehittyä jo raskauden aikana, sillä raskaana oleva alkaa valmistautua äitiyteen monin erin tavoin. Toiset valmistautuivat äitiyteen jo raskausaikana vähentämällä päihteiden käyttöä. Valmistautuminen äitiyteen on havaittavissa toiminnan, ajatusten ja tunteen tasolla. Raskaana oleva alkaa suunnitella ja hankkia tarvikkeita tulevaa vauvaa varten. (Niemelä 2003, 237–251.) Riina kertoi valmistautuneensa vauvan syntymään hyvissä ajoin.

Mä sain sieltä asunnon ja sit mä pystyin alkaan sitä laittaa. Paljon mä sain, et esimerkiks mä sängyn, hoitopöydän ja vaunut mun vanhemmat osti ja sit mä sain siitä alkaa laittaa sitä. Ja se oli ehkä parhain kevät ja kesä, mitä mä muistan. Ainahan kevät on ihanaa aikaa, mut sit kun mä sain kaikki laittaa ja mulla oli laskettu aika kesäkuussa ja mä toukokuussa täytin 18. (Riina)

Äidillisten tunteiden odotetaan usein syntyvän kuin luonnostaan. Äidillisten tunteiden heräämisen on tarkoitus saada äidit hoivaamaan jälkikasvuun. Monilla äideillä äidinrakkaus ei aina herää. Siksi äidit voivat kokea syyllisyyttä tai ainakin hämmennystä. Tunteiden herääminen voikin usein kestää. (Janhunen & Saloheimo 2008, 28–34.) Suvi kertoi, että äitiyden tunne oli herännyt synnytyslaitoksella.

Kysyttiin esimerkiksi tämmösiä, ajatteleksä minkä näkönen sun vauva on. Enkä osannu sellasia yhtään ajatella. Se heräs vasta sitten, kun vauva syntyi. Silloin se heräs samantien laitoksella niin ku se äidinvaisto, että se oli koko ajan vauva, vauva, vauva, vauva... (Suvi)

Jokaisen haastateltavan äitiyden tunne oli herännyt viimeistään siinä vaiheessa, kun lapsi oli syntynyt. Sen jälkeen vauvasta huolehtiminen ja hoitaminen muodostuivat keskeiseksi osaksi äitien arkea. Haastateltavat pysyivät melko helposti päihteettöminä myös raskauden jälkeen jopa pitkiäkin ajanjaksoja. Sarita kertoi onnistuneensa arjessaan varsin hyvin ensimmäisen lapsen syntymän jälkeen.

Olin raskausajan ihan ok ja sit menikin monta vuotta sillain, että otin alkoholia, mutta en juuri mitään muuta. Silloin tällöin alkoholia. Mä olin töissä ja hoidin asiani ja kaikki oli ihan ok. (Sarita)

Mikäli raskausaikana onnistuu olemaan ilman päihteitä, on niitä ilman oleminen helpompaa myös lapsen syntymän jälkeen.

Lauralla oli ollut runsasta päihteiden käyttöä ennen raskaaksi tulemista. Hän lopetti alkoholin käytön ennen raskaaksi tulemista ja oli päihdehoidossa raskausaikana. Omien sanojensa mukaan hän koki käyneensä pohjalla ja tarvitsevansa uuden suunnan elämälleen. Laura kertoi raskauden vaikuttaneen ratkaisevalla tavalla hänen elämäänsä. Hän kertoi opintojen keskeytyneen, joten oikeus opiskelijaetuuksiin päättyi. Lisäksi opiskelujen keskeyttäminen aiheutti työttömyyden aikaisen karenssin, jonka vuoksi hän ei ollut oikeutettu työttömyyskorvauksiin. Laura sanoi, että "mä en oo niin kun yhtään mitään enää". Raskaaksi tuleminen vaikutti kuitenkin keskeisesti hänen tilanteeseensa. Laura koki tärkeäksi, että hänen ei sillä hetkellä tarvinnut tehdä suunnitelmia uuden opiskelu- tai työpaikan hankinnasta. Tuleva äitiys muodostui hänen tulevaisuudensuunnitelmakseen. Vaikuttaisi siltä, että tuleva äitiys antoi Lauralle yhteiskunnallisesti hyväksytyyn rooliin. Sariolan (2006) mukaan äitiys luo sosiaalisesti hyväksytyyn instituution. Silloin, kun äitiys tulee ajankohtaiseksi naisen elämässä, asetetaan hänet samalla äidin rooliin. Äitiyden rooliin ja kokemukseen liitetään sosiaalisia odotuksia ja vaatimuksia. On tavallista, että äiti kasvattaa lapset ja huolehtii lapsista. Äitiys antaa sosiaalisesti hyväksytyyn identiteetin. Lapsi voi edustaa äidille uutta alkua. (Mt., 162.)

Anniinan viimeinen retkahdus oli tapahtunut raskausaikana. Tuon retkahduksen jälkeen hän oli ollut päihteettömänä runsaat kaksi vuotta. Vaikka Anniinalla ja Lauralla ei ollut päihteiden käyttöä

äitiyden aikana, on heidän näkökulmansa tutkimuksessani myös tärkeä. Anniinalla ja Lauralla oli molemmilla yksi lapsi. Molempien lapset olivat alle kahden vanhoja, joten äitiyden kokeminen oli heille vielä varsin uutta. Heillä molemmilla on ollut vaikeuksia päihteiden ja niistä aiheutuneiden haittojen kanssa. Heidän taustansa olivat tuoneet heidät palveluyksikön asiakkaiksi ja taustat vaikuttivat edelleen heihin tässä päivässä monin tavoin. Siksi oli tärkeää saada myös heidän näkökulmansa tutkimukseeni.

5.2 Retkahdukset ja muutoksen haasteellisuus

Naiset onnistuivat pysymään ilman päihteitä lapsen syntymän jälkeen. Viisi haastateltavaa oli ollut raskaana useampaan kertaan. Haastattelujen aikaan heillä oli useiden vuosien kokemus äitinä olemisesta. Lapsesta ja lapsista hoivaaminen oli muodostunut keskeiseksi osaksi elämää. Kuitenkaan lapset eivät aina takaa sitä, että päihteet katoavat pysyvästi äitien arjesta.

Ei osannu enää kuvitellakaan mitä olis ollu ilman sitä vauvaa. Silloin mulla oli semmonen fiilis, mä olin ihan varma, että mä en enää ikinä retkahda, enkä rupee käyttään mitää. Niin mä rupesin tiputtaan, halusin lopettaa korvaushoidon. (Suvi)

Mä olin niin vakaasti siinä hetkessä sitä mieltä, että ne ajat on oikeesti ohi. (Pipsa)

Äidit olivat varmoja siitä, että he eivät enää käyttäisi päihteitä. Päihteet palasivat kuin salakavalasti takaisin naisten elämiin. Suvi, Riina, Pipsa ja Sarita kertoivat, että he eivät olleet mitenkään suunnitelleet aloittavansa huumeiden käyttöä. Huumeiden käyttö muodostui ensimmäisestä kokeilukerrasta tai epäsäännöllisestä käytöstä jokapäiväiseksi huumeiden käytöksi.

Se oli semmosta aika epäsäännöllistä se käyttö. Mulla alkoi jossain vaiheessa tuleen sit semmonen, että se viihdekäyttö kasvo. Sit kun oli menny kaks vuotta mä aloin käymään ulkona tyyliin kaks kertaa kuussa ulkona. Sit mä käytin amfetamiinia ja ekstaasia. Ja kannabista. (Riina)

Siellä samalla työpaikalla Mikon kanssa oli semmonen vähän vanhempi mieshenkilö. Rupes sitten tarjoomaan ilmaseks Temgesic nimisii lääkkeitä. Ajatus oli meillä molemmilla varmaan sellainen, et kokeillaan nyt kerran näitä tässä. Ei tää sit jatku enää, kun meillä on tää pieni yhteinen tytär ja

kaikki on niin hienosti. Tytär oli neljä, viis kuukautta. Ja niin ku se tarjos niitä aina sit lisää ja sitten loppujen lopuks me ostettiin niitä sitten. Niin se sitten pikkuhiljaa taas lähti. (Pipsa)

Kun mä ensimmäisen kerran amfetamiinia maistoin töissä, niin kyl se oli samantien, ihan samalla lailla jäin koukkuun, niin ku nuorena siihen viinaan. Mä rakastuin ihan, se oli oikeesti mun elämäni suurin rakkaus. Tää on hienoo. Jos samalla tavalla alkaa käyttään jotain amfetamiinia, ku olin käyttäny alkoholia, eli ei moro kauaa kestänyt kun mä jäin töistä pois ja ryhdyin täyspäiväiseks narkkariks. (Sarita)

Naiset olivat retkahtaneet eli heidän päihteettömyytensä oli katkennut. Äidit ajattelivat, että he pystyisivät hallitsemaan päihteiden käyttöä. Kokeilut ja viihdekäyttö kuitenkin lisääntyivät melko nopeasti. Joskus retkahtaminen tapahtui vain päähänpistosta kokeilla. Retkahdusajankohtaan oli myös usein ajoittunut hankalia elämäntilanteita. Näitä olivat perhe-elämässä tai parisuhteessa ilmenneet ongelmat, vaikeudet töissä, puolison retkahtaminen ja läheisen kuolemantapaus. Huumeita oli käytetty myös lievittämään psyykkisiä ongelmia ja fyysisiä kipuja. Kun huumeet tulivat uudelleen osaksi arkea, alkoi se näkyä äitien päivärytmissä.

Mut kyllähän se siitä kärsi, ettei se ollu semmosta normaalia touhua semmonen touhu. Rytmit meni tosi paljon sekasin ja eikä ihan niin paljon käyty missään puistoissa ja eikä missään. (Suvi)

Pian päihteiden hankkiminen muodostui keskeiseksi osaksi päivän toimintoja.

Päivä alko meneen jo siihen, et mulla pitää olla raha, mulla pitää olla paikka mistä mä saan sitä ja mulla pitää olla sitä kotona ja mulla pitää olla pelit ja vehkeet kotona millä mä sitä vedän. Ja mun täytyy vetää se kun mä herään. (Riina)

Arki muodostui päihteiden käytön ympärille. Äidit stressasivat paljon sitä, mistä saisivat hankittua huumeen. Päihteiden hankinta väritti merkittävästi päivärytmiä, mutta samaan aikaan se auttoi selviytymään päivän askareista. Haastateltavat kertoivat, että eri päihteet vaikuttivat heihin eri tavoin. Siksi ne vaikuttivat myös perheen arkeen eri tavoin ja siihen miten arjessa selviydettiin. Onkin todettu, että amfetamiini aiheuttaa monenlaisia vaikutuksia kuten unettomuutta, ruokahaluttomuutta ja ylienergisyttä (Päihdelinkki 2012b). Äidit kertoivat, että amfetamiini teki heistä huippusuoriutujia. Amfetamiini auttoi naisia suorittamaan päivän askareet yliaktiivisesti. Amfetamiini tunnetaan myös nimillä piri ja vauhti.

Ja mä olin töissä yökerhossa ja sit mä käytin amfetamiinia, että mä jaksoin olla töissä. Ja sit taas hoitaa lasta päivällä. Tiekkö sain niin ku asioita järjestykseen ja hoidettua. (Riina)

Mutta silloin, kun oot vetäny jotain amfetamiinia, niin ei silloin istuta sohvalla. Silloin tehdään koko ajan jotain. (Piia)

Naiset kertoivat, että amfetamiinin vaikutuksen alaisena kiire on jatkuva ja monia asioita on hoidettavana. Koti kiiltää, ruoka valmistuu kuin itsestään ja ruokahalu on tipotiessään. Naiset kertoivat suorittaneensa kaiken yliaktiivisesti. Esimerkiksi Piia totesi, että amfetamiini ei sovellu perheelliselle ihmiselle. Keskittyminen asioihin on silloin sangen vaikeaa. Amfetamiini vaikutti kykyyn olla läsnä lapsen kanssa, koska olo on yliaktiivinen ja jatkuva kiire piinaa.

Buprenorfiini oli vaikuttanut naisten arkeen eri tavalla. Buprenorfiinin päihdekäytössä on yleensä tarkoitus saada aikaiseksi päihtymystila. Aluksi siitä saadaan usein euforiaa ja myös käyttötapa vaikuttaa euforian saamiseen. Mikäli henkilö käyttää pitkään buprenorfiinia, ei siitä enää välttämättä saa euforian tunteita. Tällöin koetaan, että buprenorfiini pitää olon terveenä. (Päihdelinkki 2012c.) Buprenorfiini tunnetaan myös nimillä bupre, subutex ja subu.

Silloin oli tavallaan niin ku terve. Kun subutex on siitä jännä, että siitä ei mee sekasi. Kun sitä on käyttäny kauan, että siitä tuleen vaan terveeks. Se on verrattavissa insuliiniin. Et se tarvii ottaa. Niin ku samalla lailla, kun nyt mä käytän sitä vaan laillisesti. (Suvi)

Se subutexi on semmonen, et siihen aika äkkiä syntyy toleranssi, että sä totut siihen aineeseen. Eikä se sitten enää mulla edes vaikuttanu mitenkään. Että ainoo sitten, että miks se itestä tuntuu, et sitä on pakko saada, et pystyy tekeen niitä normaaleja asioita, ettei tuu niitä vieroitusoireita. Ehkä siinä on just se, että sitä on tosi vaikee keneenkään ulkopuolisen edes huomata. Että kun se ei tee ihmisestä sekasta tai tällistä. (Pipsa)

Äidit kertoivat hyvin samanlaisia kokemuksia. Kun toleranssi aineeseen muodostui, tarvittiin ainetta lähinnä tekemään oma olo terveeksi. Se oli heidän lääkkeensä, jolla olo saatiin terveeksi. Arki tuntui sujuvan normaalisti, kun olo oli saatu tasattua buprenorfiinin avulla. Naiset sanoivat, että buprenorfiini ei tehnyt heistä sekavia. Vastakohtana terveelle ololle oli kipeä olo. Kipeästä olosta

puhuttiin silloin, kun äiti kärsi huumeiden aiheuttamista vieroitusoireista. Tällöin äitiys saattoi tuntua pakkopullalta. Kipeänä oli vaikea toimia ja siksi arjen tekemiset jäivät minimiin.

Ei pysty oleen samalla lailla silloin, kun on kipeenä. Silloin ajatukset pyörii niin paljon siinä, että miten saisin itensä terveeks. Se oli niin ku semmosta pakkopullaa. Että on pakko tehdä ruoka, ku oon kuitenkin Aadan hoitanu aina hyvin. Pakko tehdä sit silti, vaikka olis tosi huonossa hapessa. Ei mitään ylimäärästä.(Suvi)

Välillä äidit veivät lapsia hoitoon, kun käyttöväihde oli päällä.

Se oli yleensä mummollaan, mummo asu siinä vieressä. Se oli aina yleensä niin et sitten perjantaina meni mummulle, et sitten lauantaina vasta tuli, et me saatettiin joskus olla jatkoillakin. (Riina)

Ja tota siinä sitte, no siinä sitte vaan vedettiin kamaa ja Nelli oli hoidossa aika paljon. Se oli meidän mutsilla, vaikka se olikin kännissä. Sitte se oli mun veljellä, kun veljellä oli kans perhe jo siinä vaiheessa. (Piia)

Riina kertoi lähteneensä välillä pois kodista, sillä hän ei halunnut hoitaa lapsia päihteiden käytön vaikutuksen alaisena. Äidit yrittivät peittää huumeiden käyttöä lapsiltaan ja samalla suojata lapsiaan siltä. Lisäksi äidit olivat melko tarkkoja siitä, että huumeiden käyttövälineet olivat poissa lasten ulottuvilta.

Meillä oli hyvin tarkka piilo, missä Hannu piti kamojansa. (Sarita)

Mä oon aina varonu, ettei Aada oo nähny mitään piikkejä tai ruiskuja tai tommosia. Et meillä ei oo ikinä saanu, jos joku on käynykin, että vessas tekee. (Suvi)

Päihteiden käyttöön ylipäättään liittyy paljon salailua. Päihteiden käyttöä salataan ja piilotellaan. Ensinnäkin huumeiden käyttö on Suomessa kriminalisoitu, minkä vuoksi huumeiden käyttöön liittyy salailun tarve. Väyrysen (2007) mukaan kotia yleensä pyritään suojaamaan huumekuvioilta. Salailun avulla halutaan säilyttää oma kuva itsestä ehjänä. Salailun avulla yritetään myös suojata läheisiä. (Mt., 107, 116–117.) Lapset olivat kuitenkin havainneet, että omassa perheessä eivät kaikki asiat olleet kunnossa. Piia kertoi, että hänen tyttärensä oli ihmetellyt äidin vähäistä nukkumisen tarvetta.

Nelli oli kuuden vanha ja eskarissa niin se alko kyseleän tämmösiä juttuja, että eikö aikuistenkin kuulu nukkua joskus yöllä. Mä vedin amfetamiinia ja sitte valvottiin. No sitte mä sanoin, et nukkuu nukkuu, et kyllähän äitiki nukkuu. Ja aloin sitte naamioitteen itteeni aamulla, kun Nelliä aletaan viemään päiväkotiin sinne eskariin ja menin aina nukkuun mukamas sitte sen viereen. (Piia)

Jossakin vaiheessa oma sietokyky menee äärimmilleen. Tällöin joutuu kohtaamaan vaihtoehdot elämän ja kuoleman väliltä. Naiset joutuivat tunnustamaan itselleen, että elämä ei voinut jatkua enää samalla tavalla kuin se oli mennyt.

Kaks tuntia me istuttiin siellä huoneessa ja mä itkin ja se työntekijä kysy, että ooksä nyt sitä mieltä, että sä tarviit apua vai et. Ja mä en saanu sanottua sitä. Et mulla meni kaks tuntia siihen, että mä sain sanottua, että joo mun on pakko lopettaa tää vetäminen, mutta mä en tiedä miten ja mä tarviin apua. (Riina)

Yleensä päihteiden käytön lopettamiseen liittykin pohjakosketus omassa elämässä.

Mä en enää halunnu vetää kamaa. Ihan oikeesti en halunnut. Mä aattelin, et ei helvetti, mut kun mä en päässy irti. En pystynyt lopettaan, mä olin vielä niin kipeekin siitä kamasta. Mut ei millään pystynyt lopettaan. Ennen ku sit yhtenä aamuna. Eetu oli viety tarhaan, soitin Hannulle, me oltiin silloin vuoden verran erossa toisistamme. Soitin sille, et nyt on asiat pikkasen huonosti, et tuutko tänne. Sit menin kotiin ja makasin vessassa kun kummastakin päästä tulee verta. Että tän on pakko loppua nyt, et mä en oikeesti elä enää kauaa jos tää jatkuu näin. (Sarita)

Päihteiden käytön lopettaminen vaatii ponnisteluja. Tarvitaan muutos, jotta elämän suunta vaihtuisi. Anja Koski-Jänneksen (1998b) mukaan muutoshalukkuuteen vaikuttaa monia tekijöitä. Keskeisin tekijä riippuvuudesta eroon pääsemisessä näyttäisi olevan omaan tilanteeseen väsyminen. Koski-Jännes kutsuu tätä väsymisfaktoriksi. Väsymisfaktori ilmentää väsymistä ja kyllästymistä omaan tilanteeseen. Lisäksi se ilmentää terveys- ja tapaturmahuolia sekä itsestä että muista. Muita faktoreita ovat muun muassa perhe, rakkaus ja sosiaaliset haitat. (Mt., 123.) Naiset sanoivat, että päihteiden käyttö on "pakko lopettaa". Tämä varmasti kertoo väsymisfaktorista, sillä naiset vaikuttivat kyllästyneiltä omaan tilanteeseen. Päihteiden käyttö oli "pakko lopettaa", sillä käytön jatkuminen olisi voinut pahimmillaan aiheuttaa kuoleman. Näin he olivat myös huolissaan omasta tilastaan.

Päihteiden käytön lopettaminen on vaativa prosessi. Jotta voisi lopettaa päihteiden käytön, täytyy entinen elämä vaihtaa uuteen.

Niin ku kaikkihan pitää jättää silloin kun lopettaa. Niin oikeesti pitää jättää ihan kaikki. Ja mulla on kahdeksan vuoden raittius tossa siis silloin, kun noi keskimmäiset lapset synty. (Piia)

Silloin mä lopetin, koska ehkä siinä sekin et mä oon sen verran vanha ja mulla oli sitä ihan normaalia raitista elämää takana, et mä en kuitenkaan oo alkanu douppaan silloin lapsena. (Sarita)

Uuden elämän aloittaminen vaatii paljon muutoksia. Elämänmuutos näkyy monissa asioissa. Ennen kaikkea päihteistä piti päästä eroon. Sen seurauksena naisten lähipiirikin muuttui usein. Utta alkua tuki jo eletty päihteetön elämä.

Äitien elämäkulut olivat olleet vaihtelevia ja moniin suuntiin eteneviä. Osa äideistä oli käynyt paljonkin erilaisia hoitajaksoja läpi elämässään. Toisille niitä oli taas kertynyt vähemmän. Tässä luvussa olen kuvannut sitä, millaista äitiys on kun päihteitä käytetään aktiivisesti. Olen kuvaillut sitä usean äidin näkökulmasta. Kaiken kaikkiaan äidiksi tuleminen oli helpompaa ensimmäisen raskauden jälkeen. Tiedot ja taidot itse äitydessä olivat kasvaneet ensimmäisen, toisen tai kolmannen lapsen jälkeen. Naiset olivat oppineet edellisestä tai edellisistä raskausajoistaan myös toisella tavalla. He olivat valveutuneempia omasta päihteiden käytöstään ja hoitomahdollisuuksistaan.

Sitte kesällä mä olinkin uudelleen raskaana. Heti kun mä lähdin tuolta niin mä soitin, että mä haluan käydä täällä seuloilla. Ei ollu mitään ylimääräistä seuloissa sen jälkeen, niin sit mä rupesin hakeen takas korvaushoitoon siinä keväällä ja rupesin käymään ryhmissä ja... Ja sit mulle tehtiin raskauden ajalle korvaushoitopäätös. (Suvi)

Myöhemmin olin uudestaan raskaana. Se oli kuitenkin sillain onni, että se meni niin, että mä olin raskaana, koska sitten se hoitokuvio lähti taas pyörimään. Mä pääsin sit korvaushoitoon, se oli kesäkuun alkua, kun me tultiin sieltä xxx:stä ja mä olin jo heinäkuussa korvaushoidossa. (Pipsa)

Naiset hakivat apua päihteiden käytön lopettamiseen, kun he saivat tietää raskauksistaan. Esimerkiksi Suvi aloitti käynnit huumesuoloissa, jotta pääsisi raskauden ajalle korvaushoitoon. Näin hän halusi varmistaa vauvansa hyvinvoinnin. Myös Pipsa halusi hakeutua hoitoon, kun sai tietää raskaudesta. Äidit olivat tietoisempia siitä, mistä ja miten apua tulisi hakea. Nyt he olivat myös rohkeampia tekemään niin.

6 MINÄ ÄITINÄ

6.1 Arkinen äitiys

Nyt keskityn käsittelemään paremmin sitä, millaisia äitejä haastateltavat olivat kertomusten perusteella. Tuon esille heidän äitiytensä sisältöä. Olen nimennyt tämän luvun arkiseksi äitiydeksi. Naisten äitiyteen liittyi paljon arkisia ja tavallisia sisältöjä, jotka olivat heille hyvin tärkeitä ja olennaisia. Kaikilla haastateltavilla oli hyvin selkeitä käsityksiä siitä, mitä tehtäviä äidille kuuluu. Arkisen äitiyden keskiössä oli lasten perusasioista huolehtiminen.

Lapset ei oo koskaan joutunu oleen ilman ruokaa ja huonoissa vaatteissa ja siis niillä on ollu aina perusasiat kunnossa. (Piia)

Mä oon aina ollu semmonen, että lapset oon oikeesti huoltanu viimesen päälle ja on aina ollu ruokaa, niillä on aina ollu vaatteet, kaikki. Ja mä oon koittanu pitää ne sillain, että ne ei oo joutunu näkemään mitään semmosta huumeiden käyttöä. Esimerkiks kotona, että meille ei päästetty ketään muita käyttäjiä. Elettiin semmosta normaalia perhe-elämää. Sellasta, että lapset puettiin ja lasten kanssa tehtiin kaikki normaalit asiat mitä vanhemmat tekee. Aina ne sai ruuan, vaikka itte just joutu näkeen nälkää sitten loppukuusta, kun ei ollu rahaa enää mihinkään. (Pipsa)

Niin, enhän mä täysissä sielun ja ruumiin voimissa ollut. Mutta pystyin hoitaan sillain asiat, että oli aina ruokaa ja oli laskut maksettu. (Riina)

Vaikka päihdeiden käyttö oli ollut haastateltavilla välillä runsasta, kertoivat he pitäneensä huolta perusasioista. Näihin perusasioihin he liittivät ravinnon, vaatetuksen ja kodin. He kokivat tärkeäksi pitää nämä perusasiat kunnossa, vaikka oma vointi ei aina olisikaan ollut paras mahdollinen. Virokannas ja Sinko (2009) ovat saaneet samansuuntaisia tuloksia. Virokankaan ja Sinkon mukaan huumeita käyttäneiden naisten kertomukset osoittivat, että he pyrkivät toimimaan hyvän äidin tavoin päihderiippuvuuden täyttämän elämän keskelläkin – ehkä ulkopuolisen silmin rajatulla tavalla. Äidit pyrkivät olemaan hyviä äitejä kaikin tavoin omien olosuhteidensa ja vointinsa puitteissa. (Mt., 117.)

Perusasioiden lisäksi äidit pitivät huolta kodin hoitamisesta. Heille oli tärkeää, että lapsilla oli oikea koti "eikä mikään luukku". Koti pidettiin siistinä ja viihtyisänä.

Ei voinu sanoo, että me asuttais luukussa vaan se oli ihan koti. (Sarita)

Ennen varsinkin juovana aikana niin se oli semmonen läävä se meidän kämppä. Nyt se on ihan niin ku semmonen siisti, ihan mukava ihmisasunto. Vaikka eihän se vauva siitä hirveesti mitään välitä. Mut pystyn huolehtiin siitä kodista. (Laura)

Äidit halusivat, että lapsilla olisi koti, jossa heidän tarpeisiinsa vastattaisiin. Lasten tarpeet menivät omien tarpeiden edelle.

Toimin sen lapsen tarpeiden mukaan kuitenkin enemmän kuin ajattelisin omia, että aina sen tarpeet on ehkä ne tärkeemmät kuin ne mun omat. Että koitan suojella kaikkia lapsia kaikelta maailman pahuuksilta. (Pipsa)

On sanottu, että varsinainen tunne äitiydestä kehittyy äidin ja vauvan välisessä vuorovaikutuksessa. Hyvä vuorovaikutus mahdollistaa sen, että äiti ymmärtää lapsen tarpeita paremmin. Tällöin äiti tunnistaa vauvan tarpeet ja kykenee vastaamaan niihin. Samalla äidille tulee kyky säädellä omaa aikaansa vauvan tarpeiden mukaan. Kun äiti kykenee kohtaamaan lapsensa juuri sellaisena kuin lapsi on, kykenee hän ottamaan huomioon vauvan tarpeet ja kykenee vastaamaan niihin. Kun vuorovaikutus syntyy, syntyy yhteisen olemisen tunne. (Niemelä 2003, 237–251.) Hyvä vanhemmuus kehittyy vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Joskus äidin ja vauvan välinen vuorovaikutusta täytyy tukea, jotta se onnistuisi. Laura kertoi tarvinneensa alkumetreillä apua vuorovaikutuksen kehittämiseen.

Mulla oli aluks tosi vaikee puhua sille vauvalle. Musta tuntu varsinkin, jos oli muita ihmisiä, et ne nyt arvostelee ja pitää mua ihan hölmönä. Jotenkin se vuorovaikutus oli kauheen vaikeeta. Mut sen kans on sit työskennelty ja nyt se rupee oleen sillee ihan luontevaa. (Laura)

Laura oli onnistunut kehittämään vuorovaikutustaitojaan vauvan kanssa. Veijalainen (2008) toteaaakin, että on tärkeää tukea vanhemman ja vauvan välistä vuorovaikutusta erityisesti silloin, kun äidillä on taustalla päihteiden ongelmakäyttöä. Hyvä vuorovaikutussuhde tukee äitiä suuntautumaan

entistä kiinteämmin päihdeettömyyteen. Lisäksi äidin ja vauvan hyvä vuorovaikutus tukee äitiydessä onnistumista. Äiti oppii näin ymmärtämään lapsen kehitystä ja tarpeita iän mukaan. (Mt., 11–12.)

Arkiseen äitiyteen liittyi keskeisesti myös lasten kanssa oleminen. Äitien kertomuksissa tämä näyttäytyi vahvasti. Heistä oli tärkeää, että äiti oli läsnä lasten kanssa sekä henkisesti että fyysisesti.

Mä nautin siitä kotiäitiydestä, että enhän muuten ois sen lapsen kans kotona niin kauaa viihtynytään. Mä halusin todellakin hoitaa sitä siellä kotona. Mä niin ku aattelin jotenkin toisella tavalla, että mä haluan oikeesti olla sen lapsen kanssa, kun se on vielä pieni. (Pipsa)

Mulle on kauheen tärkeä, että mä oon silloin kun lapset tarvii, että mä oon henkisesti ja fyysisesti läsnä. Jos ne tarvii mua lohduttaa tai kuunteleen, että mä oon silloin siinä, kun ne mua tarvii. (Riina)

Pihla rupee kattoon lastenohjelmia, se on aina niin ihanaa, kun se tulee kainaloon sitä kattoon ja semmonen, että on vaan läsnä. On aikaa, kun se leikkii. On tavoitettavissa. Jos mä meen pois, niin mä aina yritän kertoa mihin mä meen. (Anniina)

Ja kyl mä oon yrittänyt olla sen vauvan kaa läsnä. (Laura)

Äidit halusivat olla lastensa kanssa ja antaa heille aikaa. Lisäksi oli tärkeää, että he olivat lasten tavoitettavissa silloin, kun lapset heitä eniten tarvitsivat. Äitiyden rooliin liitetään yleensä läsnäolo lasten kanssa. Mäkelän (1997) mukaan meille onkin muodostunut normeja eli käyttäytymisohjeita, joiden mukaan toimimme arkipäivässämme. Näitä ohjeita voi olla vaikea pukea sanoiksi, mutta ne näkyvät toimintamme kautta. (Mt., 250–251.) Käyttäytymissääntö voisi olla se, että odotamme äidin olevan läsnä lapsen tarpeiden mukaisesti. Läsnäolo käsittää sekä fyysisen että henkisen läsnäolon. Käyttäytymissäännöt pitävät sisällään myyttejä hyvästä ja huonosta äitiydestä. Nämä myytit liittyvät äitien ominaisuuksiin sekä toimintoihin. Nämä normit ovat hyvin vahvoja ja hitaasti muuttuvia äitiyden myyttisestä ja kulttuurisesta taustasta johtuen. Siksi äitejä pidetään edelleen keskeisessä asemassa perhe-elämässä. (Nousiainen 2004, 57–59.) Äidit halusivat itse olla paljon lastensa kanssa. Mutta oli myös tärkeää, että he saivat olla yhdessä perheenä. He hoitivat lapsia yhdessä puolison kanssa tai halusivat ottaa lapset mukaan kotitöihin.

Sit ku meillä on molemmat hoitanu aina tasapuolisesti vauvaa. Molemmat meistä herää öisin, se on tavallaan sellanen meidän yhteinen juttu. Me niin ku osataan hoitaa. Aika tasapuolista, yhdessä tehään esimerkiks yhdessä kylvetetään vaikka vois yksinkin kylvettää niin kylvetetään kaksin, koska meidän mielestä se on niin hauskaa, kun vauva nauraa. Siis se on vaan kivaa. (Suvi)

Me pestään yhdessä pyykkiä ja leivotaan ja me tehdään tosi semmosia arkisia asioita. (Riina)

Läsnäoloa naiset kuvailivat olemalla paikalla, olemalla lähellä omaa lasta sekä olemalla tavoitettavissa lapsen tarpeiden mukaan. He halusivat näyttää rakkautensa lapsiaan kohtaan näkyvästi. Tällä he tarkoittivat hellyyden osoituksia kuten halimista ja suukottelua.

Mun mielestä se, että välittää niistä lapsista ihan näkyvästi siis sillain, että ne tajuu sen. (Piia)

Semmosta fyysistä halimista ja yhdessäoloa lähekkäin. (Laura)

Mä oon vieläkin semmonen, että mä hellittelen kaikkia lapsia ja otan kaikkia syliin. Halaan niitä ja silittelen niitä. Tai mä koitan sitä kautta näyttää niille, et ei pelkästään semmonen jankutus että "äiti rakastaa sua" joka käännteessä, et niin ku oikeesti mä haluan pitää niitä lähellä ja ne on tärkeitä mulle. (Riina)

He kuvailivat lapsilleen kohdentamaa rakkautta ja hellyyttä. Itse äitiys piti sisällään monenlaisia tunneskaaloja. Tunne omia lapsia kohtaan on ainutlaatuinen.

Eikä se tunne ikinä lähde pois, vaikka noi kakarat vanhenee. Että aika jännä jos ajattelee, että lapsi kasvaa aikuseks, et kai se tunne muuttuu erilaiseks, niin ei se mihkään muutu. Ja semmonen rakkaus mikä on sydämessä lasta kohtaan, niin sellasta ei ole, semmoista rakkautta ei ole ketään muuta kohtaan kun sitä omaa lastansa. Se voi olla tosi raastavaa rakkautta, tosi kipeetä, tosi antoisaa, mut se tunne, mikä on sydämessä, kun ajattelee omia lapsiansa, se on ihan uskomaton. (Sarita)

Äidin rooliin kuuluu erilaisten tunne- ja ilmaisusääntöjen noudattaminen. Äitiyteen voidaan ajatella kuuluvan esimerkiksi rakkaus, hellyys ja hyväksyntä. Äidin odotetaan siis osoittavan näitä tunteita lastaan kohtaan. Rakkauden, hellyyden ja hyväksynnän vastakohtaisia tunteita ei usein liitetä äitiyteen. (Janhunen & Saloheimo 2008, 28–34.) Naisilla oli vahva äidinrakkaus omia lapsiaan kohtaan. Äitiyteen liittyy monenlaisia tunneskaaloja äidinrakkauden lisäksi. Äidit olivat joutuneet

miettimään oman tunne-elämän kehitystä, oman äidin äitiyttä sekä omien tunteiden sanoittamista. Oman tunne-elämän käsittelyn taitoja opetellaan koko elämän-ajan. Laura koki oman tunne-elämänsä kehityksen jääneen kesken melko runsaan ja varhaisen päihteiden käytön vuoksi.

Mä aattelen, että kun mä oon aloittanu sen juomisen niin nuorena, niin kyllä siitä on jääny aika paljon kehitysvaiheita tunnepuolella varsinkin väliin. Kyl mä tunnistan tosi paljon sellasia. Että on vaikee olla se aikuinen siinä. Et kun se tunne-elämä on sillä tasolla. (Laura)

Omien tunteiden hallintaa voi myös harjoitella. Riina koki, että ei ollut saanut tarpeeksi neuvoja tunteiden hallintaan omassa lapsuuden kodissaan. Myös omien tunteiden hallintaa hän oli oppinut paremmin ollessaan päihdehoitajaksolla. Tuona aikana hän oppi käsittelemään omia tunteitaan paremmin. Riina kertoi myös miten hän oli opettanut omia lapsiaan sanoittamaan omia tunteita.

Et me opeteltiin lasten kanssa sanoittaan tunteita ja sitten hirveesti mä korostin lapsille sitä, että te voitte myös suuttua. Jos te suututte mulle, niin se on ihan ok. Jutellaan siitä mistä se on tullu ja miksä oot suuttunu mulle, että koitin opettaa lapsia. Oon koittanu auttaa niitä siinä tosi paljon. Ettei ne joutuis tavallaan kokeen samaa kun mä. (Riina)

Niemelän mukaan tulevilla äidillä on mielessään äidiksi tuleminen, mutta myös se, että hän on itse ollut vauva. Tuleva äiti kertoo mielessään oman lapsuutensa vaihetta. (Niemelä 2003, 237–251.) Omat lapsuuden muistot herättävät tunteita ja odotuksia omaa äitiyttä kohtaan. Tunteiden kirjo saattaa olla laajaa. Joskus tuleva äitiys saattaa herättää negatiivisia tunteita omien lapsuuden kokemusten vuoksi. Menneisyyttä ei voi muuttaa ja omia tunteitaan joutuu lähes väistämättä käsittelemään. Raskaana olevien tai äidiksi tulleiden onkin tärkeää antaa itselleen aikaa kokea tunteita. Tunteet toimivat polkuna omaan tarinaan ja omaan historiaan. Siksi niiden tarkastelu on mielenkiintoista, itselle hyödyllistä ja psyykkisen hyvinvoinnin kannalta merkittävää. (Kaimola 2008, 70–71.) Oma äitisuhte vaikutti myös keskeisesti koettuun äitiyteen. Yksi äideistä kertoi äidiksi tulemisen herättäneen paljon tunteita. Erityisesti esiin nousi kokemus omasta äitisuhteesta.

Sit ku tuli ite äidiks, niin nousi tosi paljon semmosia tunteita, lähinnä meidän äidin äitiydestä. Niin ku, että miten se on voinut olla semmonen. (Riina)

Et musta tuntuu, että mun oma äiti oli kauheen poissaoleva ja teki paljon töitä ja oli semmonen etäinen niin tunneyhteydeltään. Niin kyllä mä yritän varoo, ettei musta tuu samanlainen. (Laura)

Kaikki haastateltavat eivät ilmaisseet yhtä suoraan tämänkaltaisia kokemuksia. Haastatteluisa tuli kuitenkin ilmi, että monien haastateltavien kohdalla oman äidin tekemiset, tekemättä jättämiset ja tunteiden näyttämisen köyhyys vaikuttivat keskeisesti omiin äitiyden tunteisiin. Savonlahden ym. (2003) mukaan alkoholi- ja huumeriippuvaisten äitien suhde omaan äitiin on monesti ollut jollakin tavalla ristiriitainen. Tällöin raskaus, synnytys ja lapsen kasvatus herättävät voimakkaita tunteita. Varsinkin mielikuvat oman äidin äitiydestä vaikuttavat merkittävästi omaan tulevaan äitiyteen. (Mt., 329.)

Arkiseen äitiyteen liittyi vahvasti rajojen ja rytmien asettaminen. Kaikille äideille oli tärkeää pitää kiinni rajoista. He halusivat luoda lapsilleen rajat, sillä ne nähtiin tärkeänä lasten kasvattamisessa. Äidit olivat myös joutuneet selvittämään rajojen merkitystä. Pienten lasten kohdalla rajoja asetettiin päivärytmin kautta. Äidit kertoivat arkensa päivärytmistä, joka selkeytti heidän arkeaan ja piti yllä järjestystä. Rytmien ylläpitäminen voidaan nähdä myös rajojen ylläpitämisenä. Holopaisen (1998) mukaan normaalin päivärytmin löytyminen ja noudattaminen on tärkeää lapsen ja myös äidin itsensä kannalta. Päivärytmi luo lapselle turvallisuuden tunteen ja lisää päivän ennustettavuutta. Lisäksi se mahdollistaa äidin riittävät lepoaikat. (Mt., 78.)

Mun mielestä lapsenhoito on aivan ihanaa ja helppoa, kun mä tiedän, että kuudelta herätään, kaheksalta mennään ulos, puol ykstoista tullaan syömään ja kahdeltatoista mennään päikyille, kahdelta nousee, mennään ulos, tullaan syömään, kaheksalta ollaan nukkumaan. Mä tiedän sen koko päivän sujuvuuden, kun kaikki on niin ku kuuluukin. Mulla ei oo mitään ongelmia, oli tyttö millä tuulella hyvänsä. (Anniina)

Varsinkin vanhempien lasten kanssa oli jouduttu käsittelemään sitä, miksi rajat tulee olla.

Et eihän se mitään ruusuilla tanssimista oo ja eihän se oo mitään pullantuoksuinen äiti, joka vaan silittää lapseensa, että voi kun sä oot ihana ja tehdäänpäs sun läksyt. Kyllähän se on sitä raivoomista ja kiristelyä ja eksä usko mua ja nyt huoneeseen. Mut mä oon siinä, mä välitän. Ja mä teen sen kanssa juttuja ja takkuan molempien kanssa. Mut se, että mä olen niitä varten, mä olen selvinpäin ja ne tietää, et ne pystyy luottaan muhun. Ja tukeutuun. (Sarita)

Mä joudun tosi paljo selittämään lapsille varsinkin Emmalle, kun se on 14, että rajat on rakkautta. Että sen pitää edes ymmärtää sitä, että minkä takia sillä on niitä rajoja. Minkä takia se ei saa olla

koneella koko yötä, miks sen pitää nukkua ja miks sen pitää syödä aamulla, kun se lähtee kouluun ja tälläsii ja miks se ei voi olla myöhään ulkona. (Piia)

Rajat merkitsivät äideille sitä, että he välittivät lapsista ja rakastivat heitä.

6.2 Haavoittunut äitiys

Olen nimennyt tämän luvun haavoittuneeksi äitiydeksi. Haavoittunut äitiys kulki arkisen äitiyden rinnalla. Haavoittunut äitiys kuvaa äitiyden sitä osaa, joka oli kokenut kolhuja. Lisäksi haavoittunut äitiys toi esiin äitiyden nurjan puolen, jossa ilmenevät äitiyteen liittyvät haasteelliset ja vaikeat kokemukset. Päähteet olivat aiheuttaneet äitien elämässä voimakkaita kokemuksia ja tunteita. Arkisen äitiyden yhteydessä tuli ilmi, että äideillä oli hyviä kokemuksia lasten kanssa olemisesta ja he näkivät sen tärkeänä. Osa äideistä kertoi päähteiden vaikuttaneen kykyyn olla läsnä lapsen kanssa. He tunnistivat kokeneensa keskittymisvaikeuksia sekä vaikeuksia olla ajatuksellisesti mukana. He kuvasivat kuuntelemisen olleen välillä hankalaa.

Kun lapsen kans pitää olla läsnä niin ku näin. Muuttuuhan sitä sitte semmoseks niin kun varsinkin vauhdeissa, on amfetamiinin vaikutuksen alaisena, semmoseks niin kun ettei pysty keskittyyn mihinkään. Jos toisella on jotain asiaa, niin ei sitä pysty kuunteleen ja menee jo eteenpäin. Että kyllä siinä saa koko pakan ihan pyörreksiin. Sehän kovettaa hirveesti ihmistä. Että siinä ei paljo pussata. Semmonen läheisyys luonnollinen jää jotenkin vauhdeissa mikä ny lapsien kanssa on, niin ku ne tulee lähelle ja niin ku nytte vielä ku Toni on 11, pään syliin laittaa ja tälle. (Piia)

Olinhan mä poissaoleva. En mä ollu läsnä, vaikka mä olin läsnä, enhän mä ollu siinä. Et vaikka mä olisin ollut kotona sen 24 tuntia niin, ei se tarkota sitä, että ne olis saanu 100 prosenttisesti äidin huomioo. Mulla oli ajatukset ihan jossain muualla. (Sarita)

Äidit tunnistivat puutteita omassa läsnäolossaan, kun he olivat olleet päähteiden vaikutuksen alaisina. Silloin ajatukset olivat paljon jossain muualla kuin lapsissa. Haavoittuneen ja arkisen äitiyden välillä oli ristiriitoja. Granfelt (1998) sanoo, että ihmisten kokemukset jostakin ilmiöstä voivat pitää sisällään ristiriitoja. Kertomukset ovat usein ristiriitaisia sisäisesti aivan kuten kokemukset ja ihmiset itsekin. Ristiriitoja ei kannata hylätä ja selittää pois. (Mt., 25.) Samaan

aikaan naiset tekivät kaikkensa ollakseen hyviä äitejä ja toisaalta he tunnistivat puutteita omassa toiminnassaan. Tutkimukseni naiset pyrkivät toimimaan parhaansa mukaan, vaikka he tasapainottelivat ristiriitojen välillä.

Ylipäänsä nykyajan äitiys sisältää ristiriitaisuuksia. Äitiydelle annetut suhteet ja merkitykset voivat olla vastakkaisia. Tällöin puhutaan äitiyden ambivalenssista eli kaksinaisuudesta. Esimerkkinä tästä on lastenhankintaan liittyvä keskustelu, joka saa osakseen paljon vastakkainasettelua. Miesten vanhemmuuden oikeuksia on haluttu vahvistaa, jotta he voisivat osallistua lastenhoitoon. Toisaalta toivotaan, että naiset hankkiutuisivat raskaaksi entistä nuorempina ja saisivat enemmän lapsia. Samaan aikaan äidiksi tuleminen ajoittaminen ja valitseminen muodostuu entistä ristiriitaisemmaksi. (Sevón 2005, 461–463.) Vanhemmuuteen liittyy kaksinaisuutta juuri siksi, että vanhempi on hoivasuhteessa lapseen. Ylipäänsä kaikissa hoivasuhteissa on läsnä ambivalenssin ulottuvuus. Vanhemmuuden vastuuseen liittyy tällöin kysymyksiä siitä, milloin on kyse vastuullisesta vanhemmuudesta ja milloin laiminlyövästä vanhemmuudesta. Lapsen hyvinvoinnista huolehtiminen nähdään edelleen voimakkaammin äidin harteilla. Isien kohdalla voimakkaita oletuksia lapsen hoivaamisesta ei ole. Siksi isä ei joudu yhtä herkästi moraalisen arvostelun kohteeksi, kuin äiti. (Sevón 2008, 16–18.)

Puutteet omassa toiminnassa olivat aiheuttaneet äideillä mielipahaa ja syyllisyyttä. Äidit olivat kokeneet vaikeita tunteita.

Hirveitä morkkiksia ollu siis. Niin ku semmosia ihan kauheita. Ja nuorimmasta varsinkin, kun oon korvaushoidossa ollu koko raskausajan. Ihan kauheita sellasia tuskan tunteita tulee välillä, kun tiekkö kärsii niitä vanhoja juttuja. En ikinä pääse niistä. (Piia)

No vaikuttihan päihteiden käyttö sillain, että on hermot paljon tiukemmalla ja jotenkin kauheen syyllinen olo ku lapsi haluais mennä ulos ja ite, jos ei jaksa ja pysty ja on huono olo. (Suvi)

Mä luulen, että yhä edelleen kannan sitä syyllisyyden taakkaa. Et ei ollu mikään hirveen helppo raskaus, koska ne itsesyytökset, mitä mä koin sen raskauden aikana, kuinka mä voin tän lapsen takia mä teen näin, et mä lopetan kaman vedon ja tää toinen laps on kärsinyt mun vierellä jo neljä vuotta. Niin se ei ollut kyllä kivaa. Ei hirveesti voinu nauttia raskaudesta tai mistään, ku oli hirveen paha olo. Lähinnä henkistä paha oloa. Sitä kesti oikeestaan pari kolme vuotta. Itsesyytöksiä siitä, kuinka mä olen ollut niin sekasin, kuinka mä en oo huomionu sitä lasta. Ja sit sellasia pieniä

asioita, niin ku tekemättä jättäminen mitä ei ookaan tullut tehtyä, mitä on luvannut. Jotenkin ne saa ihan hirveen isot tunteet liikkeelle, vaikei ne välttämättä olis niin isoja asioita. (Sarita)

Läheisille aiheutetut vaikeudet ja pelko omien lasten laiminlyömisestä aiheuttaa syyllisyyden tunteita. Usein syyllisyyteen liittyvät myös häpeän tunteet. (Auvinen 2001, 122.) Syyllisyyden tunnot olivat ottaneet välillä vallan äideistä. Osa äideistä painiskeli edelleen näiden tuntojensa kanssa, vaikka päihteiden ongelmakäytöstä olikin jo aikaa. Heidän äitiydessään oli todella kipeitä kohtia, jotka aiheuttivat heille edelleen mielipahaa ja suuria tunteita. Omien tekojen hyväksyminen oli vaikeaa. Äidit olivat siinä mielessä haavoittuneita. Haavojen paraneminen oli jo alkanut, mutta jatkuisi varmasti vielä edelleen. Haavat olivat kuitenkin niin syviä, että ne eläisivät naisten mukana varmaankin aina muuttaen muotoaan. Vaikka syyllisyyteen liittyvät tunteet ovat vaikeita, on niistä myös hyötyä. Hyytinen (2007) sanoo, että vanhemmuuteen liittyvien syyllisyyden ja häpeän tunteiden käsittely on hyödyllistä. Näiden tunteiden käsittely tukee vanhemman kuntoutumista. Syyllisyyden ja häpeän tunteiden käsittely vaikuttavat oman toiminnan tutkimiseen ja näin koko vanhemmuuteen. Erityisin hyviin tuloksiin päästään silloin, kun vanhempi saa tukea tunteiden käsittelyyn ammattilaisilta hyväksyvässä ilmapiirissä. (Mt.,140–141.)

Syyllisyyden tunteet olivat vaikuttaneet siihen, miten äidit toimivat lastensa kanssa. Muutama äiti kertoi voimakkaista syyllisyyden tunteista, jotka olivat aiheuttaneet hyvittelyä. Hyvittely ilmeni lapselle mieluisten tavaroiden hankkimisena.

Se syyllisyys ehkä pistää just ostaan jotain tosi kallista toiselle, kun Emma pyytää jotain ihan tyhmää, kallista, jotain kenkiä. Jos mulla on just ollu kauhee syyllisyyspuuska, mä jopa voin ostaa ne sille. Ne on semmosia kausia. (Piia)

Ja kannankin varmaan jotenkin alitajunnassa sitä syyllisyyttä, koska Ronille mä nyt hakisin vaikka kuun taivaalta. Ja sehän saa tehdä mitä se halua. Saat kaiken mitä sä haluat, kunhan vaan pyydät. No hän tarvis nyt tämmösen talvitakin, maksaa 250 euroo. Joo tottakai sä saat, jos haluat. Äiti hakee sen sulle. (Sarita)

Äidit tiesivät, ettei hyvittely muuta mennyttä. Naisten omatunto soimasi. Huono omatunto ja syyllisyys omista tekemisistä sai äidit hyvittelemään. Ehkä se oli äitien yksi tapa pyytää anteeksi.

Menettämisen pelko liittyy myös vahvasti äitiyden kokemiseen. Myös haastattelemini naisten puheesta nousi esiin menettämisen pelko. *"Ja menettämisen pelko, vaikka nyt asiat on hienosti, mut menettämisen pelko. Joskus ajattelee, kun noi fillaroi tuolla niin herran jumala, jos ne jää auton alle ja kuolee."* Menettämisen pelko nousi naisten puheessa vahvasti esiin silloin, kun he puhuivat huostaanotosta. Osa äideistä kertoi pelkäävänsä lasten menettämistä päihteiden käytön vuoksi. He pelkäsivät sosiaaliviranomaisten vievän lapset.

Se oli hirveetä ja kun ite rupes tajuamaan sen jossain vaiheessa kuitenkin sillain pikkuhiljaa, et mä en pääse näistä eroon, että mitä mä teen. Mä haluan hakea apua, mutta mä en enää uskalla. Että jos lapsi viedään tai näin... Että kun meillä on kuitenkin molemmilla se ongelma oli silloin. Sitten tietenkin, kun Matilda oli meille tosi rakas ja läheinen, niin kyl sitä pelkäs niin paljon, että tulee sosiaalityöntekijät, jotka vie sen pois. (Pipsa)

Haavoittunut äitiys sisältää myös aineksia särkyneestä äitiydestä, jota Riitta Granfelt (1998) on käsitellyt tutkimuksessaan. Granfelt tutki asunnottomien naisten kokemuksia kodittomuudesta. Nämä naiset olivat myös äitejä. Granfeltin nimitti heidän äitiyttään jaetuksi, särkyneeksi tai erilaiseksi äitiydeksi – marginaaliseksi äitiydeksi, koska hänen tutkimuksessaan mukana olleet naiset olivat joutuneet luopumaan lapsistaan vaikeiden elämäntilanteiden takia. Granfelt perustelee nimitystä särkyneet äitiys sillä, että lapsesta luopuminen näyttäytyi äitien kertomuksissa tragediana. Lapsista luopuminen ei ollut äitien omaehtoinen valinta. (Mt., 119–122.) Myös omassa tutkimuksessani lapsista luopuminen oli ollut äideille hyvin vaikea kokemus.

Ei, ku ihan kauheeta! Se oli se mikä mut pysäytti. Siis se, että lapset lähtee. Että jos ne olis lähteny aikaisemmin varmaan olisin tehny jotain. Ikinä mulla ei ole niin sellasta mitättömyyden tuntua ollut, kun silloin, kun lapset vietiin lastenkotiin, se oli kyllä niin kauhee juttu. Siis siinä lähti niin ku kaikki ihmisarvo, kaikki vietiin mitä ihmisellä voi ikinä olla, että niin kun sulla on lapset ja sä et voi tehdä yhtään mitään sen asian eteen. (Piia)

Siis se oli ihan kauheeta. Mikko masentui siitä huostaanotosta ihan täysin. (Pipsa)

Niin mä oon ainakin sanonu, et jos multa tää toinen lapsi vietäis sitten mä en enää edes yrittäisi. Sitten ois ihan sama jo. Sitten mä en jaksais yrittää olla selvinpäin. (Suvi)

Huostaanotto on viimesijainen ja äärimmäinen keino puuttua perheen sisäiseen elämään. Lastensuojelussa puhutaan usein jaetusta vanhemmuudesta, mutta sen toteuttaminen on käytännössä vaikeaa. Huostaanotto yleensä vahvistaa äidin kokemia epäonnistumisen, häpeän sekä syyllisyyden tunteita. (Virokannas & Sinko 2009, 105.) Auvisen (2001) mukaan lapsesta luopuminen on kokemuksena sama, kuin tunnustautuminen tai leimautuminen huonoksi äidiksi. Varsinkin, kun naisten yleinen pyrkimys on olla hyviä äitejä ja pitää lapset kotona. (Mt., 128.) Huostaanottoihin liittyvät kokemukset olivat naisille raskaita ja vaikeita. Myös lapset olivat reagoineet huostaanottoon voimakkaasti.

Olin laittanu lapset aamulla kouluun ja menny takasin nukkuun. Niin Emma soittaa mulle, että mä tapan itteni, sossu vie meitä lastenkotiin. Lapsien piti sopeutua huostaanottoon. Siis niillehän se oli ihan helvettiä. Eihän ne tienny yhtään mistä on kyse. Ei yhtään. Ei se näkyny musta, että mä bupree käytän. Ei ne tienny siitä yhtään mitään. (Piia)

Huostaanotto oli ollut myös Piian lapsille raskas kokemus.

6.3 Millainen äiti minä olen?

Äitien kertomusten perusteella välittyi selkeä kuva siitä, että äitiys oli heille perustavanlaatuinen osa heidän elämäänsä. Äitiys merkitsi heille kaikkea.

Se on mulle ihan kaikki kaikessa. Se on tosi tärkeä asia. Ilman jos ei olis äiti niin ku aattelee, kuinka elämä vois olla ja oliskin ainakin mun osalta tyhjää. Koska niistä lapsista saa ihan hirveesti. (Sarita)

No tällä hetkellä äitiys merkitsee mulle korvaushoidon lisäksi kaikkee. Musta tuntuu, että ne on ainoita saavutuksia mitä meillä on, nämä tytöt. (Suvi)

Että ne lapset on oikeesti se tärkein asia. Et kyl mä niin ku haluun et niistä kasvais mahdollisimman eheitä aikuisia. (Pipsa)

Äitiys oli vahva osa naisten elämää. Lapset olivat elämän tärkein asia. Baker & Carson (1999) ovat tutkineet seitsemäätoista päihderiippuvaista naista, jotka olivat äitejä. He halusivat selvittää millaisia kuvauksia naiset antavat äitiydestään käytännössä. Tutkijoiden mukaan äitiys oli tutkittaville perustavanlaatuinen osa heidän elämäänsä. He pitivät itseään hyvinä äiteinä varsinkin silloin, kun he suojelivat lapsiaan elämän harmeilta tai he tunnistivat lastensa tarpeita tai he olivat kykeneviä selviytymään jokapäiväisestä stressistä ilman, että he menettivät hermonsä. Naiset olivat sitoutuneita äitejä. He halusivat olla intensiivisiä äitejä lapsilleen. (Mt., 351.)

Samaan tapaan omassa tutkimuksessani mukana olleille naisille äitiys oli perustavanlaatuinen osa heidän elämäänsä. Näin se oli myös perustavanlaatuinen osa heidän identiteettiään. Sariola (2006) sanoo, että äitiys tukee päihderiippuvaisen kuntoutumisprosessia. Näin tapahtuu erityisesti silloin, kun nainen ottaa äitiyden voimakkaasti osaksi identiteettiään. He myös onnistuvat äitiydessä parhaiten, sillä heidän elämässään on uusi kiintopiste päihteiden sijaan. Kiintopiste on tällöin lapsi. Naiset, jotka kykenivät ottamaan äitiyden keskeiseksi osaksi identiteettiä, olivat ymmärtäneet päihdehistoriansa merkityksen sekä roolin menneisyydessä. Äitiys muodostui siis identiteetin perustaksi. (Mt., 162.) Vahvan äitiys-identiteetin muodostaminen vahvistaa myös itsetuntoa.

Se on kaikki kaikessa. Kun musta tuli äiti ekan kerran mä huomasin olevani ekan kerran ihan helevetin hyvä jossain. Mulla oli maailman helpoin lapsi vauvana ja on kyllä edelleenkin. Ja niin kun se, että kuka tahansa ammattilainen voi arvostella mun hoitotapaa, ihan mitä tahansa mulla on itsetunto äitiydessä niin korkeella, et mulle voi kuka tahansa kritisoida mitä vaan. Et se ei hetkauta mua yhtään mihinkään. (Anniina)

Meillä on olemassa mielikuvia siitä millainen äiti on tai millainen äidin tulisi olla. Liitämme äitiyteen usein tiettyjä ominaisuuksia ja piirteitä eli adjektiiveja, joiden ajatellaan kuvaavan äitiyttä parhaiten. Äitiä ajatellaan usein esimerkiksi rakastavana. Rakastavaan äitiyden ajatellaan sisältävän esimerkiksi hellyys, huolenpito ja välivallattomuus. (Nousiainen 2004, 62.) Äidit kertoivat millaisia äitejä he omasta mielestään olivat.

No varmaan aika tarkka jossain asioissa, että mulla on ne omat kasvatus tai semmoset mielipiteet. Sellanen, joka keskittyy paljon lapsiin, että mä tykkäisin olla kotiäitinä nyten jonkun aikaa. Ettei mulla oo mikään kiire mennä töihin. Keskittyy vaan näihin tyttöihin. Mä otan kauheesti selvää asioista. Et tykkään lukee paljon aiheeseen liittyvää. Kaikkee uusinta tietoa. (Suvi)

Laura kertoi olevansa äitinä melko rauhallinen. Hän ei kokenut stressaavansa juuri mistään.

Äitiys tuntuu ihan kivalta. Yllättävän helppoo ja luonnollista on ollu. Et jotenkin raskausaikana mä sitä hirveesti stressasin, että osaanko mä olla äiti. Ei mun persoona muuttunutkaan, kun mä ajattelin, että äidit on jotenkin ihan eri ihmisiä. Mut mä olen edelleen minä, vaikka mä olenkin äiti. Aika semmonen rauhallinen, en hirveesti ota stressiä asioista tai silleen joku jotain kysyy voitteks te tulla sen vauvan kanssa, niin kyllä mä ajattelen et kyl mä voin tulla. (Laura)

Anniinalle äitiys merkitsi unelma-ammattia.

Mä muistan, kun joku työkaveri kysy joskus mitä mä niin ku haluisin olla isona, silloin mä sanoin, et mun unelma-ammatti on olla kotiäiti. Mä muistan koko kahvipöytä katto mua ihan kieroon, ku ei oo nykyajan nuorelle tytölle kovin tavallista. Silloin mä tiesin jo, että kotiäitiys on unelma-ammatti. Et kun mies tienais tarpeeks ja sais olla ison lapsikatraan kanssa kotona, niin se oli mun unelma-ammatti. Mä olen kärsivällinen, huolehtiva, kiltti. Siis mä tiedän, että mua on kehuttu äitinä, että Kimmokin vollottaa vielä puhelimeen, et ei hän tiennyt, että noin hyvä äiti on olemassa. (Anniina)

Riina ja Sarita kertoivat olevansa äiteinä rakastavia. He halusivat, että lapset voisivat puhua heille mistä tahansa.

Mä oon vähän semmonen susiäiti. Jos joku arvostelee mun lapsia tai mun äitiyttä niin mä aika äkkiä hyökkään puolustaan, että te ette tiedä mitä me ollaan koettu ja mitä meidän elämä on ollu, niin älä tuu sanoon yhtään mitään mun lapsista tai mun äitiydestä. Se tuolla lastensuojelussa tulkitaan sillain, että niin hyökkäyshän on semmoinen, että on jotain salattavaa. Ja sitten kumminkin, kyllä mä oon lapsille tosi hellä ja koetan olla kiltti niille, koska mä oon sitä mieltä, että ne lapset oppii vaan sitä kautta mitä me aikuiset niille opetetaan. Että jos mä puhun mun lapsille rumasti ja mä kiroilen ja huudan niille, niin ne tekee sitä elämässsä. Ne ei opi ikinä puhuun nätisti tai hellästi tai ottaan toisia ihmisiä huomioon. Tai ne ei välttämättä ikinä sopeudu mihinkään työyhteisöön. Niistä voi tulla sellasia, jos ei niille opeta. (Riina)

Äiti on se, joka sanoo, että nyt loppu. Yritän olla tasapuolinen, nythän se on kun Roni on poissa, niin on sillain enemmän aikaa Eetulle ja Eetun jutuille. Ja sit mä oon rakastava. Mä haluan olla sellainen, että lapset voi puhua mulle asiasta kuin asiasta. (Sarita)

Pipsa ja Piia kokivat, että he ovat hyviä äitejä.

Mä oon kuitenkin just sitä mieltä, oli ollu sitä päihteiden käyttöön tai ei mä oon ollu niin ku samanlainen äiti. Mä oon omasta mielestäni ollu oikeesti hyvä äiti. (Pipsa)

Niin ku sanottu mä oon aika tiukka. Ainakin määrätyissä asioissa. Vähän laiska. Mä en jaksa vääntää mitään pullia, enkä sellasia. Kyllä jotain ruokaa teen kun on pakko tehdä. Ja siivoon, mä oon vähä liian siisti. Kyllä mä koen, että mä oon aika hyvä äiti. Ainakin teen parhaani. Niin ja mä oon aika hyvä organisoimaan asioita. (Piia)

Äitien puheet omasta äitiydestä olivat kuin keiden tahansa äitien sanomia. He olivat äitejä, jotka pyrkivät olemaan niin hyviä äitejä, kuin suinkin pystyivät. Holopaisen (1998) mukaan päihderiippuvaisia äitejä saatetaan pitää erilaisina kuin muita äitejä. Heillä on kuitenkin samanlaisia odotuksia ja toiveita kuin kenellä äidillä tahansa. Heillä on voimakkaita mielikuvia hyvästä äitiydestä. Täydellinen äiti kukaan ei voi olla, eikä tarvitsekaan olla. Riittää, että on riittävän hyvä äiti. Holopainen sanoo, että riittävän hyvään äitiyteen kuuluu kyky huolehtia arjen rutiineista kuten kaupassakäynnistä, asunnosta ja raha-asioista. Tavaroiden järjestyksellä ei aina ole väliä, vaan lapsi on tärkein. (Mt., 34–35, 102–103.)

7 NYKYTILA JA TULEVAISUUS

7.1 Äitiyden marginaalissako?

Yhteiskunnallisesti puhutaan paljon marginaaleista. Marginaalia pidetään tilallisena vertauskuvana, jolloin marginaalissa oleva on sivussa tai reunalla. Jotta voitaisiin puhua marginaalista, täytyy olla olemassa sen keskus. Syrjätila muodostuukin suhteessa keskukseen. Suomalainen hyvinvointivaltio on rakentunut vahvasti ihmisten perimmäisen samanarvoisuuden sekä yhden keskuksen idealle. Marginaaliryhmien nimittäminen tapahtuukin usein keskuksista käsin. Tällä tarkoitetaan sitä, että hyvinvointivaltio pyrkii tunnistamaan, nimeämään sekä luokittelemaan marginaaliin kuuluvat ryhmät. Näitä ryhmiä yritetään vetää lähemmäs keskusta. (Jokinen ym. 2004, 9–14.) Nätkin (2006) toteaa, että Suomessa vallitsee kulttuurisesti sangen yhtenäinen hyvän äitiyden ja ydinperheen ihanne. Äitiyden kriteerit täyttää äiti, joka täyttää kriteerit lapsen edun ja hyvinvoinnin osalta. Usein päihteitä käyttävää äitiä ei mielletä tähän kategoriaan, vaan äidit sijoitetaan marginaaliin. (Mt., 37.)

Sijoitamme ihmiset tiettyihin kategorioihin kulttuurisessa tietovarannossa. Ihmisen sijoittaminen tiettyyn kategoriaan helpottaa suunnistamista ja suhtautumista. Meillä on käytettävissä paljon kulttuurista tietovarantoa, vaikka emme olisi kohdanneet henkilöä koskaan aikaisemmin. Usein pelkkä kategorian mainitseminen riittää, sillä jo nimeämisen pohjalta odotamme tietävämme jotakin. Kategorisoimisesta on meille sekä hyötyä että haittaa. Esimerkiksi luonnehdinta pitkäaikaistyötön saa meidät piirtämään mieleen tietynlaisia ihmistyyppisiä. Kategoriat ylläpitävät kulttuurista ja yhteiskunnallista harmoniaa. Näin on helpompi orientoitua ihmisten kohtaamiseen. Samaan aikaan se ylläpitää eriarvoisuutta. Tällöin tuotetaan ihmisille identiteettejä, joihin liittyy kielteisiä ominaisuuksia. Tällöin voidaan puhua leimatusta identiteetistä. Ihmiset eivät yleensä tule määritellyiksi vain yhden identiteetin mukaan. Leimattu identiteetti on kuitenkin kategoriana hyvin voimakas. Tällöin määrittelyn kohteena oleva ihminen ei voi aina välttää kaikkia tilanteita, joissa se heräisi henkiin. (Juhila 2004, 20–28, 31.) Päihdeongelmaiset äidit sijoitetaan yhteiskunnassa herkästi omaan kategoriaansa ja äitiyden marginaaliin. Tutkimuksessani haastateltavat eivät sijoittaneet itseään marginaaliin.

Niin, että kun ittellä ei oo sellasta, että mä oon erilainen, vaan se on niiden muiden. Niin se on tavallaan muitten mielipiteitä. (Suvi)

Kulttuurisesti on olemassa vakiintuneita kategorioita. Vastapuheella voidaan hienovaraisesti kyseenalaistaa vakiintuneita kategorioita. Samalla voidaan viritellä vaihtoehtoisten identiteettien mahdollisuuksia. Ihmiset käyttävät vastapuhetta hyödyksi silloin, kun heidän sisäinen tarinansa on ristiriidassa leimatun identiteetin kanssa. (Juhila 2004, 28–29.) Haastateltavat käyttivät vastapuhetta. Heidän oma sisäinen käsitys ei vastannut yhteiskunnallista käsitystä. Haastateltavat eivät kokeneet itseään äiteinä erilaisiksi.

Vaikka äidit eivät nähneet itseään marginaalissa, oli heillä kokemuksia marginaalissa olemisesta. Näissä tilanteissa heidät oli asetettu marginaaliin. Tämä tuli ilmi erityisesti äitien kohdalla, jotka olivat korvaushoidossa.

Täytyy todistella hirveesti. Tuntuu, että täytyy tehdä vielä paremmin kuin muiden äitien. Vaikee selittää... Että monessa perheessä hoidetaan paljon huonommin lapsia, mutta kun niillä ei oo päihdeongelmaa. Et se vaan lasketaan, että niillä nyt on tollanen vapaa kasvatusta tai jotenkin, että se menee sen piikkiin. Mutta sitten helposti, jos on päihdeongelma, niin katotaan, että jos on vähän väsyneen näköinen, että äidillä on voimavarat vähissä tai siitä tulee aina jotain seurauksia helposti. (Suvi)

Mä olin hyvä, mutta se meni jossain vaiheessa sitten kun lastensuojelu kävi siinä meillä ja meillä oli avotyö auki, niin se meni vähän semmoseks suorittamiseksi. Niin kun, että mulle tuli semmonen, et mun täytyy näyttää noille, kun mä oon tän ikänen niin mä kyllä pärjään. Meillä kiiksi muutenkin kämppä, mä siivosin ja vitsi leivoin ja niin kun hoidin kotia vaan koko ajan. (Riina)

Äitien päihdehistoria vaikutti työntekijöiden toimintaan. Äidit kokivat, että heidän täytyi todistella omaa äitiyttään päihdehistoriansa vuoksi. Heidän tuli osoittaa muita enemmän, että he pystyvät huolehtimaan kodista ja lapsista. Lopulta kodin hoitaminen muodostui suorittamiseksi. Auvinen (2001) sanookin, että naiset usein pyrkivät pitämään mahdollisimman hyvin huolta arjen sujumisesta. Samaan aikaan he saattavat olla varuillaan, jopa pyrkiä täydellisyyteen. Tällöin äitiys muodostuu suorittamiseksi, eikä siitä pysty nauttimaan samalla tavalla. (Mt., 122.)

Melko yleinen suuntautuminen päihdeongelmaisista raskaana olevia ja päihderiippuvaisia äitejä kohtaan on edelleen tuomitsevaa (Holopainen 1998, 34). Osa äideistä pelkäsi tulevansa tuomituksi omien taustojensa vuoksi.

Tota kyllähän siis joissakin paikoissa ehkä tulee vähän semmonen, että jos ne tietää että mulla on joku päihdetausta niin ollaan vähän semmosii, tuomitaan se helposti. (Pipsa)

Jos mä rupeisin nyt uudessa työpaikassakin, jossa kukaan ei tiedä mun menneisyydestä. Niin enhän mä nyt ala jakaankaan sitä siellä. (Sarita)

Äidit halusivat tasavertaista kohtelua, olivat he sitten töissä, neuvolassa tai keskustelupalstoilla. Äidit sanoivat, että oli vaikea kertoa heidän elämästään sellaisille henkilöille, jotka eivät ymmärtäneet sitä maailma, jossa he olivat eläneet. Äidit miettivät tarkkaan kenellä kertoisivat taustoistaan. Ylipäänsä on varsin luonnollista, että kaikkia asioita omasta historiasta ei tarvitse jakaa julkisesti. Päihdeongelman status on vahva. Siksi oman taustan kertomatta jättäminen oli äideille monissa tilanteissa hyödyllistä. He saivat tuoda esiin oman itsensä, eikä päihderiippuvuus vienyt huomiota.

Aadankin aikaan kävin ulkopuolisessa muskarissa sun muissa, oli kauheen kiva käydä koska kukaa ei tuntenu mua. Olin normaali äiti hiekkalaatikolla, en mä oikeen ikinä ite mee sanoon mitään mun taustoista kellekään, koska silloin kohdellaan enempi tasavertaisena äitinä. Se ei ainakaan vie sitä päähuomioo, koska sen on helposti huomannu, että jos on päihdeongelma se tulee viemään sen. Se on just se adjektiivi millä sut määritellään. Se päihdeongelmainen, vaikka olis monta muutakin asiaa, millä vois määritellä. (Suvi)

Normaalius ja tavallisuus näyttäytyvät naisten puheessa. Vuori (2003) sanoo, että puhe vanhemmuudesta rakentuu toistuvasti normaalin ja poikkeavan tai tavallisen ja epätavallisen välille. Tavallista vanhemmuutta luodaan yleensä sen kautta mitä se ei ole. (Mt., 58–59.) Anna Kulmala ja Anni Vanhala (2004) sanovat, että jo vanhemmuudesta puhuminen merkitsee kulttuurisen mallitarinan läsnäoloa. Tällä tarkoitetaan sitä, että meillä on siis olemassa käsitys siitä millainen on hyvä vanhempi. Omaan vanhemmuuteen pyritään liittämään piirteitä, joista voidaan tunnistaa hyvä ja tavallinen vanhemmuus. Tällainen piirre on niin sanottu normaali elämä. (Mt., 103, 114.)

Joissakin tilanteissa päihteet tai siihen liittyvä käsitteistö oli vienyt päähuomion. Päihdeongelma määrittää yksilöä tietynlaiseksi. Määrittelyä tapahtuu arkipäivässä muiden kansalaisten taholta. Määrittely näkyy vahvasti varsinkin viranomaisten asiakirjoissa. Tällöin asiakirjoissa näyttäytyi

päihdeongelman ympärillä pyörivä diagnostiikka. Diagnooseihin kiinnitettiin paljon huomiota ja ne saattoivat viedä huomion pois itse varsinaisesta asiasta.

Synnytysvaiheessa haluis tulla kohdelluksi samalla lailla kuin muut. Tuntuu, että se aina kääntyy esimerkiksi raskaudenseuranta. On hauska lukee niitä diagnoosilappuja, että siinäkin mulla oli raskaudenaikainen c-hepatiitti, aiempi päihteiden väärinkäyttö ja subutex-korvaushoito. Siinä oli niin ku ne diagnoosit. Siinä jäi taas niin ku lapsi vähän. Tuntu, että ne kauheesti käsitteli niin ku sitä. (Suvi)

Joku lääkäri joskus, kun menin suonikohjujani näyttään, niin änkytti vaan sieltä papereista et sul on tätä... Niin c-hepatiitti siellä! Niin. Mä oon xxx:n asiakas. Se ei saanu sitä c-hepatiitti asiaa sanottua, mut kyl mä siitä änkytyksestä ymmärsin, et mitä se meinaa sanoo. Mä olin raskaana silloin. (Anniina)

Usein oletetaan, että päihteiden käyttö on havaittavissa lapsesta.

Määritellään, että kaikki johtuu mitä Aada saattaa tehdä jotain oudosti tai erilailla niin johtuis niin ku mun päihteiden käytöstä. Eikä ne välttämättä ihan oikeesti oo siitä. Esimerkiks Aada saatto pelätä jotain mörköö, että se ei saanu kunnolla unta eikä halunnu nukkua yksin omassa sängyssä niin sekin katotaan, että se on äitin päihteiden käytön aiheuttamaa turvattomuutta ja siis tämmösiä. Ja sitten itse asiassa selvis, että se mörkö mitä se pelkäs se oli siitä muumeista se mörkö telkkarissa. Kun se oli kattonu muumeja. Se oli se hahmo mitä se yritti kuvailla. Psykologisoidaan kauheesti noissa sijaisperheissä, että kukaan semmonen ei sais tehdä diagnoosia, joka ei oo niitä tehny. (Suvi)

Niin ku työntekijätkin on täällä sanonu, ettei Matildassa oo mitään semmosia merkkejä. Et kauhee sanoo, että yleensä ajatellaan, että se heti näkyy lapsessa, että me ollaan onneks voitu sanoo, et sillä ei oo niin ku mitään hätää. Et se on kyl niin normaali ku olla ja voi. (Pipsa)

Mikäli tasavertainen kohtelu ei toteudu, voi sitä myös vaatia itselleen.

On meinannu tulla jotain kohtelua. Mä oon mielestäni hyvin fiksu ja asiallinen ja mä osaan sanoo suoraan. Niin mä oon osannut lopettaa ne tilanteet. Mä oon kuullut täällä paljon pahempia juttuja kyllä. Mä en oo antanut kenenkään kohdella mua niin huonosti. (Anniina)

Sanoo itelleen sitä, että mä oon yhtä hyvä kun muutkin. (Pipsa)

Äidit osasivat pitää omia puoliaan. Anniina kertoi pitäneensä huolta siitä, että häntä kohdeltaisiin oikein. Hän ei antanut kenenkään kohdella itseään huonosti. Pipsa oli välillä kokenut tulevansa tuomituksi. Hän oli kuitenkin pystynyt vahvistamaan itsetuntoaan.

7.2 Hoitoon hakeutuminen

Puhuimme haastateltavien kanssa myös siitä, miten samassa tilanteessa olevien tulisi toimia. Mikäli äiti tai tuleva äiti kärsii päihdeongelmasta, on kynnys avun hakemiseen usein suuri. Osa haastateltavista oli kokenut omassa tilanteessaan avun hakemisen ensin vaikeaksi. Äidit olivat hakeutuneet avun piiriin eri vaiheissa. Kaikki haastateltavat rohkaisivat hakemaan apua päihteiden käytöstä aiheutuneisiin ongelmiin. Haastateltavat kannustivat rehellisyyteen.

Kyllä kannattais olla rehellinen. Ei pysty saamaan sitä apua ja hoitoo omaan ongelmaan, jos ei oo rehellinen. Mut suurin osa sitä häpee ja pelkää ja sit valehtelee ja sit ei saa hoitoo. Sitten on huostaanotto loppujen lopuks. (Laura)

Olla rehellinen siinä asiassa ja hakea apua. Että mä oon lastensuojelun asiakas ja mä oon hyvin tyytyväisenä lastensuojelun asiakas. Ihmisten on paha tapa hakee apua vasta sitten, kun on liian myöhästä. (Anniina)

Kaikki äidit siis kannattivat avun hakemista. He kehottivat myös olemaan rehellisiä ja hakemaan apua jo mieluiten aikaisessa vaiheessa. Päihteiden käytön lopettaminen ilman tukea voi olla usein vaikeaa. Kukaan äideistä ei neuvonut marssimaan suoraan sosiaalitoimistoon kertomaan ongelmistaan. Äitien mielipiteet erosivat siten, miten apua kannattaa hakea. Osa neuvoi hakemaan apua, mutta miettimään tarkkaan kenelle asioista kertoo.

Siis apua pitää hakee ja pitää uskaltaa pyytää, mut kyl mä mietin sitäki nykyään, että kelle mä uskallan sanoo. Koska mulle on käyny ittelle niin, että lähti lapset tosta noin vaan ilman niin ku mitään. Ei sitä kannata ihan sossuun mennä sanoon, että tämmönen tilanne. (Piia)

En kyllä uskaltais mitään mennä myöntään, jos jotain olis, se on huono. Joku semmonen palvelu pitäis keksiä. Mun mielestä sosiaalitoimen pitäis ottaa huomioon semmonen, että jos ite menee myöntään jonkun asian, niin siitä ei sais rangaista. Täs on semmonen tilanne, että tälläkin hetkellä on munkin tutuissa semmosia ihmisiä, jotka käyttää ja on lapset kotona. Mut siinä on se, ettei uskalla mennä pyytään apua. (Suvi)

Reagointi tulevien äitien ja äitien päihdeiden käyttöön vaatisi mahdollisimman matalan kynnyksen palveluja, jotta avun piiriin päästäisiin mahdollisimman pian (Väyrynen 2007, 40–41). Monet äidit toivoivat, että matalan kynnyksen palveluita lisättäisiin. Eri kaupungeissa tarjotaan erilaisia palveluja. Suurimmissa kaupungeissa on olemassa tarjolla matalan kynnyksen tunnusmerkit täyttäviä palveluita. Äidit kokivat, että palveluiden kehittämisessä olisi vielä varaa. Äidit neuvoivat myös hakemaan apua ja tukea omilta läheisiltään, jos se vain on mahdollista. Hyvän sosiaalisen verkoston on todettu ennaltaehkäisevän ja toisaalta tukevan esimerkiksi äitien päihdeongelmasta ja vanhemmuudesta selviytymistä (Ruisniemi 2006, 165–166). Kaikki tarvitsevat sosiaalista tukea elämän eri vaiheissa. Riittävä tuki läheisiltä auttaa jaksamaan vaikeina aikoina. (Kivijärvi 2003, 258.)

Päihdeongelmaisten raskaana olevien tahdonvastainen hoito on ollut paljon esillä yhteiskunnallisesti. Tahdonvastainen hoito herättää monenlaisia mielipiteitä niin puolesta kuin vastaan. Tuntuukin, että mielipiteitä on yhtä paljon kuin vastaajia. Suurin osa haastateltavista kannatti tahdonvastaisen hoitoa. Kuitenkin äideillä oli näkemyseroja siitä, millaisilla painotuksilla hoitoa tulisi toteuttaa. Haastateltavat pitivät tärkeänä, että tuleva äiti saataisiin ainakin vähäksi aikaa selväksi, jotta hänen kanssaan voitaisiin keskustella asioista ja esittää hoitovaihtoehtoja.

Pysäytettäis se äiti vähäks aikaa miettimään sitä asiaa. Kaks viikkoo tahdonvastaista hoitoa käy, että saadaan äidin pää selvitettyä. (Anniina)

Annetaan mahdollisuus kun tulee se tieto, että on asiakas, joka on raskaana. Annetaan sille mahdollisuus. Jos ei se vaan pysty siihen, niin sitten tahdonvastaiseen hoitoon ehdottomasti. (Sarita)

Osa äideistä ajatteli tahdonvastaisen hoidon olevan hyvä aika pysähtyä, jos tulevalla äidillä itsellään ei muuten olisi motivaatiota hoidon aloittamiseksi. Osa äideistä kannatti koko raskauden ajaksi järjestettyä tahdonvastaista hoitoa ja osa taas tietyksi määräajaksi ajaksi järjestettyä hoitojaksoa.

Haastateltavista muutama oli selvästi epävarmempi tahdonvastaisen hoidon onnistumisesta ja kannattavuudesta. He miettivät uskaltavatko tulevat äidit hakeutua hoitoon, mikäli tahdonvastaista hoitoa aletaan järjestää. He myös miettivät tuottaako tahdonvastainen hoito loppujen lopuksi hyviä tuloksia. He näkivät, että näin pystyttiin estämään sikiövauriot. He kuitenkin epäroivät voidaanko äidin päihdeongelma hoitaa näin. He miettivät myös, että jättäisivätkö tulevat äidit esimerkiksi neuvolakäyntejä väliin.

Kyllähän sillä sikiövauriot ehkäistään, mut eihän siinä mitään muuta, omaehtoinen pakkohoito saattais toimia. (Laura)

Uskaltaako ihmiset sitten edes mennä neuvolaan tai pelkääks ne siinä sit jotain. (Pipsa)

Osa toivoi, että alkoholiriippuvaisten naisten ongelmiin paneuduttaisiin enemmän. Nämä "piilodokaajat" jäävät usein tunnistamatta palvelujärjestelmässä.

7.3 Nykyhetki ja haaveet tulevaisuudesta

Kaikilla haastateltavilla vaikutti olevan varsin hyvä tilanne sen hetkisessä elämässään. Neljä naisista oli korvaushoidossa. Korvaushoidolla oli heidän elämässään siinä mielessä suuri merkitys, että se toi heidän elämänsä vakautta. Naiset suhtautuivat korvaushoitoonsa varsin maltillisesti. Heillä kaikilla oli tavoitteenaan tiputtaa korvaushoitolääke pois eli lopettaa korvaushoito kokonaan. Kaikki naiset olivat varsin realistisia omien tavoitteidensa kanssa, eikä heillä kenelläkään ollut erityinen kiire luopua hoidosta.

Haastattelija: Nyt sä oot tosiaan korvaushoidossa. Millanen sija päihteillä on nyt sun päivässä?

Suvi: Mä sulatan mun lääkkeen, että siinä se sitten on. Mä oon miettiny sen oikeesti niin, että tää on mun diabetes. Eli oon korvaushoidossa niin pitkään kun siltä tuntuu. Ei oo mikään kiire lopettaa sitä. Koko ajan mä tuun saamaan lomapäiviä lisää ja tästä sitten jossain vaiheessa siirtyy terveyskeskukseen. (Suvi)

Korvaushoidossa oleminen on menny tasasesti. Että kyl mä niin kun muistan, että mulle on jääny Joonatanin raskaudesta, että se oli tosi hyvää aikaa. Just se, et sai sitä apua mitä tarvi sillä

hetkellä. Ja vähä katto sinne tulevaisuuteenkin. Tää on alkua sit sille, että tästä elämä lähtee oikeeseen suuntaan. On voinu olla luottavaisin mielin. Ettei oo tarvinnu pelätä mitään. (Pipsa)

Kolme äideistä oli ollut päihteettömänä jo pidemmän aikaa.

Ja oon ollut pitkään raittiina, viis vuotta syksyllä. Siis mä voin jopa juoda oluen tai kaks. Mut tota se mikä multa puuttuu, niin mä en halua olla juovuksissa. (Sarita)

Äidit kuvailivat nykyhetkeään hyvin positiivissävytteisesti. Tosin tutkimukseni tarkoitukseni olikin tavoittaa äitejä, joiden elämän kokonaistilanne oli suhteellisen hyvä. Äidit kuvailivat heille kuuluvan hyvää. Monet kertoivat voivan tällä hetkellä hyvin. Arjen rauhallisuus näyttäytyi äitien nykyhetken kokemisessa. Arjen sujuvuutta tukivat hoidossa oleminen tai päihtettömyys.

Ihan hyvää kuuluu. Oma vointi on erittäin hyvä. Että miehellä on mennyt huonommin jo jonkun aikaa ja mä oon jo henkisesti päässy sen yli. Eli joko se hoitaa itsensä kuntoon tai ei hoida. Mä nyt katon mulle ja Pihlalle vakaan elämän. (Anniina)

Mulle kuuluu ihan hyvää, että ihan semmosta kotiäidin elämää. Että ulkona kävelyllä ja kaupassa. Aika rauhallista. (Laura)

Naisten ihmissuhteet olivat kokeneet muutoksia raitistumisen myötä. Kaikilla oli tällä hetkellä läheisiä ihmisiä ympärillä. Keskeisenä näyttäytyi oman perheen kanssa tekeminen ja oleminen. Äidit olivat onnistuneet muodostamaan myös uusia ihmissuhteita. Lisäksi he olivat onnistuneet säilyttämään tärkeimmät ihmiset elämässään.

Nyt on pikkuhiljaa saanu rakennettua ihmissuhteet. Nyhän ne on pääosin ryhmistä muita, jotka ei käytä ollenkaan. Yks vanha ystävä on, joka on ala-asteelta asti. Se ei kans niin ku juurikaan juo. Oikeestaan kaikki muut ystävät ja tutut on päihdeongelmaisia. (Laura)

Osa äideistä oli mukana työelämässä. He kuvailivat perheen lisäksi työelämän olevan keskeinen osa arkea. Työelämä rytmitti arjen tekemisiä.

Joo siis mulle kuuluu nyt erityisen hyvää. Mulla on elämä on sillain mallillaan, kun sen pitäisi olla. Et ihan perus, ihan perus arkee. Sellaista kun elämän pitäis olla. Aamulla töihin ja illalla nukkuun. (Sarita)

No mulle kuuluu nyt ihan hyvää. Siirin isä tapaa säännöllisesti Siiriä. Ja sitten kun ne tapaa niin mä teen töitä. Että mä teen sijaisuuksia viikonloppuisin. (Piia)

Äitiyden tärkeimmäksi piirteeksi on nähty ennen kaikkea hyvä suhde lapseen sekä vastuu lapsen kasvatuksesta (Vuori 2003, 42–51). Ennen kaikkea äitien arjessa etusijalla olivat heidän lapsensa. He kaikki kokivat olevansa hyvissä väleissä lastensa kanssa.

Et kyl Matilda nykyisin käy meillä paljon ja on lomat meidän luona ja noin. Meillä on ihan hyvät välit, ettei oo sillain mitään. (Pipsa)

Empiirisen osuuden päätän äitien tulevaisuudensuunnitelmiin. Äideillä oli selkeitä haaveita tulevaisuudesta, vaikka tulevaisuutta ei yleensä haluttu suunnitella liian pitkälle.

Vanhuus (naurua). Opiskeleen tekis vielä vähä mieli alkaa työn ohessa. Tää on nyt semmosta lapsikeskeistä aikaa niin paljon, ettei mulla ois kertakaikkiaan aikaa parisuhteelle. Mä olin niin ku suunnitellu näin, että syksyllä mä pistäsin Siirin vuoropäivähoitoon ja alkasin tekeen niin ku kunnolla töitä. Mutta nyt se meneeki sitte vuodenvaihteeseen. En mä niin ku sillee suunnittele vuosia eteenpäin. Kyllä semmonen pieni hahmotus päässä täytyy olla, muttei ikinä tiä mitä sattuu elämässä. (Piia)

Joidenkin äitien lapset eivät asuneet kotona. He toivoivat, että saisivat lapset asumaan takaisin kotiin tulevaisuudessa.

Kai mun ensimmäinen haave on oikeesti se, että se meidän tytär saadaan kotiin ja ihan sellasta normaalia muka tylsää elämää. Että joskus töihin ja sit sillain. Se on vaan sitä et ollaan niin kun, normaalia perhe-elämää. Ei tarvi olla mitään tavoitella mitään rikkauksia tai näin. Kuhan on kaikki tarpeellinen ja sit ne rakkaimmat ihmiset siinä lähellä. (Pipsa)

Tyttö takasin kotiin, sitten ajokortti, jossain vaiheessa jonkun ammatin. Mä oon miettiny vähän semmosta työllistämistä, ku mä en oo pitkään aikaan ollu työelämässä, niin jos sen kautta menis

joskus kokeileen. No omakotitalo olis se ihan ultimate haave. Et saatais omakotitalo ja olis työpaikat ja olis auto. Semmonen oikeen perushaave. Vähän matkustella joskus. Tavallaan niin paljon kokenu kaikkee sellasta ääripäätä, että kaipais ihan just sitä normaalia arkee. Sitten haluaisin, ettei meidän tarvisi olla lastensuojelun asiakkaita enää ollenkaan. Ettei tarvis käydä raha-asioissa tai missään. (Suvi)

Strandell ym. (2002) ovat haastatelleet helsinkiläisiä lastensuojelun nuoria, joilla on ollut vaikeuksia työelämään kiinnittymisessä. Myös heidän tutkimuksessaan tulevaisuudennäkymissä esiintyi valoisia kertomuksia onnistumisesta ja toiveikkuudesta. Elämä ennen ja elämä nyt erottuivat selkeästi nuorten kertomuksissa. Kertomusten tulevaisuus huokui tunnollisuutta, rauhoittumista, säännöllisyyttä ja tavallista elämää. (Mt., 116–117.) Tutkimukseni haastateltavien lähitulevaisuuden haaveet liittyivät vahvasti hyvään koti- ja perhe-elämään. Myös tutkimukseni äideille oli tärkeää tavallisen, tylsän arjen eläminen, joka tuo vakautta elämään. Tulevaisuudensuunnitelmissa esiintyi myös näkymiä uudesta opiskelu- tai työpaikasta.

Kun aikaisemmin oli jatkuvaa sellasta suorittamista ja tarvii menestyä, että tulee hyväksytyks ja nyt on semmonen, että mä oon täällä kotona vaan. Mä ajattelin, että mä haluaisin aloittaa uuden koulun ja sais jonkun ammatin ja olisin vähän aikaa töissä. Et jotain niin ku vähän pehmeempää, ei suorittamista. (Laura)

Mä uskon, et mulla on ihan hyvä tulevaisuus. Mä oon nyt töissä ja opiskelen samalla. Luultavasti aloitan esimieskoulutuksen. Kattoo nyt, mut hyvältä näyttää ja lasten tulevaisuuden näen hyvänä. Oon kauheen tyytyväinen elämäni. (Sarita)

Siihen kuuluu ainakin minä, lapsi ja oma koti ja ehkä mies joka on hoidossa (naurua). Aion jonain päivänä hakeutua työelämään. Mun mielestä Pihlan ei tarvi mennä päiväkotiin ennen kuin se on 3-vuotias. Ja henkisesti mä oon voinu jo vuosia hyvin. (Anniina)

Riinan ensisijainen toive oli, että hänellä olisi hyviä päihitteettömiä vuosia edessä ja perhe pysyisi koossa.

Mun haave on sellanen, että mulla olis monta raitista vuotta takana ja että meidän perhe pysyis kasassa ja kaikki jaksais yrittää. Ne on semmosia aika tärkeitä. Sen takia mä haluan yrittää, kun on

se mahdollisuus yrittää parhaani ja jos se ei riitä, niin sitten mä voin ainakin hyvillä mielin lopettaa sen siihen. Et mä yritin parhaani. (Riina)

Minna Ojanen (2006) on saanut myös varsin samanlaisia tuloksia, kun hän tutki korvaushoidossa olevia äitejä. Myös hänen tutkittaviensa puheissa kajasti toivo paremmasta ja hyvästä tulevaisuudesta. (Mt., 134–135.) Kuten hänenkin tutkimuksessa, myös omassani haastattelemani naiset uskoivat tulevaisuuden olemassaoloon. Naisten tulevaisuudensuunnitelmat olivat hyvin positiivisia. Naiset halusivat elää varsin tavallista ja rauhallista arkea, jossa lapset olivat merkittävässä asemassa. Puheessa nousivat esiin halukkuus hoitaa lapsia, kouluttautua, saada oma asunto, pysyä päihteettömänä sekä aloittaa työelämä tai edetä nykyisellä urallaan. Kukaan ei puhunut tulevaisuudesta negatiiviseen sävyyn, vaan kaikki kuvittelivat itselleen ja perheelleen hyvän tulevaisuuden. Naiset eivät toivoneet mitään rikkauksia. He halusivat elää tasaista arkea, sillä he olivat jo kokeneet ääripäät.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessani oli merkityksellistä selvittää naisten kokemuksia omasta äitiydestä, päihteistä sekä päihdeongelmasta eri elämänvaiheissa. Tutkimuksessa painotin äitiyteen liittyviä kokemuksia. Halusin saada selville ne seikat, jotka ovat heille keskeisiä omassa äitiydessä. Tarkoitukseni ei ollut luoda mitään yleistävää tai universaalia teosta siitä, millaisia ovat äidit, joilla on ollut ongelmia päihteiden käytön kanssa. Tutkimustulokset ovat tutkimuksessa mukana olleiden naisten kokemusten kuvaamista. Nämä kuvaukset eivät kata kaikkien samassa tilanteessa olleiden tai olevien kokemuksia. Haastateltavani olivat hyviä puhumaan ja kuvailemaan elämäänsä. Halusin ymmärtää mahdollisimman syvällisesti niitä kokemuksia, joista äidit puhuvat. Nämä naiset päästivätkin minut lähelle omaa elämää eli todellisuutta, jonka he olivat kokeneet. Äitien kokemusmaailma on omalla tavallaan rikas, sillä he ovat ikäisikseen joutuneet selviytymään monenlaisista tapahtumista. Mielestäni haastatteleillani naisilla oli vaikuttavia kokemuksia ja tarinoita kerrottavanaan.

Äitien lapsuuden perheissä ja nuoruuden aikaisissa kokemuksissa oli väistämättä havaittavissa paljon erilaisia ongelmia. Kuusi haastateltavista kertoi oman vanhemman päihdeongelmasta. Haastateltavien ensimmäiset päihdekokeilut olivat tapahtuneet ikävuosien 12–15 välillä. Kaikki haastateltavat olivat käyttäneet ensimmäisenä päihteenä alkoholia. Neljä haastateltavista oli melko pian kokeillut myös huumeita. Kolmen haastateltavan kohdalla huumeet olivat tulleet kuvioihin vasta myöhemmin. Päihteet olivat tarjonneet mahdollisuuden toiseen todellisuuteen, joka toimi selviytymisstrategiana omaan pahaan ja epämääräiseen oloon. Sietokyky päihteisiin kasvaa melko nopeasti. Päihteiden käyttö muuttuikin runsaaksi. Läheissuhteet olivat merkittävässä osassa naisten kertomuksissa. Kaveri- ja ystävyysuhteet olivat eläneet elämäntilanteiden mukaan. Parisuhde oli vaikuttanut paljon päihteiden käyttöön. Päihteet yhdistivät naisia ja heidän kumppaneitaan parisuhteissa. Kumppanin avulla oli mahdollisuus saada helpommin päihteitä. Toisaalta kumppanin päihteiden käyttö oli toiminut mahdollistajana omalle päihteiden käytölle. Parisuhde oli myös yritetty pelastaa päihteiden käytön avulla. Naisten ja heidän kumppaniensa yritykset pysyä raittiina olivat hyvin samanaikaisia. Näin he pystyivät myös tukemaan toisiaan päihdeettömyydessä. Päihteet olivat vaikuttaneet naisten läheissuhteisiin, arjen toimintoihin sekä omaan terveyteen.

Kaksi naisista oli tullut äidiksi kerran. Viisi naisista oli tullut äidiksi useampaan kertaan. Raskaus oli toiminut merkittävänä mahdollisuutena muutokseen. Naiset olivat joko merkittävästi

vähentäneet päihteiden käyttöä tai lopettaneet päihteiden käytön kokonaan. Kaikki äidit sitoutuivat äitiyteen vauvan syntymän jälkeen. Lapsen tai lapsien hoivaaminen muodostui keskeiseksi arjessa. Elämän muuttaminen ei ollut kuitenkaan yksinkertaista. Aina äitiys ei taannut sitä, että päihteet pysyisivät poissa lopullisesti. Päihteet olivat palanneet viiden äidin arkeen salakavalasti. Eri päihteet vaikuttivat arjessa selviytymiseen eri tavoin. Retkahdukset näyttäytyivät osana elämää. Niitä oli vaikea välttää, sillä ne toimivat osana muutosprosessia. Naiset olivat käyneet läpi myös päihdehoitajaksoja. Kaiken kaikkiaan päihteet olivat aiheuttaneet naisten elämässä sekä ylä- että alamäkiä elämän eri vaiheissa. Tiedot ja taidot äitiydessä olivat lisääntyneet ensimmäisen, toisen tai kolmannen lapsen jälkeen. Tiedot ja taidot olivat lisääntyneet myös siinä mielessä, että äidit hakeutuivat herkemmin avun piiriin, sillä heillä oli enemmän tietoa ja rohkeutta.

Äideille oli tärkeää arkinen äitiys, johon liittyi useita eri ulottuvuuksia. Ensinnäkin äidit pitivät huolta lasten perustarpeista. Perustarpeisiin äidit liittivät ravinnon, vaatetuksen sekä puhtaanapidon. Lisäksi heille oli tärkeää, että lapsilla oli oikea koti. Äidit pitivät huolta kodin siisteydestä ja viihtyisyydestä. Lasten tarpeet menivät omien tarpeiden edelle. Äidit näkivät tärkeänä myös henkisen ja fyysisen läsnäolon, jota he osoittivat lapsilleen olemalla paikalla, olemalla lähellä ja olemalla tavoitettavissa. Lisäksi he pitivät tärkeänä, että lapsille osoitettiin näkyvästi tunteita ja välittämistä. Äidit asettivat lapsilleen rajat sekä rytmit. Naisten äidinrakkaus oli hyvin vahva omia lapsia kohtaan. Äitiys näyttäytyi heille elämän peruslähtökohtana, sillä lapset olivat elämän tärkein asia. Äitiyden rinnalla kulki myös haavoittunut äitiys. Haavoittunut äitiys kuvaa äitiyden sitä osaa, joka oli kokenut kolhuja. Lisäksi haavoittunut äitiys toi esiin äitiyden nurjan puolen, jossa ilmenevät äitiyteen liittyvät haasteelliset ja vaikeat kokemukset. Se mikä äideille oli tärkeintä heidän äitiydessään, oli myös välillä ollut puutteellista, kun päihteitä käytettiin runsaasti. Sen vuoksi äidit olivat kokeneet pahaa oloa ja vaikeita tunteita. Syyllisyys näyttäytyi merkittävästi, kun äidit puhuivat vaikeista tunteista. Huostaanottoon liittyvät kokemukset olivat voimakkaasti negatiivisia. Ne olivat aiheuttaneet äideille syviä haavoja. Äidit olivat usein pyrkineet parantamaan omassa äitiydessään juuri niitä kohtia, joissa omat vanhemmat eivät aina olleet onnistuneet.

Äidit eivät varsinaisesti kokeneet, että he olisivat erilaisia äitejä. Heillä oli kuitenkin kokemuksia siitä, että he joutuivat selittämään omaa paikkaansa yhteiskunnassa päihdeongelman vuoksi. Osa äideistä kertoi, että he joutuivat osoittamaan kykenevyytensä äitiyteen. Tämänkaltaisia tilanteita oli ilmennyt esimerkiksi silloin, kun äidit olivat lastensuojelun asiakkaita. Tällöin naiset kokivat, että he eivät saaneet näyttää väsyneiltä tai koti ei saanut olla siivoton, koska siitä saattoi tulla seurauksia. Joissakin tilanteissa päihteiden ympärillä pyörivä käsitteistö tai diagnostiikka oli vienyt

päähuomion muilta asioilta esimerkiksi lääkärikäynnin yhteydessä. Päihteiden käytön historia vaikutti monin tavoin naisten elämään. Naiset miettivät tarkkaan kenelle he kertoivat taustoistaan. Kertomatta jättäminen hyödytti naisia siinä mielessä, että heidät kohdattiin helpommin tasavertaisina erilaisissa jokapäiväisissä kanssakäymisissä esimerkiksi töissä. Naiset olivat myös itse pitäneet huolta siitä, että heitä kohdeltaisiin asianmukaisesti ja tasavertaisesti.

Naiset toivoivat, että kynnyks avun hakemiseen olisi mahdollisimman matala. Kaikki haastateltavat kannustivat olemaan rehellisiä ja hakemaan apua päihteiden käyttöön. Osa haastateltavista kuitenkin mietti tarkkaan sitä, minkä reitin kautta hakisi apua. Äidit näkivät tahdonvastaisessa hoidossa sekä mahdollisuuksia että haasteita. He kaikki toivoivat, että raskaana olevat päihdeongelmaiset uskaltaisivat hakea apua ongelmiinsa. Kaikki äidit elivät varsin hyvää hetkeä. He kaikki olivat suhteellisen tyytyväisiä elämäänsä ja he kertoivat voivansa hyvin. Äideillä oli hyvät suhteet lapsiinsa. Lapset määrittivät keskeisesti arkea. Jokaisella äidillä oli myös tulevaisuudensuunnitelmia, jotka sisälsivät positiivisia toiveita. Haaveissa oli elää lapsikeskeistä, tasaista ja normaalia arkea.

Ajattelen, että onnistuin omassa tutkimuksessani tuomaan esiin niitä kokemuksia, joita lähdin etsimään ja tutkimaan. Tutkimuksessa näkyy siis haastateltavien ääni. Väistämättä siinä näkyy myös oma ääneni. Tutkimuksessani keskeistä on se, että naisten äitiyden sisällöt osoittautuivat varsin monipuolisiksi. Varsinkin arkisen äitiyden sisältöjen esiin tuominen on mielestäni tärkeää äitien kannalta. Tämä on tärkeää siksi, että tutkimuksessa esille tulleet naisten äitiyteen liittyvät kokemukset eivät aina vastanneet niitä yleisiä käsityksiä, joita yhteiskunnassa vallitsee silloin, kun puhutaan hyvästä äitiydestä ja äidin päihdeongelmasta. Naisten historioiden pitkäaikainen tarkastelu auttaa myös ymmärtämään, miksi elämät ovat edenneet tietyissä uomissa. Kaiken kaikkiaan tutkimustulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että nämä naiset ovat hyviä äitejä, jotka pyrkivät toimimaan parhaansa mukaan kussakin tilanteessa. He ottivat lapsensa huomioon monin tavoin. Äitien sen hetkinen elämäntilanne on varmasti vaikuttanut olennaisesti siihen, millaisiksi muodostuivat kuvaukset äitiydestä. Toisaalta tarkoitus olikin löytää äitejä, joiden elämäntilanne oli haastattelujen aikaan varsin hyvä.

Granfelt (1998) näkee, että monenlaiset äitiyskertomukset rikastuttavat äitiyteen liittyviä kertomuksia, sillä ne tuovat esiin äitiyden erilaisen näkökulman. Äänen kuuluville saaminen lisää mahdollisuuksia oppia, suvaita ja kiinnostua erilaisesta. Ehkäpä keskustelu vie niin pitkälle, että erilaisuutta ja erilaisia ratkaisuja ei tarvitsisi selitellä sen enempää kuin tavanomaisia ja yleisiä

ratkaisujakaan. (Mt., 119–122.) Tutkittavien ääneen esiin tuominen onkin ollut merkityksellistä juuri siksi, että ymmärtäisimme äitiyden monimuotoisuutta. Äitiystarinoiden ei tarvitse olla samanlaisia. Ehkä aiheesta puhuminen vaikuttaa siihen, miten äidin päihdeongelmaan suhtaudutaan tulevaisuudessa. Ei ole tietenkään toivottavaa, että äiti käyttää runsaasti päihteitä. Päihdeperheessä eläminen on usein lapselle hyvin raskasta monin tavoin. Mielestäni on kuitenkin tärkeää ymmärtää äitien näkökulmia ja tuoda niitä paremmin esille, sillä yhteiskunnan asenteissa olisi vielä toivomisen varaa. Päihteitä käyttävien naisten ja äitien näkökulmia on tutkittu kasvavassa määrin. Varsin paljon on tutkittu äidin ja vauvan välistä varhaista vuorovaikutusta ja sen tukemista. Tutkittavaa riittää edelleen, jotta ilmiötä ymmärretään mahdollisimman laajasti. Onkin mielenkiintoista nähdä millaiseksi äidin päihdeongelman ympärillä pyörivä keskustelu muodostuu tulevien vuosien aikana, sillä keskustelu aiheesta jatkuu varmasti.

Tutkittavat näkivät tärkeänä, että koko perhe huomioidaan päihdehoidossa. Naiset olivat kokeneet hyväksi juuri ne paikat, joissa heidän asioihinsa oli paneuduttu perheenä. Myös Arja Ruisniemi (2006) on todennut, että perheet täytyisi ottaa entistä enemmän huomioon päihdehoitoja suunniteltaessa. Koko perheen mukana olo on keskeinen voimavara kuntoutumisessa. (Mt., 187.) Olisi tärkeää löytää esimerkiksi keinoja siihen, miten tavoittaisimme ne äidit ja perheet, jotka eivät uskalla hakea apua päihteisiin liittyviin ongelmiin. Tutkittavat toivoivat, että päihdeongelman tunnustaville vanhemmille annettaisiin sosiaalitoimen taholta ensin mahdollisuus saada asiat kuntoon. He toivoivat, että lapsia ei suoraan otettaisi huostaan. Nämä ovat varmasti vaikeita ja moniulotteisia tilanteita, joihin ei olemassa vain yhtä ratkaisua. Ehkä naisten tai samanlaisia kokemuksia omaavien henkilöiden tietopääomaa voisikin hyödyntää, kun selvitetään keinoja, joiden avulla perheet uskaltaisivat tulla hoidon ja avun piiriin paremmin, kun päihdeongelma varjostaa perheen arkea. Ylipäänsä erilaisissa päihdepalveluissa voitaisiin vielä enemmän ottaa huomioon asiakkaiden kokemuksia ja näkemyksiä, kun erilaisia toimintoja ja palveluja kehitetään ja suunnitellaan.

Tämän tutkielman tekeminen on ollut antoisa matka. Tutkimuksen teon aloittaminen on kuitenkin aina työlästä. Alussa tutkimuksen päämäärä eli valmis pro gradu -tutkielma tuntuu hyvin kaukaiselta. Nyt olen kulkenut koko matkan. Samalla ihmettelen mihin aika on kadonnut. Tämän matkan aikana olen oppinut paljon tutkimuksen tekemisestä ja sen kokonaisvaltaisesta hallinnasta. Olen miettinyt asioita moneen kertaan läpi sekä korjannut työtäni useaan otteeseen. Tutkielman nykyinen olomuoto on saavutettu prosessin kautta, jossa sitä on korjattu ja muokattu useampaan kertaan. Tutkimus on sisältänyt monivaiheisia ajatus- ja toteutusprosesseja. Kari Kiviniemen (2001)

mukaan laadullinen tutkimus onkin eräänlainen tutkijan oppimisprosessi. Koko tutkimuksen ajan tutkija kehittyy ja oppii tarkastelemaan tietoisesti ilmiötä sekä sitä ohjailevia tekijöitä. (Mt., 74–75.)

Olen oppinut paljon muun muassa haastattelujen tekemisestä ja narratiivis-elämäkerrallisuudesta. Samaan aikaa olen oppinut sietämään paremmin keskeneräisyyttä. Lisäksi olen oppinut olemaan pitkäjänteisempi. Mielestäni keskeneräisyys liittyy keskeisesti tutkimuksen tekemiseen, sillä tutkielma on työn alla hyvin kauan. Se on siis keskeneräinen pitkään ja sen valmiiksi tekeminen ei tapahdu muutamassa päivässä saati sitten viikossa. Siksi työn valmiiksi saattaminen vaatii myös pitkäjänteisyyttä. Sekä keskeneräisyyden sietämisen taitoa että pitkäjänteisyyttä vaaditaan myös työelämässä. Olen siis oppinut paljon tutkielman tekemisestä, mutta olen saanut myös eväitä työelämään ja ylipäänsä elämään. Olen ollut todella tyytyväinen aineistooni, sillä se on ollut hyvin mielenkiintoinen ja pitänyt minut otteessaan. Aineistoni ansioista olen saanut pro gradu -tutkielman valmiiksi, sillä aineisto jaksoi innostaa minua koko tutkimuksen ajan. Aineistoni oli tosin hyvin laaja ja olisin varmasti tullut toimeen suppeammankin aineiston kanssa. Aineiston laajuus on tuonut tutkimukseen oman haasteensa. Samaan aikaan se on opettanut minulle aineiston hallintaa ja rajauksen mahdollisuuksia.

Vielä aivan lopuksi haluan nostaa esiin vertauksen, joka syttyi mieleeni jo ensimmäisen haastattelun aikana. Tämä vertaus säilyi mielessäni koko tutkimuksen ajan. Sanotaan, että kissalla on yhdeksän elämää. Kissat saattavat pudota korkealta ja silti säilyä hengissä. Tutkimukseni naiset ovat kuin vertauksen kissat. Heillä oli taustallaan vaikeita elämäntilanteita. Kuitenkin naiset tuntuivat yrittävän aina uudelleen, vaikka elämä ei aina mennyt toivotulla tavalla. He etenivät vaikeista elämäntilanteista aina parempaan aikaan ja taas edestakaisin. Nyt elämä oli muodostunut rauhallisemmaksi. Vaikeuksista huolimatta tutkimukseni naiset putosivat, kuin kissat, aina jaloilleen.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Andersson, Maarit (2001) Projektin lähtökohdat. Teoksessa Maarit Andersson (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 27, 17–19.

Andersson, Maarit (2008) Pidä kiinni -hoitojärjestelmän rakentaminen. Teoksessa Maarit Andersson & Riitta Hyytinen & Marianne Kuorelahti (toim.) Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä kiinni -hoitojärjestelmä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 38, 18–36.

Auvinen, Anja (2001) Näkökulmia naisten päihdeongelmiin ja niistä kuntoutumiseen. Teoksessa Maarit Andersson (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 27, 121–130.

Baker, Phyllis & Carson, Amy (1999) "I take care of my kids": Mothering Practices of Substance-Abusing Women. *Gender & Society* 13(3), 347–363.

Berg, Kristiina (2008) Äitiys kulttuurisina odotuksina. Helsinki: Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D48/2008.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1999) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001) Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 24–58.

Erkkilä, Raija (2009) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. 3. painos. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 195–226.

Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hakkarainen, Pekka (1992) Suomalainen huumeekysymys. Huumausaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja N:o 42.

Hatch, J. Amos & Wisniewski, Richard (1995) Life history and narrative: questions, issues, and exemplary works. Teoksessa J. Amos Hatch & Richard Wisniewski (toim.) Life History and Narrative. London: The Falmer Press, 113–135.

Heikkinen, Hannu L.T. (2001) Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 116–131.

Heikkinen, Hannu L.T. (2007) Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 142–158.

Helander, Merike (2012) Raskaana olevien päihdeongelmaisten pakkohoito – Sopsisiko Norjan malli Suomeen? Suomen lääkärilehti 67(9), 706–709.

Hirsijärvi, Sinikka (2010a) Aineiston hankinnan suunnittelu. Teoksessa Sinikka Hirsijärvi & Pirkko Remes & Paula Sajavaara (toim.) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi, 177–190.

Hirsijärvi, Sinikka (2010b) Tutkimuksen reliaabelius ja validius. Teoksessa Sinikka Hirsijärvi & Pirkko Remes & Paula Sajavaara (toim.) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi, 231–233.

Holopainen, Katja (1998) Äitiys on mahdollisuus. Päihdeongelmaisten äitien kuntoutus Oulunkylän ensikodissa. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 17.

Hyttinen, Irja (1990) *Kun nainen juo*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Hyytinen, Riitta (2007) *Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 37.

Hänninen, Vilma (2003) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. 8. painos. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 696.

Itäpuisto, Maritta (2001) *Pullon varjosta valoon. Vanhempiensa alkoholikäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita*. Kuopio: Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 22.

Itäpuisto, Maritta (2008) *Pullon pohjimmaisat*. Lapsi, perhe ja alkoholi. Helsinki: Kirjapaja.

Janhunen, Kristiina & Saloheimo, Anja (2008) *Äitiyden tunnepakkaus*. Teoksessa Kristiina Janhunen & Minna Oulasmaa (2008) *Äidin kielletyt tunteet*. Helsinki: Väestöliitto, 28–53.

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004) *Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta*. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Tampere: Gaudeamus, 9–19.

Jokinen, Eeva (1996) *Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Tampere: Gaudeamus.

Juttula, Sanna (2006) *Yhteisvastuukeräys 2004: "Jotta äidinrakkaus toteutuisi"*. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-kustannus, 55–75.

Juhila, Kirsi (2004) *Leimattu identiteetti ja vastapuhe*. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Tampere: Gaudeamus, 20–32.

Kaimola, Kari (2008) *Lähtöperheen perintö – aarrearkku vai rasite äitiydelle?* Teoksessa Kristiina Janhunen & Minna Oulasmaa (2008) *Äidin kielletyt tunteet*. Helsinki: Väestöliitto, 62–71.

Katvala, Satu (2001) Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. Jyväskylä: Jyväskylä studies in education, psychology and social research 186.

Kivijärvi, Marja (2003) Äidin sensitiivisyys varhaisessa vuorovaikutuksessa. Teoksessa Pirkko Niemelä & Pirkko Siltala & Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 252–260.

Kiviniemi, Kari (2001) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 68–84.

Koski-Jännes, Anja (1998a) Mistä riippuvuudessa on kyse? Teoksessa Anja Koski-Jännes & Antti Jussila & Vilma Hänninen (toim.) Miten riippuvuus voitetaan. Helsinki: Otava, 24–36.

Koski-Jännes, Anja (1998b) Muutokseen vaikuttaneet tekijät. Teoksessa Anja Koski-Jännes & Antti Jussila & Vilma Hänninen (toim.) Miten riippuvuus voitetaan. Helsinki: Otava, 120–140.

Kulmala, Anna & Vanhala, Anni (2004) Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Tampere: Gaudeamus, 98–114.

Miller, Robert L. (2000) *Researching Life Stories and Family Histories*. London: Sage.

Moilanen, Pentti & Rähkä, Pekka (2001) Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 44–67.

Niemelä, Pirkko (2003) Äitiyden tunteen syntyminen. Teoksessa Pirkko Niemelä & Pirkko Siltala & Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 237–251.

Nihtilä, Heidi (2007) Narkomaanista tavalliseksi äidiksi. Narkomaaniäitien kokemuksia päihteistä, äitiydestä ja lastensuojelun sosiaalityön tarjoamista palveluista. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereen yliopisto.

Nousiainen, Kirsi (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: SopHi.

Nätkin, Ritva (1997) Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Tampere: Gaudeamus.

Nätkin, Ritva (2001) Päihdeongelmaiset äidit – uutta äitiyspolitiikkaa. Arviointitutkimus projektista. Teoksessa Maarit Andersson (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 27, 32–49.

Nätkin, Ritva (2006) Äitiys ja päihteet – kertomus ja politiikkaa. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus, 23–53.

Ojanen, Minna (2006) Äiti korvaushoidossa. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus, 107–135.

Oksanen, Susanna (2006) Alkoholiongelmasta kärsivien joukossa on eniten niitä, jotka eivät koskaan ole ottaneet ryyppyäkään. Tutkimus Huoltaja-/Sosiaaliturvlehden välittämästä alkoholiperheen kuvasta vuosina 1960–2004. Monistesarja 55. Helsinki: A-klinikkasäätiö.

Onnela, Tapio (2001) Huumeet ja huume kontrolli historian näkökulmasta. Teoksessa Tapio Onnela (toim.) Pyhä huumesota. Huumepolitiikan pelkoja ja utopioita. Helsinki: Visio, 19–40.

Partanen, Juha (2002) Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.) Huumeiden käyttäjänä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus.

Päihdehuoltolaki (1986/41).

Raitasalo, Kirsimarja (2004) Päihdeongelmaisten läheiset Suomessa. Teoksessa Anja Koski-Jännes & Vilma Hänninen (toim.) Läheiseni on päihdeongelmainen. Helsinki: Kirjapaja.

Ruisniemi, Arja (2006) Vanhemmuus päihderiippuvuudesta toipumisen voimavarana. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus, 165–187.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2009) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. 2. painos. Tampere: Vastapaino, 22–56.

Salasuo, Mikko & Rantala, Kati (2002) Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa Olavi Kaukonen, & Pekka Hakkarainen (toim.) Huumeiden käyttäjänä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus.

Sariola, Sanna (2006) "Joku, jota rakastaa ja josta huolehtia." Etnografinen tutkimus skotlantilaisista huumeita käyttävistä naisista. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus, 137–163.

Savonlahti, Elina & Pajulo, Marjukka & Piha, Jorma (2003) Päihdeäidit, vauvat ja varhainen vuorovaikutus. Teoksessa Pirkko Niemelä & Pirkko Siltala & Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 327–335.

Sevón, Eija (2005) Timing Motherhood: Experiencing and Narrating the Choice to Become a Mother. *Feminism & Psychology* 15(4), 461–482.

Sevón, Eija & Notko, Marianne (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia, 13–26.

Siekkinen, Kirsi (2010) Syvähaastattelu. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 45–60.

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidosta eräillä lääkkeillä (33/2008).

Strandell, Harriet & Julkunen, Ilse & Lamminen, Katri (2002) "Ku ois vaan sellane normaali elämä" – Elämänkulku marginaalista katsoen. Teoksessa Kirsi Juhila & Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SopHi, 111–124.

Syrjälä, Leena (2010) Elämänkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 247–261.

Taipale, Sinikka (2006) Sairaalan tuella raitis perhe? Projektikokemuksia sairaalasta. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus, 189–211.

Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna (2009) Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. 2. painos. Tampere: Vastapaino, 9–21.

Timonen, Helena (2009) Omin sanoin. Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen. Joensuu: Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 133.

Veijalainen, Eeva-Kaarina (2008) Projektin tavoite. Teoksessa Eeva-Kaarina Veijalainen & Taina Heino & Mirjam Kalland & Heli Kammonen & Leena Paasikannas & Saara Salo. Päihdeongelmaisten vauvaperheiden auttaminen kotona. Mallin ja osaamisen kehittäminen Tosi-projektissa. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liito ry. Raportti 8, 10–19.

Virokannas, Elina (2002) Normaalin merkitykset huumehoitoyksikön nuorten puheessa. Teoksessa Kirsi Juhila & Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SopHi, 125–144.

Virokannas, Elina & Sinko, Päivi (2009) Rajallisia äitiysidentiteettejä – Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lasten huostaanotoista. Janus 17(2), 104–120.

Vuori, Jaana (2003) Äitiyden ainekset. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 39–63.

Väyrynen, Sanna (2007) Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis 118.

Weckroth, Antti (2001) Päähteestä huumeeksi – huumeongelman kulttuuriset tulkinnat. Teoksessa Ritva Piisi (2001) Huumetyö. Tampere: Tammi, 30–47.

Willman, Marjaana (2001) Päähteistä äitiyteen. Tutkimus äitiydestä ja sen mahdollisuudesta toimia päihdekierteen katkaisijana. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos. Tampereen yliopisto.

Elektroniset lähteet

Duodecim terveyskirjasto (2012) Opioidit. Luettu 15.1.2012.

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=kha00061

Gergen, Kenneth & Gergen, Mary (1988) Narrative and the self as a relationship. Teoksessa *Advances in experimental social psychology* Vol 21. San Diego: Academic Press, 17–56. Luettu 16.4.2012.

[www.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=oNZ18G2D_qsC&oi=fnd&pg=PA17&dq=narrative+form+and+construction+gergen&ots=q_ucYshont&sig=dU6UDZatfGKUzU_3LGt6kSiszhs&redir_esc=y#v=onepage&q=narrative form and construction gergen&f=false](http://www.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=oNZ18G2D_qsC&oi=fnd&pg=PA17&dq=narrative+form+and+construction+gergen&ots=q_ucYshont&sig=dU6UDZatfGKUzU_3LGt6kSiszhs&redir_esc=y#v=onepage&q=narrative+form+and+construction+gergen&f=false)

Kansanterveyslaitos (2006) Buprenorfiinista yleisin piikkihuume. *Kansanterveys* 2006(10), 18. Luettu 12.4.2012.

<http://helios.uta.fi:2143/attachments/suomi/julkaisut/kansanterveyslehti/pdf/10kansanterveys2006.pdf>

Mäkelä, Klaus (1997) Moraaliset ilmiöt sosiologian tutkimuskohteena. *Sosiologia: Westermarckseuran julkaisu* 34(3), 250–253. Luettu 12.4.2012.

<http://helios.uta.fi:2233/se/s/0038-1640/34/3/moraalis.pdf>

Päihdelinkki (2012a) Alkoholi. Luettu 21.3.2012.

<http://www.paihdelinkki.fi/pikatieto/?c=Alkoholi>

Päihdelinkki (2012b) Amfetamiini. Luettu 21.3.2012.

<http://www.paihdelinkki.fi/pikatieto/?c=Amfetamiini>

Päihdelinkki (2012c) Buprenorfiini päihdekäytössä. Luettu 21.3.2012.

<http://www.paihdelinkki.fi/tietoiskut/321-buprenorfiini-paihde kaytossa>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2011) Päihdeongelmaisten vanhempien lasten tukipalvelujen varmistaminen. Työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2011:14. Luettu 22.3.2012.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=2872962&name=DLFE-15134.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö (2012) Potilaiden ja asiakkaiden itsemääräämisoikeutta vahvistetaan säännöksillä. Tiedote 20/2012. Luettu 24.4.2012.

<http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1578876>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2010) Päihdetilastollinen vuosikirja 2010. Alkoholi ja huumeet. Luettu 15.1.2012.

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/85338d3b-c126-4914-9384-d5847d59d598>

LIITE 1: TIEDOTE TUTKITTAVALLE

Tiedote tutkittavalle

Sinun näkökulmasi on tärkeä. Haluatko tulla kuulluksi?

Olen sosiaalityön viidennen vuoden opiskelija Tampereen yliopistosta. Teen tällä hetkellä opintoihini liittyvää pro gradu -tutkielmaa. Tutkimustani varten haen haastateltavia tutkimukseeni. Tutkielmani työnimi on tällä hetkellä ”Äitien kokemuksia ja kertomuksia äitiydestä päihdeongelman varjossa”. Tarkoitukseni on siis selvittää niiden äitien kokemuksia omasta äitiydestään, joilla on ollut ongelmia päihdeiden käytön kanssa. Aiheeni on ajankohtainen, sillä päihdeongelmaisten raskaana olevien tahdonvastaiseen hoitoon liittyvät kysymykset ovat olleet paljon esillä yhteiskunnallisesti. Äidin päihdeongelmaan liittyvä keskustelu on moraalisesti latautunutta ja siksi äidit kohtaavatkin usein yhteiskunnallisesti jyrkkää asenteellisuutta. Kun puhutaan äidin päihdeongelmasta, siirtyy keskustelu usein sikiövaurioihin. Äitien subjektiivisen kokemuksen esille tuominen onkin mielestäni tärkeää. Näin on mahdollista avata keskustelu näkökulmasta, joka ei ole ollut riittävästi esillä. Subjektiivisen näkökulman esiin nostaminen on merkityksellistä äitien kannalta ja myös sosiaalityön käytännön kannalta. Kokemusten tutkiminen antaa työkaluja käytännön työhön sekä ilmiön kokonaisvaltaiseen hahmottamiseen. Haastattelu antaa haastateltavalle myös mahdollisuuden käydä läpi omia elämäkokemuksiaan ja jakaa niitä.

Haastatteluni aihealueet liittyvät päihdeiden käyttöön, äitiyteen ja tulevaisuuden näkymiin. Haastatteluun tulisi varata aikaa noin 1-1,5 tuntia. Haastattelut nauhoitetaan ja toteutetaan xxx:n tiloissa. Tutkimuslupa tutkimukseen on saatu xxx:n kaupungilta. Pyrin tekemään haastattelut kevään 2011 aikana ja tutkielma on valmis viimeistään maaliskuussa 2012. Jokainen haastateltava saa tutkimuksen päätyttyä kopion valmiista tutkielmasta. Tutkimusaineistoa käsitellen salassapitosäännökset huomioiden, eikä haastateltavia voi tunnistaa tutkimuksesta. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja siitä on mahdollisuus kieltäytyä missä tahansa tutkimuksen vaiheessa.

Kiinnostuitko? Ilmenikö sinulla kysyttävää tutkimukseen liittyen tai haluatko sopia haastatteluajan? Voit ottaa minuun yhteyttä sähköpostin tai puhelimen välityksellä. Sinun kokemuksesi on tärkeä!

Ystävällisin terveisin

Tiina Kauramäki

sähköpostiosoite xxx ja puhelinnumero xxx

LIITE 2: SUOSTUMUSLOMAKE

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

”Äitien kokemuksia ja kertomuksia äitiydestä päihdeongelman varjossa”

Minua on pyydetty osallistumaan pro gradu – tutkielmaan haastateltavaksi. Minulle on annettu tietoa tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta. Minulla on myös ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä tutkimukseen liittyen. Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta missä tahansa tutkimuksen vaiheessa.

Suostun siihen, että haastattelu nauhoitetaan. Tutkimusaineisto hävitetään tutkimuksen päätyttyä. Ymmärrän, että tietojani käsitellään luottamuksellisesti ja yksityisyyttäni suojaten.

Suostun osallistumaan tutkimukseen

Suostumuksen vastaanottaja

Haastateltavan allekirjoitus

Haastattelijan allekirjoitus

Nimenselvennys

Nimenselvennys

Paikassa xxx _____ 2011

Paikassa xxx _____ 2011

LIITE 3: HAASTATTELURUNKO

Haastattelurunko teemoittain

Ikä, siviilisääty, perhe

a) Lapsuuden perhe ja ensimmäinen kosketus päihteisiin

- lapsuuden perhe
- perheen suhtautuminen päihteisiin
- miten päihteet tulivat tutuiksi

b) Päihteiden käytön aikaa ja raskaaksi tuleminen

- päihteiden käytön historia
- lähipiiri ja päihteiden käyttö
- milloin päihteiden käyttö on ollut runsainta
- päihteiden vaikutukset muuhun elämään
- raskaaksi tuleminen

c) Äitiys

- äitiyden merkitys
- arkipäivä lasten kanssa
- tärkeintä äitiydessä
- haastavinta
- muuttuminen
- muiden suhtautuminen
- Millainen äiti sinä olet?
- lähipiirin tuki

d) Muut äidit ja oma tulevaisuus

- neuvoja muille samassa tilanteessa oleville
- tahdonvastainen hoito
- tulevaisuus